GOD. XII. ▪ BROJ 3.-4.

HRVATSKA STRAŽA

ZA KRŠĆANSKU PROSVJETU

ANTEMURALE CHRISTIANITATIS

ČASOPIS

NAMIJENJEN

FILOSOFIJI I DRUGIM ZNANOSTIMA

(Glasilo „Leonova Društva“ u Senju).

Urednik: Dr. ANTE ALFIREVIĆ.

Cijena 7 Kr. na god. — Redoviti i podupirući članovi „L. D.“, sveučilištarci, đaci viših razreda i pučki učitelji plaćaju 3 Kr.

IZLAZI SVAKOGA DRUGOGA MJESECA.

Rijeka, 1914.
Tisk. umjet. zavod „Miriam“

IZ UREDNIŠTVA.

Promjena uredništva. Ovim brojem preuzeh uredništvo. Teško je to breme, te pozivam na suradnju sve znance i prijatelje »Hrv. Straže«.

Dr. A. Alfirević.

Ovaj broj je zaključen 1. veljače. U budući broj ući će radnje, koje su kasnije stigle, osobito osvrt na novije knjige i časopise. Tu će izići i kritika o beletristici Matice Hrvatske ove godine.

Za naše mlade spisatelje. Katoličkoj Hrvatskoj treba mladih spisatelja. Te ćemo dobiti odgojenu i za to ćemo im dati prigode, da budemo s našim časopisom u neprestanom dodiru kao i osobno. Otvaramo evo već u današnjem broju poziv na natječaj. I za ovaj treba nam sredstava. Odakle da ih namaknemo?

Znamo da u našoj širokoj domovini imade mnogo svetih srdaca, koja nam u tome žele ići na ruku, pak se i usuđujemo, da ovdje otvorimo stalnu rubriku novčanih doprinosa za mlade naše katoličke spisatelje. Imena dopisnika donijeti ćemo u budućem broju.

Apeliramo ovim na sve hrvatske katolike.

NATJEČAJ.

Ko najbolje izradi zadatak **Uzrok i lijek vjerskog nehaja kod izobraženog mladića,** dobiti će 50 (pedeset) kruna nagrade.

Izradak treba poslati potpisanome do 15. travnja ove godine.

Natjecati se mogu samo sveučilištarci, bogoslovi i srednjoškolci dvaju viših razreda.

Rukopis ne smije preći 16 pisanih stranica običnog formata.

Najbolja radnja biti će tiskana u našem časopisu.

Sud o radnji izriče posebni odbor u našem uredništvu.

Mladi prijatelji! Na ždrijelo, junak ko je!

Uredništvo »Hrvatske Straže«.

Sva se katolička štampa veoma pohvalno izrazila o *»PJESMAMA« Milana Pavelića,* što su izašle u tisk. umi. zavodu *»Miriam«* na Rijeci 1913., a da i ne spominjemo mnogih privatnih listova. Jedan nam prijatelj piše i ove retke: »Pjesme mi se izvanredno sviđaju .... Pročitao sam ih već barem deset puta i uvijek nađem u njima nešto nova«. Kako je još neznatna zaliha, upozorujemo sve prijatelje lijepe katoličke i hrvatske književnosti, da se požure naručiti *»Pjesme«* Milana Pavelića kod *»Kuće dobre štampe« Rijeka.* Cijena K 1.—.

„Hrvatska Stražo" - sretno naprijed!

Prošlo je eto desetak godina, otkako je «Hrvatska Straža» s lozinkom: «Fiat lux!» otpočela svoj rad u hrvatskom narodu. Bistrenje je načela prvi i neophodni uslov svake zdrave preporodne akcije; ono označuje i prvu dobu našeg rada. No načelo je sjeme, koje urađa plodom djela; načelo ide za preobraženjem i pouzorenjem života. Tako uslijedi i u nas doba primjenjivanja teorije na život, doba intenzivnoga rada na osnovu kršćanskih katoličkih načela.

I ovaj je rad oplodila milost Božja. Što se sve uradilo u nas za ovih deset godina, prestizava naše najsmjelije očekivanje. Rad se naš u službi jedino spasonosnog kršćanskog načela proširuje sve šire, osvajajući granu za granom javnog života. Istodobno se razgranjuje diljem Hrvatske katolička organizacija, ujedinjujući sve čvršće dosada rascjepkane sile na jedinstveni rad za uzvišene vjerske i domovinske ideale. Svećenstvo se okuplja u «Zajednici», mladež u đačkoj i mladenačkoj seoskoj organizaciji, akademička kat. društva uz senijorat okupljaju i odgajaju narodu lajičku inteligenciju, uz to eto i ženskih i radničkih organizacija; napokon hrv. narodni Savez. To je eto rod, što ga za kratko vrijeme donese sjeme Isusova načela, posijano u domaćoj zemlji.

Istina rad je to mladih, pa se često i čuje prigovor: Šta će ova mlađarija! Jeste, ali se ova mlađarija zaklinje imenom Onoga, koji je pobijedio svijet. Ova se mlađarija vrsta pod naš barjak, a mi s ponosom pristajemo uz nju polažeći u nju naše nade. Ovi će mladi sutra biti stariji, i dok stare svakim danom odnosi val vječnosti, mladi eto osvajaju njihovo mjesto.

Zato i gledamo pouzdano u budućnost, ma kako bili uvjereni, da će nam donijeti svakojakog prigovaranja, razočaranja, progonstva, pa možda i izdajstva od rođene braće. Varaju se oni, koji misle, da bi nas ikoja sila mogla da zaustavi na putu, kojim krenusmo. Kako smo dosada, tako ćemo i u napredak svom odvažnošću prionuti riješenju velikih zadataka, što no nam ga nameće razvoj savremenih prilika. Naš Seniorat i Narodni Savez sačinjavat će operacionu bazu, s koje ćemo polaziti, da osvajamo postaju za postajom. Ne zna uzmicati onaj, koji stoji na hridi vječne Istine. Uzmaći će neprijateljske sile i past će im kula za kulom. Jer Bog tako hoće.

Najjače je naše oružje novinstvo i štampa. Hvala Bogu, možemo već govoriti o *svojoj* štampi, štampi, koja je ili pokrenuta našom inicijativom neposredno ili je usvojila isti program s nama. Valja dakle prije svega, da, odbacivši protivničku štampu, podupiremo i moralno i materijalno ovu našu katoličku štampu. Kako nas ujedinjuje jedno isto vrhovno Načelo, isto tako treba da skupimo i sve svoje intelektualne i materijalne sile i postavimo ih u službu ovom Načelu, da mu pripomognemo do pobjede. Vojujući za istu stvar Božju, kao vojnici pod Kristovim barjakom, moramo da se međusobno snosimo u bratskoj ljubavi. Neka prestane svako međusobno sumnjičenje, zabadanje i osvetljiva zagrižljivost. Klonimo se pretjeranog osobnog kulta, nemojmo nikad stvar žrtvovati osobnim obzirima ili simpatijama.

Istu pažnju valja da svratimo na naše *prosvjetne institucije*. Naši su akademičari većinom glasova na trsatskome sastanku usvojili prijedlog, da se pristupi «kolu» i osvoji ga. «Kolo» dakle ima da postane gojilištem katoličke lijepe knjige, rasadištem mladih sila na polju beletristike. Beletristički proizvodi naših mladih, što smo ih dosada čitali u njihovim glasilima, opravdaju naše najljepše nade, da će specifično kršćanska katolička ideja doći do snažnog izražaja i u našoj lijepoj knjizi, pokazujući hrvatskom narodu uzvišenost kršćanskog idealizma. S veseljem pozdravljamo svi činjenicu, da je «Prosvjeta» prešla u ruke naših katoličkih seniora. Želimo samo, da naši mladi gradeći hrvatskome narodu velebni dom posvećen lijepoj knjizi nepokolebivo stoje na temelju Bogom objavljene kršćanske istine, kako je nepogriješivo tumači sv. Crkva, jer i ljepota nije ništa drugo nego odsjev istine.

I «Matica Hrvatska» bit će ciljem naših težnja. «Matica» je prvi i najvažniji prosvjetni zavod u hrvatskom narodu, zato i nama ne može da bude svejedno, kakav duh vlada Maticom i njezinim radom. Matica sudjeluje pri odgoju narodne inteligencije. Inteligencija pak, ako hoće da bude narodna, mora i služiti narodu t. j. vršiti narodnu volju. Narod je hrvatski pretežno katolički, zato se mora i njegova inteligencija odgajati u duhu katoličkom, inače ne će biti sposobna da vrši svoj zadatak u hrv. narodu. Maticu moramo osvojiti. A to i hoćemo, Božja je volja.

— Našim težnjama i našemu radu nisu osjećene granice. Mi vojujemo za stvar Isukrstovu. Apostol veli, da je Bog Otac sve pokorio pod noge Njegove. Tek onda kad budemo vidjeli, da su sve grane javnoga života prožete i prokvašene kvasom božanske nauke Kristove, reći ćemo: Eto svršili smo svoje djelo!

Nemojmo pak zaboraviti, da sav uspjeh zavisi od Oca svjetlosti, od koga potječe svaki dobar dar i svaki poklon savršeni (Jak. 1, 17). No ovaj nam dobri dar nebeski i uspjeh našim poduzećima zajamčuje blagoslov onoga, koji zamjenjuje Boga na zemlji. Dana nam je zapovijed: *Poštuj oca... da ti bude dobro na zemlji.* Zaludu se nadati uspjehu katoličke akcije, dok kratimo rimskome Papi dužnu poslušnost i štovanje. Povjest nam i najnovijeg doba na svakoj stranici posvjedočuje, da se bezuspješno trude oni, koje ne prati blagoslov rimskog Oca, koji rade u opreci sa Njegovim napucima. Riječ je Duha Svetoga: «*Tko rastužuje oca, sramotan je i nesretan*» (Prov. 19, 26). «*Blagoslov oca utvrđuje sinovima kuće*». (Ekltk 3, 11.) Mi nismo između onih, koji zasijecaju granice papinskoj riječi: Dotle! Dalje ne! Nama stoji nepovrjedivo načelo: Govori, Oče, a mi ćemo, vjerni sinovi tvoji, poslušati!

Samo blagoslov one ruke, u koju je Bog položio ključeve života, može s nas dignuti očevidno prokletstvo, pod kojim stenje domovina naša eto već hiljadu godina, te povratiti Hrvatskoj milost i naklonost neba.

«Hrvatska Straža» mijenja s ovim brojem uredništvo, ali ostaje vjerna svome programu i tradicijama, svijesna uloge, što je zapada u velikoj preporodnoj akciji hrvatskog naroda. Ova uloga nadvisuje druge. Idejni svijet kroji zakone svijetu pozitivnog djela, preobrazujući sav život prema sebi. Ti idejni zakoni nijesu drugo nego ona načela, koja obrazlaže i utvrđuje

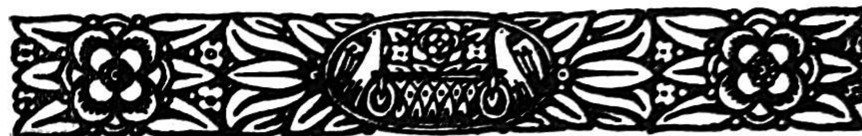
filosofija. «Hrvatska Straža» kao glasilo «Leonova društva» njeguje filosofiju. U tome sastoji i važnost njezine kulturne misije u hrv. narodu. Kao što snažno utječu veliki vladari na državni i politički život narodâ, tako utječu filosofi na duševni i kulturni. Platon, Aristotel, Toma, Kant udaraju vijekovima biljeg svoje misli. Osnovnima se načelima filosofije pokoravaju sve znanosti, umjetnosti, politika, socijologija, etika, pa i sama religija traži u filosofije svoje obrazloženje.

«Hrvatska Straža» razvija barjak one «vjekovite filosofije» — philosophia perennis — kojoj je udario temelj najveći genij poganskog svijeta, Aristotel, a usavršio je i za sve vijekove neoborivo utvrdio opet najveći mislilac kršćanskog vijeka, Toma Akvinski. To daje i našem prosvjetnom radu, osnovanom na temelju ove filosofije, stalnost i vjekovitost. Zato dovikujemo onima, što još ne vjeruju u pobjedu naše stvari, riječima sv. Pisma: Malovjerni zašto sumnjate? Ne znate li, da je s nama Onaj, kojega slušaju vjetrovi i more?

A ti «Hrvatska Stražo», drži visoko barjak Načela, komu si vjerno služila od prvog početka pa do danas, dok ne prikloniš svačiji razum, što se u svojoj oholosti buni protiv Bogu, na poslušnost Kristu. «Hrvatska Stražo», sretno naprijed — prospere procede et regna!

UREDNIŠTVO.

Naturalistički vitalizam prema novim biološkim uspjesima.

F. J. Milošević, franj. konv.

UVOD.

LITERATURA: Gemelli, L'enigma della vita[2], Firenze 1914. — *Mercier,* Corso di filosofia, Firenze 1909. — *Gemelli,* Psicologia e biologia, Firenze 1913. — *Gjurašin,* Iz bilinskog svijeta(izd. «Matice Hrvatske») Zagreb 1896.

Nova biološka iznašašća, o kojima se mnogo pisalo i slijedi se pisati, usko su spojena sa imenom glasovitog amerikanskog kirurga *Karrel-a.* On je zazbilja zapanjio čitavi svijet sa svojim čudovitim otkrićima. Kad mu je, zbog neobičnih zasluga stečenih na biolološkom polju, bila doznačena g. 1912. Nobelova nagrada, novine i smotre svih naroda raspisale su se o njemu i njegovim uspjelim pokusima, pa mislim da je malo komu nepoznato barem njegovo ime. Kad se mišlju pribraja ono što se do sada o njegovim otkrićima pisalo, moramo se zbilja diviti napretku biološke tehnike, koja već od sada daje slutiti, kakovim će nas iznenađenjima obdariti i zadiviti u budućnosti kirurgija, i to kada preuzme u svoje ruke ona znamenita otkrića i upotrebi ih za zdravlje ljudstva.

Može biti da se dogodi da s vremenom koji mu drago ustroj našega organizma zamijeni se sa sličnim od drugog organizma! da doživimo dobu, gdje će se jednu nogu zamijeniti drugom, jedan bubreg drugim i tako dalje. U ovim razmatranjima ili kombinacijama zanešena misao leti posve lako i posve daleko čak i... do nemogućega.

Po pisanju smotara, koje su se potanko bavile Karrelovim otkrićima, čini se u istinu da smo na vratima velikih znanstvenih

događaja, da ćemo naime morati ništa manje nego promijeniti... filosofske nazore o spoznaji života! Ako je baš moguće — kakono rek bi da tu mogućnost potvrđuju Karrelovi pokusi — da naime jedan dio organizma, i to glavni, može *živjeti* van svog organizma, onda, pitam, kako ćemo misliti o životu, ili bolje o načelu života?...

Ima onih, koji cijene da se Karrelovi pokusi mogu, pače moraju svesti na samu kirurgiju i njezin napredak. Mišljenje je to neispravno. Treba priznati da smo pred pojavama, činjenicama, koje su naravi biološke, pa zato one spadaju u djelokrug filosofije, ili bolje valja ih također prosuditi i za filosofskog gledišta. Pitanje života, te njegovih uzroka i pojava, filosofsko je pitanje. Ako nas dakle zdrava filosofija uči da je jedan princip i izvor života, i da su sve životne pojave pod uplivom toga izvora, kako onda da tumačimo činjenicu da te pojave postoje i kad već nije onog životnog izvora? No, ne naglimo za upitima. Prije nego navedem i opišem spomenute Karrelove pokuse, cijenim potrebitim reći nešto o životu, organizmu i vitalizmu, da se vidi ne samo kakav pojam imamo o njima, nego da saznademo procijeniti vrijednost i zamašitost pokusa amerikanskog biologa i njegovih pomagača. Kako se vidi naše je razlaganje filosofsko.

I.

Život i organizam.

Život sastoji u samostalnom djelovanju, t. j. bez upliva spoljašnih čimbenika. Ptica, n. p. kad poleti, kukac kad skokne, riba kad krene, to i slično u nama pobuđuje pojam života.

Tko je imalo upućen u filosofsko značenje života znade da život ima dvije glavne vlastite oznake, što je naime u neprikidnom micanju ili gibanju (motus continuus) i što je to micanje u njemu (motus immanens). Te oznake dokazuju da život pripada jedino onim bićima, koji se po sebi i od sebe miču, t. j. da je faktično u njima moć micanja.

Da budemo odma na čistu, napomenut je da to micanje (motus) ne znači samo prelaz od mjesta do mjesta, ili promjenu mjesta, nego uopće svako djelovanje, koje nosi sobom kakovu promjenu. Zato kad se kaže da živo biće sobom giba (movet seipsum) razumjeva se da je ono aktivni i pasivni čimbenik svog

djelovanja. To je pravi smisao *života:* takova ga svak vidi i svak poznaje: jednako prosti puk i učenjak, jer i u znanosti dobivamo isti pojam, kada naime dobro promišljenim znanstvenim sustavom analiziramo djelovanje organskih bića, i formuliramo načela.

Pošto po životu nastaje *živo biće,* a ovo je opet sinonim *organskog bića,* dobro je dakle da razglobimo sijelo života, naime *organizam.*

Filosofi nazivaju životom skup obava (functiones), koje jednako pripadaju svim ustrojenim bićima, kao hranjenje, rastenje i umnožavanje; napose pako *organsko biće* nazivlju tijelo sazdano od jedne ili više stanica. Nedvojbeno je da svako živo biće, ma koliko bio kompliciran njegov organizam, sjegurno postaje od jedne jedincate stanice, i tako svi njegovi ustroji i prijepleti (texturae, tessuti) nijesu drugo nego skup *stanica.*

Kako je dakle stanica temeljni elemenat živog bića, i pošto će se u ovoj radnji često spominjati, treba da najprije utanačimo njezino morfološko i fiziološko značenje, ili, da se bolje izrazimo, njezinu morfološku i fiziološku jednotu.

Motrimo li sa sitnozorom koji bilinski ili živinski prijeplet, vidit ćemo da mu je oblik sličan pčelinjem saću, zato svaki komadić prijepleta prozvaše stanicom (cellula — quasi parva cella).

Prva stanica, od koje potječu sve ostale, i koje je oblik mikroskopičnog jajeta, ima u sebi dva dijela: *prasluz* (protoplasma) i *jezgru (nucleus).*

Stanica je, poput presićušnog mjehurića, sva ispunjena nekom sluzavom tvarju, koja se zove prasluz. Uprav ta sluzava tvar prava je, temeljna i živa supstancija, ili, kako se kaže, *korijen života.* Na površini je obično sgusnuta, i odjevena čvrstom opnom (membrana cellulosa), pomoću koje stanica prima hranjive tekućine, a odbija ili baca koje su škodne ili su takove postale.

U svakoj prasluzi ili u sredini stanice ima osobitih okruglih tjelesaca, to su vam *stanične jezgre,* koje poput prasluzi, imadu svoju opnu (membrana nuclearis). Većinom imade svaka stanica samo jednu jezgru, koja je međutim uvijek uklopljena u prasluzi. Jezgra pako sadrži neku osobitu sluz punu fosfora, na koju se lako prilijepe bojadisane tvari, pa zato onu sluz zovu šarovitom (cromatina i nucleina).

Prasluz je dakle korijen ili nosilica života, u njoj se očituju promjene, koje držimo obilježjem života. Jedan se dio prasluzi uobličio kao stanična jezgra: ona ravna svim promjenama, svim radom, što prasluz obavlja. Stanična je jezgra, ud poseban od prasluzi, ono po prilici, što je glava u našem tijelu. No i ako je ud poseban, ipak jezgra ne sačinjava po sebi individualno i posebno počelo. Između prasluzi i jezgre postoji uski i intimni vez. Prasluz je staničin sastav, a jezgra posebni ustroj. Oboje daju nam od potpune stanice nešto nerazdijeliva, t. j. *pravu jednotu.*

Pošto stanica ima svoj posebni sastav i ustroj, slijedi da ona vrši i životne obave, koje sastoje u *hranjenju, rastenju i umnožavanju ili rasplođivanju.*

Obavom *hranjenja* razumjeva se izmjenični rad *asimilacije* i *disasimilacije.* Prvi biva kada stanica kroz svoju opnu prima u nutrinu neke präške (moleculae) i pretvara ih u svoje tijelo, t. j. njima se hrani; tako asimilira te präške sa svojim raznim uklopinama: drugi pako rad sastoji u uništavanju nekih dijelova hrane koji su postali škodni slobodnom radu ustroja, i u čišćenju hranjivih elemenata, koje prima. Stanici je osobito škodna ugljična bezvodnica (anidride carbonica), pa ju disasimilacijom baca ili odbija.

Rastenje ili *povećanje:* usljed spomenutog dvostrukog ali skladnog rada asimilacije i disasimilacije stanica neprestance mijenja se u obliku i ustrojima povećanjem, a katkada i umanjivanjem. Te mijene na više ili manje moderni biolozi prozvaše *evolucijom.*

Umnožavanje ili *rasplođivanje.* Kada dozrije prva stanica, u njoj se začme novo živo biće, tada ona stanica — mjehurić razdijeli se u dvije, a od ovih, kad porastu, svaka radja po druge dvije i tako uvijek naprijed stvarajući novi veći organizam. Svaki dakle organizam sazdan je od bezbrojnih stanica[1]), pa bio najveći ili najsićušniji ima svoj začetak u jednoj jedincatoj stanici. Opazit je da je pokusima utvrđena činjenica, da naime

[1]) Izračunati broj tako sazdanih stanica skoro je nemoguće. *Kooke* je izračunao, da u jednom kockastom palcu pluta ima do 1200 milijuna stanica. Srednje graškovo zrnce imade jedan i po milijuna stanica. Stanica — bakterij, n. p. u nekih je vrsta jedva jednu tisučinku milimetra široka, i u jedan bi ih kockasti milimetar, koji je po prilici velik kao glavica od igle pribadače, stalo preko tisuću devet sto milijuna! Isp. *Dr. Stjepan Gjurašin,* iz bilinskog svijeta, Zagreb 1896 str. 7.

«nove stanice, što su postale iz starih *nemaju jednaki oblik* sa svojim maticama-stanicama: prema svojoj službi poprima svaka oblik stanovit: jedne ostanu nadalje više manje okrugle, druge se produlje na nekim mjestima svoje površine, treće se opet produlje kao tanka nit i t. d.»[2]) Dakle u svima oblici novi. Ova činjenica od velike je vrijednosti kad budemo prosuđivali nove biološke pokuse.

Cijeli dakle organizam sačinjavaju stanice, a svaka stanica obavlja svoje određene funkcije, — po čemu moglo bi se suditi, a bilo je onih, koji su mislili da je svaka stanica o sebi, kao neko odijeljeno i samostalno biće, i da sveukupni organizam nije drugo vam neka vrst zbirke, ili neki «zaselak» staničnih individuva.

Mišljenje je to sasma neispravno i krivo, pošto svako organsko biće ima u sebi *bitnu jednotu,* koju bjelodano očituju divni *red njegovih ustroja* i *ustrojna uredba obava.*

Počela svakog organizma — gledana prostim okom ili motrena sitnozorom — nije nikađa vidjeti neredno pomiješana ili da su pobacana kako tako: naprotiv divno su medjusobno vezana, da jedno o drugom visi, i akoprem svako ima svoj vlastiti ustroj, svi sačinjavaju *jednu potpunu cjelinu,* koje su dijelovi.

Ustrojne pako obave većih i manjih pače i jednostaničnih organizama u sebi su đoduše nešto posebita, te su nekako samostalne: ali aktivnost njihovu ravna i podredjuje sebi cijeli organizam. Dobrobit i uzdržavanje cijelog organizma svrha je svakog ustroja i ustrojnih obava.

Ova morfološka i fiziološka jednota u živom biću znak je ove jednote, *jednote* naime *naravi,* ili *supstancijalne jednote,* koju ćemo istaknuti u slijedećom poglavlju.

II.

Pitanje vitalizma.

Spoznaja života i organizma, koju smo obrazložili i u kojoj se više manje slažu učenjaci, vodi nas na riješenje velikih i nužnih pitanja, naime: odkuda život i organizam primaju silu? Pod čijim su uplivom? Imadu li jedan ili više uzroka od kojih potiču?

[2]) *Gjurašin,* ib. str. 6.

koji ih spajaju i ravnaju s njima? Sva ova pitanja i još druga mogu se svesti na samo jedno, na izvor života. Kad se otkrilo taj izvor, za ostalo je lako. Uslijed anatomskog proučavanja ustroja i promatranja skladnog rada organskih bića došlo se do zaključka, da tako divna uredba valja da ima *svoj dovoljni razlog:* valja da postoji *uzrok,* koji je izvor životne sile ureditelj i uzdržavatelj divno uređenog organizma, načela života.

Uprav u tumačenju i označivanju tog načela, mišljenja se filosofa razilaze: od kojih su tri glavna. Jedni priznaju doduše da su u živom biću životne sile, ali isto tako tvrde, da su organske sile posvema odijeljene od sila neorganskog bića: po njima dakle organizmom ne ravna *jedno* načelo. Ovo se mišljenje u filosofiji zove *pretjeranim vitalizmom.*

Drugi sužuju životne sile samo na *organicizam,* koji je prosta aplikacija mehanicizma. Po njima u svim naravnim bićima — dakle i u onima, u kojima je život — nije drugo van skup materijalnih dijelova i micanja, ili udruženje atoma i tvornih uzroka. Dakle one iste sile, što se očituju u mrtvoj prirodi, prouzrokuju u organskoj tvari ono, što životom zovemo. Neka stalna množina sila n. pr. svijetla i topline potrebna je da u prasluzi nastanu promjene, koje se očituju kao gibanje, koje mi u običnom životu smatramo najvažnijim obilježjem života. Da mogu ove sile ovakove promjene učiniti, potrebna je tvar, u kojoj će se one pojaviti. Ta je tvar upravo ono, što nazvasmo *prasluz* (protoplasma). Kako se vidi zastupatelji ovog mišljenja sužuju život na mehanične sile. Oni silno nastoje da što više izrabe nova biološka iznašašća.

Ova dva mnijenja međusobno su opriječna: prvo griješi pretjeranošću, drugo manjkavošću. Treće mnijenje, koje zastupa Aristotel i ogromni broz filosofa i biologa, izabralo je srednji put, i daje nam *umjereni vitalizam* ili *naturalistički vitalizam.* Svako živo i supstancijalno biće nije naprosto *akcidentalni* skup atoma i sila, nego je narav koja teži stanovitoj *svrsi,* te da ju postigne upravlja i ravna sve svoje sile prema istoj. Ta narav, koja je prvo i izvorno vrelo sklonosti i aktivnosti bića, imade svoj intimni razlog u onomu, što zovemo *bitnim tvorilom* (forma substantialis) a u živim bićima *dušom* ili *životnim načelom.*

Istaknut nam je neispravnost mišljenja onih, koji traže princip živog organizma u samom organizmu. Pošto je pitanje da se baš taj organizam rastumači, nije moguće da je sam sebi iz-

vor života, jer bi tada morao imati život prije nego ga dobije, što je nesmisao. Razni dijelovi i sile, koje opažamo u organizmu, znamo faktično da su neodvisni jedni od drugih: ako dakle hoćemo da rastumačimo njihov sklad — koji sastoji u divnoj uredbi ustroja i ustrojnih obava, po komu biva i jest armonična cjelina — nužno je potražiti uzrok u nečemu drugom, što ne pripada aktuelnom združenju onih dijelova i sila. Zbog toga organizam ne može biti životnim izvorom samomu sebi.

Isto tako taj izvor ne može biti u kojem izvanjskom naravnom biću. Pošto je organizam svake vrste različit, dosljedno sva bića iste vrsti morali bi da uvijek budu zajedno: naprotiv svagdano opažamo da bića iste vrste živu u različitim mjestima, ili da različita bića živu pomiješana u istom mjestu.

Suviše armoničnu cjelinu i rad organizma ne možemo pripisati niti neposrednom utjecaju Božjemu, pošto se taj organizam mora neprestano boriti proti mnogim i raznim čimbenicima i okolnostima, koji udaraju na nj da ga oslabe i unište. Pa još, da bi Bog *uvijek* i *neposredno* utjecao na njega, ukinuo bi, pače uništio svaki rad posrednih čimbenika.

Što dakle da mislimo? Gdje da tražimo izvor i uzrok postojanog reda i sklada u organizmu? Odkuda organizmu *život?*

Rekli smo da organizam ne može biti izvorom života samomu sebi: niti da je taj izvor u kojem izvanjskom čimbeniku; napokon da se ne može pripisati neposrednom utjecaju Božjemu. Ostaje nam dakle samo jedan način da rastumačimo ovo veliko pitanje, a taj je priznanje eksistencije *jednog temeljnog načela,* koji nužno goni organizam prema svojoj *nutarnjoj* svrsi. (t. j. uzdržavanje organizma) i upravlja porabu sila njegovih za postignuće te svrhe, boreć se istodobno neumorno proti svim okolnostima, koje otešćuju ili bi mogle onemogućiti zaposjednuće iste svrhe.

Biće dakle, u komu organizam nije jednostavni skup atoma i sila, nego prava supstancija, kojoj je u *naravi* postići i očuvati pravo stanje svog organskog sastava. Ta supstancija je jedna, narav jedna, koja je sazdana od tvari i onog bitnog specifičnog načela, koje zovemo *dušom* ili *izvorom života.*

Mi ovdje dušu promatramo u najširem značenju, t. j. da je ona *ono,* što čini da je biće živo: ona je dakle načelo života živih bića. Veliki grčki umnik, Aristotele, kad se otresao neplodnog umovanja starijih filosofa, bio je prvi, koji je utrô nov put u pro-

učavanju znanstvenom prirodnih zakona. Promatranjem životinjskog i bilinskog svijeta, pa život i nutarnji ustroj i razplod živućih bića, položio je prvi temeljni kamen pravog znanstvenog istraživanja. Duboko njegovo znanje dalo nam je kratku ali iscrpivu oznaku duše: «*Duša je,* veli, *prvo načelo bistvovanja i aktivnosti naravnih tjelesa, koji su sposobni da živu*».[3])

U područje dakle filosofije, odnosno psihologije, spadaju sva naravna živa bića: bilina, živina, i čovjek. Ta bića predstavljaju tri po vrsti različita carstva u prirodi, ali i koja imadu tjelesa sposobna da živu. Zbog toga filosofija mora promatrati sve, što se na nje odnosi: dakle i nova biološka iznašašća, te tačno procijeniti njihovu *filosofsku* vrijednost. Vrijeme je da o njima počnemo govoriti.[4])

III.

„Nadživljivanje" otrgnutih organizama.

Što je «nadživljenje»? Značenje te riječi treba odma razbistriti. Odavna je poznato, ako se od organizma životinje ili biline ocijepe ili otrgnu mali dijelovi prijepleta (textura, tessuto), ovi su kadri da u stanovitim prilikam i uvjetima pokažu životne pojave. Ta se činjenica zove «nadživljivanje» (sopravvivenza). Kušajte, n. p. položiti pup kestena u vodu, i opazit ćete da pup živi ne samo, nego da se povećaje i razvija. Tako isto otrgne li se koja bilinska stanica, pače i od bujnih stabala, ona će živjeti dugo vremena i povećati se. Doduše stari su to pokusi, ali ipak kad ih se u ovo zadnje vrijeme ponovilo, dokazalo se koliko su značajni i znameniti u znanosti.

U ostalom ova moć biljaka poznata je i prostom vrtlaru, koji se obično služi dijelovima razvijenih stabala za nova stabla. Dosta je, n. p. staviti grančicu zloljesine (oleandra) u posudu vode, kroz malo dana opazit će se da grančica pušta žile

[3]) *Aristotele,* De Anima, lib. II. c. IV § 3.

[4]) Pokusne činjenice iznosim iz djela Dra. Gemellia zbog njihove kratkoće i bistrine, pa i jer se slažem sa njegovim izvodima. Isp. *Gemelli,* L'enigma della vita[3], Firenze 1914., zadnje poglavlje. Zato tko želi poznati modernu biološku literaturu, osobito amerikanskih i njemačkih biologa, upućujem ga na to djelo, i na: *Wasmann,* La biologia moderna e la teoria dell'evoluzione, Firenze libreria editr. fiorent. 1906.

i lista. Ako je se pak usadi na zgodno mjesto, imat će se novo stablo, koje će poput matice listati i cvjetati.

Ta moć nije samo u bilinama, nego je takodjer dokazano da može živjeti komadić životinje, koji je prije pripadao živom organizmu iste. Ocijepili se, n. p. koji dio glistine, ili rep gušterice, oni slijede se micati ili motati, dokazujuć da su živi.

Fisiolozima je poznato da u takav rod «nadživljivanja» spada i mišično vlakno (fibra muscularis) koja kad je otrgnuta od tijela slijedi se stezati; tako isto i crijevo (intestinum) dalje se razvija i mota i t. d.

Ovim je pojavama *W. Roux* dao ime *«explantatio»,* koje sam pretočio u «otrgnuti organizam».

Isti je naučenjak dao o eksplantaciji slijedeće tumačenje: «*Imenom eksplantacije razumijevaju se svi oni pokusi, u kojima otrgnuti dijelovi kojeg organizma, kao stanice, dijelovi stanica, komadići prijepleta, ustroji, dijelovi ustroja, skup ustroja, bivaju preneseni «na zgodno mjesto», koje, akoprem i nije u sebi organizam, kadro je ipak da čini živjeti otrgnute komadiće organizma*».

Ovakovi pokusi, ali samo u nekim osobitim slučajevima, zovu se, kako ćemo vidjeti, *«culture in vitro»* (priplotci na staklu) živućih bića.

Valja razlikovati činjenice ovih pokusa od činjenica, koje se imaju u «preporadjanju», n. p. kada se «rodi» novi komadić organizma na mjestu otrgnutog komadića, kao što se redovito dogadja kod polipa. To je u ostalom redovita pojava kod životinja i bilina, kada im se zacijeljuju ranjena mjesta, premda ne u istoj mjeri i uvijek na isti način.

Nije nam se ovdje baviti tim pojavama, nego o eksplantaciji stanica živućih bića, koje su proučavali, služeći se posebnim sredstvima, i opažali raznovrsne pojave mnogi naučenjaci od A. Ludwiga do Abderhaldena, Tigerstedta i dalje.

A tu vrstu pokusa i pojava otrgnutih organizama, ubrojiti valja svakako Karrelove pokuse, koji su silno unapredili spoznaje naše u toj važnoj struci.

Zahvaliti je veledušnosti amerikanskih milijardara, koji su obilno pomogli Karrela, tako da je on mogao u newyorškom Rockefellerovu zavodu praviti pokuse i ostvariti načine istraživanja tako idejalne, da je doprô do vrhunca znanstvene savršenosti, do kojega se mislilo da je nemoguće doći.

Za uspjeh pokusâ valja svakako najprije svladati jednu golemu tehničku poteškoću. Uvidjelo se naime, da mikroorganizmi okužuju otrgnute ustroje, koji usljed kobnog rada onih izvanjskih čimbenika, umiru. Dakle eda otrgnuti ustroji mogu «slobodno» živjeti, Karrelovi pokusi baš idu zatim da naime pronadje način i onemogući djelovanje mikrobija. Biolozi tvrde, da ako se konačno uspije u tom, tada otrgnuti organizam moći će toliko živjeti, da mu se konac života ne može odrediti, ili živjeti će u nedogledno vrijeme. U istinu, Karrelu je do sada pošlo za rukom mnogo produžiti trajanje njihova života, i to ne samo malih komadića prijepleta, nego i cijelih ustroja i skupova ustroja.

Vrijedi dakle proučiti i pretresti uspjehe ovog, a možemo reći u neku ruku, novog nauka, koji nam daje Karrel i njegovi neumorni pomagači. Eda prikaz pokusa bude potpuniji, navest ćemo takodjer i pokuse drugih naučenjaka, koji se bave ovim važnim predmetom.

Po tom valja prosuditi vrijednost uspjeha i pokusa njihovih, poglavito u koliko se odnose na narav životnog razvitka, i znanstveni pojam života. U ovoj veoma važnoj raspri ne valja nikako baciti s vida te odnose, pošto je nužno utanačiti vrijednost novih bioloških pokusa i označiti im one naravne granice, koje neki hoće da pomaknu u djelokrug, komu nikako ne spadaju. Da postignemo tu svrhu poslužit ćemo se rezultatima i kritikom učenih i ozbiljnih protivnika glasovitog amerikanskoga kirurga. Kritika ta osniva se na istim činjenicama, kako ćemo vidjeti.

IV.

Pokusi produženog nadživljivanja otrgnutih organizama.

Promatrajuć rezultate znanstvenog biološkog istraživanja, mora se priznati važna činjenica, da naime dijelovi ustrojstva *mogu* živjeti svojim životom, akoprem nisu ni neposredno spojeni sa ustrojstvom, od koga su otrgnuti.

Donijet ćemo na potvrdu nekoliko primjera, koji se u ostalom čitaju u mnogim knjigama.[5])

[5]) Pokusi ovakove vrste već su prilično ostarjeli, pošto se može reći da su svi prijepleti pretraženi i proučeni: kao krvna crvena zrnca (erithrocyti), osamljene stanice, n. p. sovrnje (epithelia) stanice-jaje i t. d.; pa još komadići prijepleta, n. p. komadići rožnjače. Dosta je spomenuti imena Wharton Jonesa, Robina, Davaina, Wirchowa, Eckera, Hisa, Lieberkühna, Webera i t. d.; može se reći da su se svi veliki biolozi XIX. vijeka bavili ovim naukom, te da su imali znamenitih uspjeha za njihovo doba.

Ako su, n. p. osamljena zrnca žabje krvi (leucocyti) vidit ćemo sa sitnozorom, da su to same okrugle stanice, odjevene staničnom opnom. U nutrini je prasluz sa staničnom jezgrom u sredini. Zrnca izgledaju kao sitne kapljice, koje svoj oblik neprestano mijenjaju. No, što najvećma zanima učenjaka jesu njihova naravna karakteristična gibanja, u koliko posjeduju svojstvo da se mogu rastezati i stezati. Ta mijenjanja i gibanja posve su slična samostalnim životinjicama, što ih zovu korijenonožcima (Rhizopodi). *Jollyu* je uspjelo da uzdrži trajanje tih gibanja za puna četiri mjeseca, i to u hladnoj temperaturi, koja se mogla sniziti do 15, 18 C., a da se nije bilo bojati da poginu one sićušne stanice. Sličnim pokusima i drugi su se bavili, osobito *W. Roux,* koji je, po opaženim činjenicama, iznio veoma važne teoretične izvode.

Born je medjutim udario drugim putem, te je uspio da mu nadživе mali komadići prijepleta, koji su pripadali gmazovima. Isto su i drugi pokušali ne samo, nego su i dokazali da se slični resultati mogu postići takodjer i kod većih životinja.

Malo po malo, napredujuć uvijek u istraživanju, fiziolozi baciše oko na srce, na taj prevažni dio živinskog organizma, ne bi li kako produžili življenje njegovim mišičnim vlaknama. U tomu su *Burrows, Athanasiu* i *Gradinesco* postigli vanredne rezultate. Ovim dvama zadnjim učenjacima pošlo je za rukom uzdržati u životu za veoma dugo vremena žabje srce, koje je, nakon lipsanja životinje, kucalo pomoću tekućine Lockea. Srce je to kroz 33 dana izbilo 360.000 kucaja. Napokon *Levaditi* i *Mutermich* su opazili da je stezanje prijepleta srčane mišice (musculus cardiacus) trajalo 13 dana.

Ucijepljujuć pročišćenu od vlaknine (fibrina) krv u srčanih (aorta), *Keddonu* i *Gellisu* pošlo je za rukom da ta krv prodre do vjenčastih odvodnica (arteriae cororariae) srca jednog osudjenika nakon njegove smrti, te je zbilja srce otpočelo kucati. Na isti način *Kuliabko* povratio je kucanje srca čovjeku nakon 24 sata njegove smrti!

V.

Pokusi o povećanju otrgnutih organizama.

Uspjeh navedenih pokusa osokoli učenjake, pa su se dali svim marom na dalnja nova istraživanja.

Svrha je tih istraživanja bila odrediti, *ako je moguće, da stanice kojeg organizma ili dijela organizma* (n. p. *prijepleti, ustroj), živu izvan svog organizma i povećaju se.* Tom pretpostavkom navješten je nov rad i napredak u pokusima. Do sada se dokazalo da dijela organizma «živu» osamljena, od sada se posvećuje briga da se ista dijela mogu *povećati.*

Da se zbilja u tomu uspjelo valja da se obistine tri nužne činjenice: 1) da otrgnute stanice od organizma i daleko od njega *mogu se hraniti;* 2) da te iste stanice, usljed pretvorbe hranivih elemenata, *mogu se povećati;* 3) napokon *da se mogu rasploditi* na način da se broj stanica može ustanoviti po diobi od otrgnute stanice.

Pokusi, koje smo naveli, dovoljno dokazuju prvu točku, samo ostaje dokazati druge dvije. Dakle da je u navedenim pokusima bilo *pravo* nadživljenje, nužno je dokazati prirodni razvitak prijepleta ili otrgnutih stanica. Ne dokaže li se ta činjenica, padaju onda sve tvrdnje, razlaganja i izvodi, a po tom navedeni rezultati gube u fisofiji svaku vrijednost.

Spomenuti prirodni razvitak ima svoj oslon u prijerezu stanica, u koliko od jedne stanice nastaju ili se radjaju druge, koje su stanice-kćerke. Ako se zbilja dešava taj prijerez nije ga baš teško dokazati, ali ga valja svakako dokazati. Taj je prijerez, koji se zove *diobeni,* dvostruk: 1) *neposredni,* t. j. ako se jezgra stanica razdijeli, te od jedne nastaju dvije. U tom slučaju imamo novu stanicu, a da se po prijerezu nije dogodila nikakva bitna promjena u sastavu stanice; 2) *posredni* prijerez prati komplicirani mehanizam, koji nastaje od znatnih promjena prvog sastava jezgre i prasluzi. Promjene su te u poretku i diobi bojadisanih elemenata jezgre i njezinih trakova. Zbog pojava gibanja istih elemenata ovaj se prijerez zove takodjer *kariocinesijski.* — U prvom prijerezu, t. j. neposrednom imamo stanice-kćeri po pripolovljenju jezgre: u drugom, t. j. posrednom po diobi bojadisanih elemenata. Cijeli taj veoma komplicirani rad

produciranja stanica ravnaju na savršeni način prirodni zakoni.[6])

Na pitanje dakle, može li zbilja otrgnuta stanica ili prijeplet *živjeti* izvan organizma, komu su pripadali, Karrel i drugi bijolozi, koji su ga pretekli ili slijedili *moraju dokazati,* da su se u njihovim pokusima spomenute tri točke ili ona tri stepena života doista obistinila, a poglavito treća, naime dioba stanice, koja biva po staničnom prijerezu.

Dokazanje je to potrebito i zbog bistroće pojmova, jer kad se govori o «povećanju» tom riječju tvrdi se nešto, što se uistinu ne konstatira kod pokusa. Zbog toga *W. Roux* namjerom da rasprši svaku pomutnju, veli da može na dva načina biti ili da su dvije vrste povećanja organizma.

a) u prvu vrst spada pravo *povećanje büble organizma (organische Massenwachstum),* a to biva umnožavanjem organske supstancije u svom specifičnom sastavu, koje povećanje dokazuje postojanje izvora posrednog razvitka od koga nastaje *stanična dioba.*

b) u drugu vrst spada *povećanje dimensija organizma,* a biva u totalnom umnoženju organske supstancije. Tako, n. p. maknu li se stanice, dimensije mogu biti za jedan ili dva puta veće: ako pako stanice kojeg prijepleta, ili koji organizam sa više stanica, odebljaju, dimensije su za tri puta veće.

Da pako pokusi nadživljenja otrgnutih stanica i prijepleta, koji nas toliko zadivljuju sa svojim pojavama, mogu imati znanstvenu vrijednost, i da se po njima mogu formulirati načela, koja su nekoji formulirali upogled pravih životnih pojava, nužno je da se dokaže da te stanice i otrgnuti prijepleti imadu takodjer *povećanje büble organizma.*

Pokusi Karrelovi i ostalih učenih istraživaoca daju li nam te dokaze?

To je ono što mislimo sada proučiti.

---

[6]) Isp. ***Wasmann,*** **La biologia moderna e la teoria dell'evoluzione, Firenze 1906 str. 115.**

VI.

Karrelovi „priplotci na staklu" („culture in vitro").

Jolly je pokušao uzdržati u životu bijele krvne stanice (leucocyti), i to mu je pošlo za rukom: njihova sposobnost gibanja bila je dokazom njihova života, koje bi trajalo od deset do osamnaest mjeseci. Suviše on ih je upotrebio za razplod da dokaže njihovo povećanje u broju ili po staničnoj diobi. S njima je naime oplodio stanice-jaja morskog ježa. *Roux* je išao dalje. Nakon oplodnje, stanica žabnjaka (ovum ranae), poput stanice-jaja, porazdijeli se prije u dvije stanice, pak u četiri, zatim u osam i tako dalje. Rouxu je pošlo za rukom da osami te prozvane stanice prijereza, i motrio je gibanje njihovo.

Kad se doznalo za te pokuse, koji su zbilja od goleme važnosti, fisiolozi su se nadali da su napokon došli do zatraženih dokaza o pravom povećanju ili umnoženju stanica. Ali... ali se opazilo da je samo relativna neodvisnost takovih stanica, i zato se odlučilo proširiti pokuse na stanice drugih prijepleta, koje su zbilja neodvisne.

U tu svrhu pravi sada pokuse *Harrison,* koji slijedi drugi način istraživanja. Nakon više pokusa (koji su vrijedni takodjer i za proučavanje živaca) pošlo mu je za rukom «*gojiti*» izvan organizma živčani prijeplet žabjeg zametka u sôku (lympha) odrasle žabe. Kad se živčane stanice nalaze u tom stanju, one se u obujmu povećaju i pokazuju karateristično produljenje živaca. Te je pokuse potvrdio sa novim *Braus,* a još više razvio *Gemelli.* Kasnije su i mnogi drugi, kao Legendre, Minot, Cayal, Lewis i t. d., proučili bolje te pojave živčanih stanica.

No, za naše pitanje, imadu ipak veću vrijednost istraživanja *Burrowsa,* koji je uspio — usavršivši tehniku istraživanja — «gojiti» komadiće prijepletâ zametaka. I Karrel je tako isto «gojio» komadiće prijepleta odraslih sisavaca.

Pokusi dvaju ovih učenjaka najzanimiviji su i najsavršeniji, zato vrijedi napose ih proučiti.

Dok su oni opažali kao znak produljenja nadživljivanja činjenicu, da su stanice očito pokazivale produljenje i gibanje: i kad su pravili pokuse sa prijepletima zametaka, ***opazili su neograničeno povećanje u svakom prijepletu koje mu drago živo**tinje.* U tu svrhu otrgnuti su komadići od svih ustroja, pače dignuti cijeli ustroji, kao slezena, bubreg, prijeplet, koža, jetra, čvor i t. d. Trajanje nadživljivanja, postignuto po Karrelu, bilo je najdulje od 61 dana.

Uspjeh ovih vanrednih pokusa mora se pripisati napretku tehnike, usavršene po Karrelu i Burrowsu: s kojom su zamijenili one tekućine, u kojima se prije običavalo «gojiti» prijeplete, krvne surutke i t. d.

U pokusima postupali su na ovaj način:

Otkidajuć komadiće prijepletâ veoma bi nastojali zapriječiti sijanje mikrorganizama (to je glavni uvjet i tajna uspjeha): po tom bi prijeplete, istim marnim nastojanjem, stavili u krvnu surutku pojedinca njihove vrste. Tako bi gojili prijeplete na širokim onim staklenim pločama sa umjerenom temperaturom (37 za prijeplete ptica, a 39 za prijeplete sisavaca).

Život tako «posijanog» prijepleta razdijeliše u četiri razdoblja, naime: a) ***razdoblje čekanja ili skrovitog života;*** b) ***razdoblje životnog razvijanja;*** c) ***razdoblje punoće života;*** d) ***razdoblje prekinuća života ili smrti.***

Treba nešto rastumačiti ova razdoblja života prijepletâ, da se bolje uvidi kolika je znamenitost ovih pokusa u znanosti.

a) ***razdoblje čekanja*** zahvaća vrijeme od polaganja prijepleta do prvih znakova života. To vrijeme kod prijepleta nije uvijek jednako, n. p. za prijeplete zametka i za čvorove kratko je, od malo sati; za prijeplete odraslih bića može biti veće ili manje surazmjerno prama većoj ili manjoj dobi organizma, komu su pripadali.

b) ***razdoblje prvog životnog razvijanja*** biva kada se spazi ugrušena sluz (plasma), koja ovija položeni prijeplet, te i opnu za primanje hranivih elemenata. To su prvi znakovi života, koji ubrzo prodju.

c) U trećem razdoblju, kada je naime nastala ***punoća života,*** zgadja se urodica (proliferatio). Ovo je razdoblje ***aktivnog razvijanja*** prijepleta. Iz cijelog njegovog djelokruga vrcaju stanice slične vretenima, te razredjene poput sunčanih trakova prodiru sgusnutu sluz, koja ovija prijeplet. Mnogobrojne su ove stanice, te one prave prijeplete, «nove» aktivne formacije oko primitivnog prijepleta.

Položaj prijepleta na staklenoj ploči zove se «***culture in vi-***

tro» ili priplotci na staklu, jer po mnijenju Karrela i Burrowsa tu se i tako «priplodjuju» prijepleti.

Morfološki znakovi tih priplodaka nisu uvijek jednaki, pače prema različitosti prijepleta, i oni su različiti: trajanje spomenutih razdoblja može biti veće ili manje i to prema naravi i dobi prijepleta; suviše sama tehnika u gojenju može biti, pače i biva modificirana. Nije nam zadaća baviti se o tim razlikama priplodaka, one za naše pitanje ne vrijede.

Naprotiv vrijedi istaknuti da su Karrel i Burrows opazili umnožavanje stanica po staničnoj diobi, naime da u njihovim priplotcima od jedne stanice-matice «rasplodjuju» se druge, koje se diobeno razlikuju od druge.

«U priplotcima položenim i bojadisanim — navadjamo njihove riječi, na koje ćemo se osvrnuti, pošto su temelj zatraženog dokazivanja — često se vidi na cijelom prostoru površine pokrite od novo formiranih stanica, karijocinetičkih prilika».[7]) «Mi, nastavljaju oni, još smo opazili da se pod našim očima formiraju, u gorostasnim stanicama, prijerezi neposredne diobe».... «Tekom nekoliko dana te novo formirane stanice množe se brojem, izlaze iz stare sluzi, rasiju se obučene novom sluzi. Nakon malo dana, prisadjene stanice rasplodile su veliku množinu novih stanica».

d) Malo po malo pojavljuju se u stanicama krupna zrnca, te one počnu gubiti čistoću oblika: znak je dakle da je nadošlo vrijeme ili ***četvrto razdoblje,*** t. j. prekinuće života i smrti prijepleta. Stanice se postepeno u krugljice pune zrnaca. One su već poginule.

U dalnjim istraživanjima, Karrel i Burrows nijesu se zadovoljili ovim načinom u gojenju «priplodaka», nego su izmislili novi da produlje življenje otrgnutih prijepleta.

Gojili se, n. p. u staklenoj cijevi mikrorganizama (kao bakcilâ tifusa) sa njima prikladnom hranom, opazit će se da priplotci stare, i to zbog nestašice hranivih elemenata, gomilanja otrebina (isključenje nepretvorene hrane) i otrovnih ispadaka

[7]) Već smo kazali što znači prijerez karijocinetički ili posredni. Aplicirajuć sada Karrel i Burrows to pravilo svojim pokusima tvrde, da stanice u njihovoj «kulturi» imadu običnu prirodnu moć da se umnože, i to ne pripolovljenjem jezgra, nego po diobi bojadisanih počela. Na ovoj tvrdnji osnivaju se Karrelovi izvodi, pa je dužnost naša istražiti, je li ili nije dokazana ta tvrdnja.

gojenih mikrorganizama. Ako se obnovi hrana, obnovit će se i pomladiti priplodak; a to se obavlja prenašanjem nekolicine organizama ovog priplodka u drugu staklenu cijev, u koju se takodjer stave nove hranjive elemente. Na taj način, naime pomoću tog prisada, moguće je produljiti življenje mikrorganizama koliko se hoće, sa svim njihovim životnim svojstvima.

Istim su se načinom poslužili Karrel i Burrows u priplotcima prijepleta. Dosta je n. p. dignuti komadić prijepleta i pokriti otvoreni prostor kapljicom nove sluzi, ili utočiti u novu sluz mali odrizak sluzi, u kojoj su stanice, koje se misli umnožiti i koje ističu od drugih priplodaka. Ovim načinom postiglo se doduše produženje života, ali ipak rezultat nije bio velik.

Nakon nekoliko pokusa Karrel je uspio odrediti način t. z. «uzajamnog života», po kojemu stave se priplotci, za neko vrijeme, u otegnuto stanje života. U tom stanju priplotci mogu se osloboditi otrovnih elemenata, a da ne produciraju nove. Nakon toga priplotci počnu aktivno djelovati za pravilni rasplod. Da se otegne spomenuto stanje života dosta je priplotke staviti u ledenicu do 1 C. temperature, umočene u tekućinu Rengerovu, i to za dulje ili kraće vrijeme po dobi prijepletâ, a da se povrati aktivnost prijepletu, ponovno ga se stavi u sluz sa temperaturom od 37, 39 C.

Karrel je ove «prisade» opetovao mnogo puta, te je mogao uzdržati u životu otrgnute prijeplete (n. p. komadiće kože, mišicâ, krvnih žila i t. d.) za veoma dugo vremena. Najdulje trajanje bilo je od 61 dana. Prijepleti su ginuli uslijed opajedenja bacila, dok su do zadnjega časa djelovali u punoj aktivnosti.

Još je zanimiviji uspjeh postigao *Ebeling,* koji je sa 128 prisada uzdržao u životu komadić prijepleta *jedanaest mjesci:* uza sve to, aktivnost rasplodjivanja prijepleta bila je uvijek jednaka.

Uzaludno je komentirati ove doista čudesne rezultate. O njima može se reći ono što je prof. Poggi, izvješćujuć liječničku parišku akademiju, rekao: «svaki komenat umanjio bi vrijednost ovih pokusa, koja je velika sa dvostrukog pogleda, biološkog i filosofskog».

Razumije se da su Karrel i Burrows u svojim iznašašćima imali i kritičara i sljedbenika. Kad budemo pretresali biološku i filosofsku vrijednost njihovih iznašašća, tada ćemo se napose osvrnuti na kritike. Medjutim ovdje nam je iznijeti i rezultate onih, koji su slijedili nauke dvaju amerikanskih biologa.

Već smo se dotakli Harrisona i još nekojih, te naveli njihove uspjehe u priplodjivanju živčanih prijepleta, zato ne treba da se na isto povraćamo.

Proslijedimo sa drugim.

Von Hadda nakon što je osobno pratio Karrela u pokusima, i usvojio njegov način istraživanja, na povratku u Evropu ponovio je iste pokuse u Vratislavi: tom je prigodom on došao do pozitivnih rezultata, te je bolje razjasnio neke dijelove istraživanja. Karrel je naime držao da priplotci ne mogu proizvesti u novo-formiranim stanicama sastav i funkcijonalni poredak, kakovi su u primitivnom prijepletu: iz toga je zaključio Karrel, da je novo-formiranim stanicama prirodan taj gubitak. Naprotiv Hadda je dokazao da stanice, koje nastaju od otrgnutih prijepleta, imadu svoj sastav, svoju oznaku i svoju formu primitivnu. Lambert i Kanes isto su opazili u priplotku komadićâ čvorova, n. p. naraslicâ miša, rak-rane puha. Ali tim pokusima ne vrijedi se dalje baviti, jer nijesu u uskoj svezi sa našim zadatkom.

Od velike je za nas vrijednosti činjenica, koju je Karrel dokazao, da naime otrgnuti prijepleti koje životinje, mogu se gojiti u sluzi životinje različite vrste. Tako isto važna je činjenica da na prasluzi stanice pokazuju se neke osobite pojave, kao n. p. prodiranje masti.

Lewis M. R. i *Lewis W. H.* proučavanjem otrgnutih komadića pilićjeg zametka spaziše povećanje zametnih listića, od kojih nastaju razni tipovi prijepleta.

Mnogi drugi kao *Doyen, Lytchkowsky, Browne, Smirnow* i t. d. u ovo zadnje vrijeme objavili su u stručnim smotrama svoje rezultate, tako da se broj resultata svagdano množi.

Svi do sada spomenuti učenjaci potpuno se slažu, *da se uvijek ima u priplotcima otrgnutih prijepleta pravo povećanje, ili rasplodjivanje, i pravo produljenje nadživljivanja.*

(Nastavit će se).

Louis Veuillot.

(Prigodom stogodišnjice).

I. Životopis.

Ljudevit-Frano Veuillot rodio se je u Boynes-u, 11. rujna 1813. Njegov otac Brano-Brice Veuillot bijaše radnik iz Bourgogne, a majka Margarita Adam, seljakinja iz Boynes-a. Obojica bijahu snažna i krepka, ali slabo znađahu za Boga i za ime Božje uslijed posljedica francuskog prevrata, koji je bio utamanio svaki religiosni spomen u narodu. *Janin* je mislio, da je Crkva za vazda utučena u Francuskoj. Pjesnik Henrik Heine pjevao joj elegije nad odrom. U razmaku 1825-1830 izdalo se je bilo preko stohiljada Voltaire-ovih i Rousseau-ovih djela i turilo u zaluđelu svjetinu. Mladost je zastranila bila i obezbožila. Jouffroy na Sorbonne-i otpjevao je dogmama opijelo, a Thiers uveo staru Voltaire-ovu politiku u narod. Svećenika ni za lijek. Sve bijaše opustilo. U ovom stanju nalazili se i Veuillot-ovi roditelji.

Prvo čedo, koje im Bog dade, bijaše Vjekoslav. Kad ponaraste dečko, učio je puške škole u Boynes-u, za tim otac ga dade na mutuelnu školu u Bercy-u, gdje osta sve do 1827.

Godine 1823. njegov otac preseli se u Pariz ne bi li stekao bolju koru hljeba. Konačno potegnu k sebi i Ljudevita, koji je bio postao pravo dijete svoje dobe. Majka ga postavi kod S. Delavigne-a, neka uči pravo, a on učio književnost. Kriomice slušao je predavanja Cousin-a, Villemain-a, Guizot-a. Sa N. de Wailly-om i G. Olivier-om učio je latinski; kod Augusta Barbier-a

pjesništvo. Koje bi se dobavio knjige, ne bi je ostavio, dok je ne bi pohlepno progutao. U prevratu 1830. učestvovao je i naslađivao se zvjerskim činima.

Još za rana nauči se krasno, ali strastveno pisati. Njegov prijatelj i urednik Figaro-a Henrik de Latouche 1831. uvrsti mu prvi članak. Gustav Olivier postigne mu slijedeće godine surađivanje «Echo de la Seine-Infériere» koji kašnje pretvori se u «Nouvelliste de Rouen». 2. prosinca 1832. Vjekoslav stiže u Périgueux i postane urednik. «Mémorial de la Dordogne». Ovaj list izlazaše dva puta sedmično tako, da Veuillot-u preostaše dosta vremena da svrši nauke i nauči latinski. Teško mu je bilo čuti, kada mu je pisao njegov desni prijatelj G. Olivier, da se je obratio k vjeri 28. veljače 1835. Od sada on ga je nazivao i smatrao luđakom.

Godine 1836. Veuillot-a pozovne u Pariz Guizot (proti kojemu je Balmes kašnje napisao apologiju katoličanstva: Katoličanstvo prama protestanstvu) i dade mu surađivati na «Charte-u do 1830», na «Paix» i «Moniteur parisien». Sada Veuillot steče veliki ugled i poznanstva na književnom i političkom polju.

U prvi dan poklada 1838 pozove ga prijatelj G. Olivier na objed, istodobno i na put za daleki istok. On se odazove, pa se zajedno zapute: «Mislio sam ići u Carigrad, ja iđah dalje; iđah u Rim, išao sam se *krstiti*». (Q. A. t. CXV, p. 705). On stiže u Rim sa Olivier-om 15. ožujka. Tu se ustavi nekoliko dana, pohodi crkve, razgleda vječni grad i krene prama Napulju i Pompei-ma. U utorak Velike sedmice evo ti ga opet u Rimu. On ode da nađe svog prijatelja O. Rosaven-a, klekne pred njim, ispovjedi se prvi put i sutradan pričesti u Santa Maria Maggiore. Nakon toga krene sa Olivier-om u Francusku preko Lorette-a, Ancone, Fiorenze, Mletaka i Fribourg-a. U Fribourg-u ustavi se jednu sedmicu kod O. Isusovacâ, te učini duhovne vježbe. Napokon stiže u Pariz poslije pet mjeseci odsutnosti. Tu bi imenovan podglavarom na ministarstvu unutrnjih posala. U rujnu iste godine svrši prvu knjigu «Putovanja po Svičarskoj». 16. travnja 1839. poče Veuillot pisati u *L'Univers,* koji je već izlazio od 3 listopada 1833 pod lozinkom: «Jedinstvo u stalnim stvarima, sloboda u sumljivim, ljubav, istina, nepristranost u svemu». (Eugéne Veuillot, Louis Veuillot, t. I., p. 364-383). Godine 1840. napisa Veuillot «Pierre Saintive», tri mjeseca kašnje «Le Saint Rosaire médité», u Nouveau Correspondant «L'Epouse imaginaire». Kada je general Bugeaud bio imenovan upraviteljem Algira, on ga je pratio na putovanju u Afriku. A kada ga je pitao što misli o Algircima, on reče: «Ne ćete ih učiniti Francuzima, ako li ih ne učinite prije kršćanima». U travnju 1841. tiska prvi put Veuillot jednu između najljepših svojih knjiga: «Rome et Lorette», slijedeće godine «Agnés de Lauvens» ili uspomene o sestri sv. Ljudevita.

Thiers pod izlikom da obnovi prvotnu kršćansku, učini školsku obuku *laičkom.* On nacrt predade predsjedniku republike V. Napoleonu Bonaparte, koji ga dodijeli M. de Falloux, ali ne bi svršen, nego tekar za Parieu-a 1850. Veuillot čim je čuo, što Thiers kani, odreče se na ministarstvu službe, a pošto *Du Lac,* urednik *L'Univers-a* napusti uredništvo, on se primi, te se javno digne sa otvorenim pismom proti M. Villemain-u pokretaču ovog pitanja. Ovaj smjeli istup osvjedočenog i pravog katolika Veuillot-a stade ga skupo, jer ga zatvoriše u tamnicu mjesec dana i plati 3000 hiljada franaka globe. Ipak to je za nj bilo ništa. On ode u svoj Patos i napisa roman «L'honnete femme».

Godine 1844. Montalembert i Dupanloup nastojahu da predadu uredništvo «L"Univers-a» «Comité»-u uredništva, pošto se toliko ne pouzdavahu u Veuillot-a, ali na koncu sav trud im se izjalovi. Veuillot ih pobjedi. Od sada Veuillot uspješno je pisao proti laičkoj obuci u Francuskoj, proti progonstvim katolika u Rusiji. A kada Pijo IX 16. travnja 1846. bi izabran papom, napisao je mnogo sjajnih članaka o papinstvu. 31. lipnja 1845. Veuillot oženi se sa Matildom Murcier u Versailles-koj crkvi. Vjenčao ih je glasoviti Otac de Ravignan. Matilda mu porodi šest kćeri. Peta kći umrije 18. lipnja 1852., a žena mu u rujnu.

Ozanam i Donoso Cortés bili su više *mirni* apologete, dok Veuillot *bojevan.* On je bio više duha Voltaire-ova ili Bismarck-ova, ali u katoličkom smislu, i za to ga nazivlju «kršćanskim Voltaire-om». Kada je Danoso Cortés izdao u «Biblioteque nouvelle» apologetično djelo: «Essai sur le catholicisme, le socialisme et le liberalisme» 1853, ustaje abbé Gaduel i osuđuje djelo, dok Veuillot javno ga stade braniti u «L'Univers-u». Nadbiskup pariški Mgr. Sibour uz to upada u pitanje i osuđuje «L' Univers». Veuillot pokunjen uteče odmah u Rim 1. veljače, te stvar prikaza sv. Stolici. Proces se iznova razvidi i 21. ožujka Pijo IX sa posebnom okružnicom «Inter multiplices» osuđuje Mgr. Siboura, koji se je bio u sudu malo prenaglio. Poslije toga

Veuillot izda krasna djela, kao «Droit du seigneur au moyen âge», «Guerre et l'homme de guerre», i «La Vie de sainte Germaine Cousin».

Za francuskog krimskog rata Veuillot prianjao je uz imperialističnu politiku, jer je bila katoličnija od drugih, i mnogi od njegovih članaka iz «L'Univers-a» bili su pretiskani u «Moniteur»-u, uslijed naloga vladareva.

Veuillot osim Mgr. Sibour-a imao je jake svoje domaće protivnike Mgr. Dupanloup-a i Montalembert-a, donekle i O. Lacordaire-a, nu konačno on ih je sve slomio i nadjačao, a kao krunu svoje borbe izda «Files di Babylone» 1856. Ipak Veuillot vazda se je časno i bez zamjerke vladao držeći se točno svog programa.

Najposlije Veuillot zaputi se treći put u Rim 1859. 23. veljače Pijo IX primi ga na audijencu i reče mu: *«Vi ste vazda bili na dobrom putu; vi ne ćete s njega saći»*. (Q. A. CXV, p. 708 et 709.). Još za njegova boravka u Rimu Napoleon III stane raditi protiva papi u brošurama izdanim preko Arthur-a de la Guéronniére «Napoleon III et l'Italie» i malo kašnje «Le Pape et le Congrés». Veuillot ko lav srne i javno ih pobije ne bojeći se ni života ni smrti, te o svemu izvijesti papu, 25 prosinca 1859. Pijo IX u velike ožalošćen na vladara, prosvjedova protiva njegovom postupanju okružnicom «Nullis certe», 19. siječnja 1860. Veuillot usudio se je pretiskati u «L'Univers» 29. tekućega govoreći suradnicima: «Evo smrti novini». (Q. A. CXV, p. 709.). U večer «L'Univers» bio je zaplijenjen i zabranjen, da ne smije više izlaziti. Veuillot isto veseo i hrabar zaputi se četvrti put u Rim. Papa u zvijede ga poče kovati i tom prigodom izda glasoviti breve u čast Veuillot-u, 25. veljače 1860 (Vidi Eugéne Veuillot, L. Veuillot, t. III. p. 313-314).

U razmaku 1861-1866 pošto mu je bilo zabranjeno izdavati «L'Univers» Veuillot dade se na književni i apologetični rad višim marom i vrućom ljubavi. On napisa u ovoj epoci nenatkriljiva klasična djela svoje vrsti i svoje struke kao: Mélanges, Le Pape et la diplomatie (1861), Le Parfum de Rome (1861), Waterloo (1861), Historiettes et fantisies (1862), Notice sur Charles Sainte-Foi (1862), *Vie de Jésus-Christ protiva Renan-ovu životu Isusa-Krista (1864),* Le fond de Giboyer (1863), Satires (1863), S. S. Pie IX (1863), Le Guepier italien (1865), A propos de la guerre (1866), L'Illusion libérale (1866) i Les Odeurs de Paris (1866). Za ove epoke Bog pohodi Veuillot-a i s druge strane, ali Božjom pomoću on svim ovim šibama odoli i osta pobjednik, nad sobom i Francuskom. Pred očima mu umrije ljubezna sestra Annette, M.me Desquers 1861, a na rukama preminu mu stara majka 17. listopada 1869.

Gvozdenog li značaja? U povjesti malo ih ovakovih nalazimo!

Početkom 1867. Napoleon III oglasi povlasticu, da se mogu osnivati novine. Veuillot jedva to dočeka. On odmah 19. veljače osnuje svoje desno krilo sokolovo stari *«L'Univers»*. Prvi broj izađe 16. ožujka pun vatre i kreševa protiva imperialističkoj politici. U travnju zaputi se Veuillot peti put u Rim, da učestvuje proslavi XVIII stogodišnjice sv. Petra Apoštola. Tom prigodom opet ga blagoslovi ujedno sa «L'Univers»-om sv. Otac. On pak pomogao je od sada papu u razglasivanju i širenju ideje za Vatikanski Sabor. Nije čudo. U Francuskom svećenstvu sve do tada vladao je *stari jansenistični duh* prama papi. Veuillot mnogima je bio trn u oku. Evo zašto ga nijesu volili i zašto su ga mnogi biskupi progonili. Godine 1870. Mgr. Dupanloup, inače čuveni pedagog, izda proti Veuillot-u jednu Opomenu nemilosnu i nečuvenu *(Un Avertissiment d'une violence inouie)* (Q. A. t. CXV, p. 710), slično i Mgr. Maret sa O. Hiacintom, karmelitancem, koji ostavi red u listopadu 1869. Veuillot ih svlada svojom blagošću i istinom: «Ja ne ću da postupan sa diktaturom nego onom blagosti, pošto u mojim rukama, i uprav u mojim rukama samo blagost je jošter pravednost»... «Riječ je za Francusku, a vrijeme je za Boga», t. j. da dade ploda. «M. E. Tavernier, Louis Veuillot (1913), p. 19.; Q. A. t. CXV, in notes, p. 710).

Za cijelog Vatikanskog Sabora Veuillot bio je u Rimu. Proglašenje Nepogrešivosti rimskog pape, kada kao učitelj naučava Crkvu, njega svega opi. On ne znađaše, gdje je. S ovim proglašenjem Veuillot je pobjedio cijeli jansenistični duh crkve u Francuskoj i slavio slavodobiće svoje politike nad svim strankama. On nije mrzio biskupe, nego on ih je htjeo svesti na ovaj položaj prama papi, kako mora biti u crkvenoj hierarhiji.

Vidite s kim se je Bog služio, da utuče zadnje trakove pogubnog jansenizma u Francuskoj!

Za sedamdesetgodišnjeg rata Francuske sa Njemačkom Veuillot prianjaše uz grofa de Chambor. Više puta mogao je postignuti najviša mjesta, da je samo htjeo u državi, ali on ih je

odbacivao samo da može što uspješnije raditi za vjeru i dom: *cruce et calamo.*

U siječnju 1874. bio mu je opet «L'Univers» obustavljen na dva mjeseca, što je žestoko udarao na Kulturkampf u Njemačkoj. Zato od pape Pija IX opet primi velike pohvale. Malo kašnje bio je zapriječen izlaziti za dvije sedmice uslijed neke trice. Kroz ovu zadnju epoku svojega života Veuillot napisa krasnih djela, kao: La Liberté du Concile (1870), Paris pendant les deux siéges (1871), La République de tout le monde (1871), Rome pendant le Concile (1872), Dialogues socialistes (1872), Moliére et Bourdalone (1877) i Oeuvres poétiques (1878).

Veuillot ćuteći se slabim ostavi uredništvo lista već 1878. Osam dana prije smrti, kada ga je brat pohodio, na svrhi pohoda mu reče: «Iđem k listu» — «Ti iđeš k listu» — odgovori mu on stiskajući ruku — «ja ne iđem više»; i suze ga orose, kao malo dijete. (Q. A. t. CXV, p. 711.) «Ići k listu» značilo je ići braniti Crkvu, za to je Veuillot plakao, što mu se je slomilo pero, te nije mogao braniti Crkvu.

Ipak Veuillot priloži se volji Božjoj, pa primivši sakramente umirućih odleti u krilo Abrahamovo da uživa Boga za svoj trud i patnje. Umri 7. travnja 1883., u subotu u 2 i pol sata poslije podne.

II. Rad i način javnog rada.

Vjekoslav Veuillot od dana svojega obraćenja pa sve do svoje smrti bio je pravim praktičnim katolikom, a ne samo na riječi i jeziku. U njegovom se životu čita dvije skrajnosti. Prije obraćenja on bijaše skrajni slobodnjak; poslije obraćenja on bijaše najveći i najneustrašivi, javni katolik svoje dobe. Od godine 1843-1877 u najkritičnijima i najškakljivijima časovima raznih i kobnih promjena ustavâ u Francuskoj, kao 1) monarhije, 2) republike, 3) carstva, i na novo 4) republike. V. Veuillot vazda je bio pravi sin Crkve i sv. Stolice.

Qualis ab incepto!

«Njegov život, — piše J. Lemaitre, — «meni se čini ili bolje meni se ukaziva zamjerno divan i blizu nadnaravne postojanosti». (Etudes, str. 167).

U njemu nijesi vidio nego isklesanoga političara pravog katolika, kojemu Bog, Crkva i domovina je sve. U povjesti Crkve on vam je pravi Makabej. Katolički duh i ljubav prama Crkvi u svim njegovim pothvatima ga je predvodio.

Katolički duh ga je vodio u dugim i krvavim borbama za slobodu naučavanja u kršćanskim školama protiva monopolu državnih, bezbožnih škola, za obranu prava Crkve i sv. Stolice; u teškim polemikama protiva slobodnjacima i njihovim zabludama.

Ljubav za Crkvom, čiji miris i sada ćutim, širi se iz svake stranice njegovih spisa, koliko u tužnim, toliko u vedrim i veselim danima njegova života. Ona nam tumači njegov značaj, odvažnost, ustrajnost, dosljednost u mislima, riječima i djelima svojega političnoga, religiosnoga rada.

Veuillot bijaše duboko i sopstveno, da tako bolje izrazim, prožet i osvjedočen, da katolička Crkva u sebi posjeduje svako blago Božje *istine* i *milosti* za spas i usrećenje čovječanstva na ovom i drugom svijetu. Zato on je za Crkvu i domovinu s Crkvom i u Crkvi radio, borio se i trpio progonstva i svakojake muke: «Svijet je more, istina je lađa (Crkva); treba živjeti u lađi ili potonuti u sinjoj pučini» (Etudes, str. 167).

Odatle ona njegova čelična neprivrtljivost, jaka i neslomiva volja.

Veuillot je na sebi iskusio i na ljudima, da u katoličanstvu jedino je vjerovanje, u kojemu bijednici mogu naći utjehe, jedini ***ugled,*** kadar da izliječi bijede i učini čovjeka samoprijegornim, poniznim i dobrim.

U crkvenom ugledu on je oživio. On mu je davao istinu i milost, velike naučitelje i duboki nauk, pomoću kojih on je razvio svoju izvornost u političnom, apologetičnom radu. Njegovi «Mélanges» daju nam najrazličitija apologetična štiva, a istodobno jedna od najzabavnijih, što ih god imade u francuskoj književnosti. Tu je on otkrio najviše francusku ćud i način mišljenja i pisanja. Sada ti se ukaživa kao vrući polemista, sada kao pravi stilista, čijoj školi pripada umjetnost pisanja, kao onoj Chateuabriand-a, Michèt-a, Sainte-Beuve, Taine-a, Ozanam-a i t. d. Njegovo pero je lagano i puno živanosti duha. Služi se ugrezljivom ironijom kada mu se prigoda pruža, ali ipak u granicama umjerenosti i razuma. Otkriva ti svoju dušu i težnje u lakoj i mekoj govorljivosti na sjaju iskrenosti i umrtvene strasti, srce dobro i meko poput onoga Josipa de Maistre-a.

Veuillot-ova apologetika je izlomljena i razasijana u raznim člancima i raspravicama. Ne moguće mu je bilo skupiti i stegnuti u jednu cjelinu jer sa raznih strana, sa raznih vidika i od raznih neprijatelja, kada bi bila napadnuta Crkva i njezina nauka u skladu sa vladanjem i postupanjem, on ju je branio. U ostalom mislim da on nije htjeo učiniti jedne cjeline, već samo braniti Crkvu i njezinu nauku. To je bio glavni cilj njegovoj političnoj, religioznoj apologetici. Ipak ona je osvjedočavala njegove najžešće protivnike sa bistrim dokazima, punim soka i jakosti. U medenoj rječitosti s njom je ganjivao svakoga, a ujedljivim i duhovitim potezima zanašao protivnika i čitaoca; najposlije sve zaoblijući u svojim osobitim vrućim «verves»-ima završio bi, da na tebi ostavi udivljenje.

Krasne li apologetične metode!

Veuillot slobodnjake svoje dobe ovako je mlatio i rešetao: ako bismo uzeli načelno da država i njezina politika ne smije se obazirati na pravu religiju i druge lažne, nego svima udijeljivati jednako pravo i povlastice, to znači očito ispovjediti, da država i njena politika nije ovisna o redu, kojega je Bog postavio, to znači predpostaviti Boga, da nije začetnik i gospodar svijeta i društva, da nije dao objavu, koja se jedino nepogrješivo čuva u katoličkoj-rimskoj Crkvi, da nije uspostavio jednu samo spasonosnu religiju, što je besmisao za svakoga razumnoga, nepristranoga čovjeka. Potom zaključuje Veuillot: Sekularizacija društva i države načelo je prevrata. Ona nije drugo nego nauka mrska i nerazumna, nauka laži i države pakla protiva Državi Božjoj i naravnoj, (Etudes, t. 137, str. 160).

Za života svojega Veuillot se je držao s toga one vlade, koja bi prijanjala uz vjeru i sv. Stolicu, inače protivne bez milosti je šibao i pario tvrdom koprivom svojega umjetničkoga pera.

III. Unutrašnje, apologetične ideje Veuillot-ove i obrana prvenstva pape.

Veuillota nijesu obratile estetične, kršćanske ideje i ljepote Chateaubriand-a, već božanska milost. Čujte što li on o njoj govori: «Nešto me uzdiže, uznosi; ja se ne mogu više susdržati...., pa se pitam da li sam ja onaj; koji ovako govorim?» (Rome et Lorette, XIV, l'annivers. str. 126 (izd. 1876.).

Kašnje još više raspaljen žarom ove božanske ljubavi uskliknu ove znamenite riječi: «Čovjek i moja prijateljica, t. j. duša, otkupljena krvlju Isusovom, ne pripada njemu, nego ako mu se sva dade» (Ça et Là, 6. édit., t. I., str. 330).

Ipak znajte: «Čovjek nije *velik* nego na koljenima!» (Parfum de Rome, t. I. str. 86, izd. 1862.) «U lijepom danu vjere, koja iz sata na sat, iz časa na čas, rasvijetli neizmjernu prazninu moju, vidite gdje me je dovela!» (Correspodance, t. I., str. 72). «Oh! moja sestro, kolika je to stvar znati samo malo Isusa-Krsta!» (Ib. III, str. 96).

Veuillotovu političkom radu nije smetalo kršćanstvo, kao ni velikom Pasteurovu na polju znanosti. Istodobno bili su veliki ljudi i veliki vjernici. Za njih kršćanstvo nije bilo neko robovanje ili nazadak, već ljepota u sebi, ljepota neusporedljive svjetlosti, ali čitavo svijetlo, svijetlo živo i djelatno, koje im prosvjetljivaše javni i privatni život i rad.

Veuillot se je baš ozbiljno bio zaljubio u kršćanski, duhovni život i politični rad na katoličkim načelima, jer je u njima vidio i malo po malo iskušao, da su trajna i vječna, puna ljubavi i jasnosti: «Svijet vidi križ..., ali ne vidi unkcije!» (Ça et Là, t. II, str. 72). «Pokušajte ljubiti Boga i raditi za ljubav Božju, i viditi ćete, kako će sve ići!». (Çà et Là (6. édit.), t. II, p. 465-466).

Ovako prosvijetljen Veuillot priznavaše javno, da mu je Bog dao talenat i za to ga blagoslivljaše: «Bog mi je dao snagu, bio blagoslovljen! Ali nije mi je dao da ništa neradim!» (Çà et Là, t. II., str. 187).

On je osnovao «L'Univers» i tu je milost i darove, koje mu je Bog dao uz pomoć njegovu sve do kraja razvio radeći za njega, Crkvu i domovinu. Zato on govoraše: «Crkva mi je dala svijetlo i mir. Ja joj dugujem moj razum i moje srce. Što znadem, to po njoj znam, zato joj se divim i ljubim ju i hoću je ljubiti. Kada se je napada, ja ćutim ko njezin sin, koji vidi tući svoju majku. Ja ne mrzim nikoga. Ja strastveno mrzim takovo djelo... i gorko oplakivam». (Etudes str. 197).

Meni je papa slovnica! — reče Veuillot više puta.

Kada je bio proglašen na vatikanskom saboru (1870) primat i nepogrešivost papina u nauci vjere i ćudorednosti (kada uči kao glava Crkve sve vjernike), slobodnjaci živo su peckali i grizli siromašnoga Veuillot-a. On pak sa svojom postojanošću i jakom voljom sve je njihove objede od sebe odbijao i na njihovu

glavu iznosio: «Mučite i ostavite ovo pitanje samima sucima vjere. Novinari nijesu suci vjere»... (La Cr., nov., 1913).

Sveta Stolica, budući sama po sebi ugled savršen i sa svih gledišta zakonit, koji danas opstoje na zemlji, ona sama jedino ne će, niti može učiti zabludu i zapovjediti grijeh; ona je također sama, kojoj potpuni posluh dugujemo; ona je sama, koja nam zajamčiva posluh proti svakom nemiru, svakom lažnom izgredu i svakoj žalosti i nesreći.

Ljubimo dakle majku našu!

Slušajmo je *aktivno, pasivno* i *preventivno:* Tko *je sluša rado,* taj vrši posluh *aktivan* i pasivan. Tko vrši i gleda vršiti i same želje pape, taj vrši posluh *preventivan.*

Gdjegod i kamogod se proteže katoličanstvo širom bijeloga svijeta, tu vam je glavar Crkve rimski papa prisutan ne fizičnom prisutnošću da li moralnom. On vlada Crkvom. On upravlja katoličanstvom. On brani i štiti svoje sinove. Kada ih imade pokuditi, on ih pokudi, neka se poprave; kada ih imade pohvaliti, on ih pohvali, neka ustraju u započetom dobru. Tako i iđe. To su svojstva pravoga pastira, učitelja i namjestnika Isusova.

Slavni Pijo X prisustvovao je stogodišnjici Vjekoslava Veuillot-a na dva načina: *On ju je navijestio katoličanstvu, on ju je blagoslovio.* Ovom prigodom papa je ovjenčao Veuillot-ov politični, religiosni rad. On ga u zvijezde kuje, hvali njegovu ljubav za istinom, posluh i odanost sv. Stolici, njegov heroizam i neinteres u borbama. — S papom se istovjetuju svi francuski biskupi, svećenstvo i katolici. Pred silnim poteškoćama, koje dandanas vladaju u Francuskoj za katoličku stvar, Sv. Stolica ne prestaje vapiti svim katolicima neka se okupe i spoje pod jedan barjak Isusa-Krsta i to na barem *«religioznom stanovištu».* A što li je ovo nego usvojenje i nalog, neka se slijedi religiozni, politični program neumrlog Veuillot-a, koga je zagovarao i širio veliki Bailly. Veuillot i njegov učenik Bailly, siromašni redovnik, iz petnih žila opirali su se francuskom parlementarismu i liberalismu, a prianjali uz tradiciju, ugled, jedinstvo, spoj, sklad i hierarhiju. Pod barjak križa uz papu i biskupe kada bi se barem na «religioznom programu» («sur le seul terrain religieux») katolici složili, lažne dogme samoživih i lažnih prevratnika: jedinstva, bratstva i slobode, bezbožna škola, civilna ženidba i stotina zala i modernih zabluda u čas bi nestalo iz toliko iskušane jadne Francuske. Dao Bog!

Vjekoslav Veuillot narešen tvrdom i osvjedočenom vjerom, raspaljen ljubavlju i apostolskom revnošću, od naravi snabdjeven darom pisanja, umjetnika i genialnog mislioca, ovo je u svojemu radu gledao: «.... ljubav prama Crkvi, koju je želio da s njim ravna, i ljubav prama svojoj domovini, od koje je on zahtjevao, da bude vjerna Bogu» — kako veli Pijo X.

Njegova znamenita uloga za Crkvu i svoju domovinu: «.... dostojna je, da bude preporučena, kao uzor svim onima, koji se bore za Crkvu i svetinje....»

Što je još veća dika za ovoga velikoga diva, to je, da je on predvidio cijeli budući tok stvari i prama tomu udesio u svoj politični, apologetični program: «... čisto svijetlo katoličke nauke...» koju je sa svom dušom slijedio i smatrao se blaženim trpjeti za ime Isusovo». (Vidi Bref de S. S. Pie X dans le Questions actuelles», t. CXV, N. 24, p. 897 et 898). Veuillot nije tražio slave ni svjetskog priznanja, on je tražio trpjeti i biti progonjen, samo neka se spasi «socialno kraljevstvo Gospodina našega» u Francuskoj. Ova velebna misao nadahne njegova najdosljednijega učenika O. Bailly-a, koji ga je najprije i najbolje shvatio, da osnuje «La Croix». Veuillot pak umirući zapečati pečatom smrti ostavštinu svoje apologetike onim dirljivim riječima: «U desnu mi postavite križ, u lijevu pero, pod noge knjige». (La Cr. nov. 1913).

Vrela i bibliografia,

I. Veuillot-ova djela:

Les Pèlerinages de Suisse, 2 vol. 1839; — Pierre Saintive 1840; — Le saint Rosaire médité; 1840. — Rome et Lorette, 2 vol. 1841; — Agnès de Lauvenz 1842; — Lettre à M. Villemain sur la liberté de l'enseignement 1843; — Le procès de l'abbé Combalot, avec introduction de Louis Veuillot et suivi de documents historiques 1844; — L'Honnete Femme 1844; — Les Nattes 1844; — des François en Algérie 1845; — Les Libres-Penseurs 1848; — L'Esclave Vindex 1849; — Petite Philosophie 1849; — Le lendemain de la victorie 1849; — Corbin et d'Aubecourt 1850; — La lègalité 1852; — Le droit du seigneur au moyen âge 1854; — La vie de la bienheureuse Germaine Cousin 1854; — Etudes sur saint Vincent de Paul 1854; — La guerre et l'homme de guerre 1855; — Mélanges religieux, historiques, politiques et littèraires, 18 vol. (1856-1876); — Le parti catholique 1856; — De quelques erreurs sur la Papautè 1859; — Ça et là, 2 vol. 1859. — Deux commensaux du cardinal Dubois 1861; — Le Pape et la Diplomatie 1861; — Le Parfum

de Rome 1861; — Waterloo 1861; — Historiettes et fantaisies 1862; — Notice sur Charles Sainte-Foi 1862; — Le fond de Giboyer 1863; — Satires 1863; — S. S. Pie IX, 1863; — La vie de Jésus Christ 1864; — Le guepier italien 1865; — A propos de la guerre 1866; — L'illusion libérale 1866; — Les Odeurs de Paris 1866; — Pensèes de Louis Veuillot 1868; — Les Couleuvres 1869; — La liberté du Concile 1870; — Les filles de Babylone 1871; — Paris pendant les deux sièges 1871; — La Rèpublique de tout le monde 1871; — Moliè et Bourdalone 1877; — Oeuvres poétiques 1878; — Correspondance, 9 vol. (1883-1913); — Etudes sur Victor Hugo 1886; — Derniers Mélanges 1908; — Cara, poéme 1912; — Lettres à Mlle Charlotte de Grammont 1863-1876, avec une introduction de l'abbé J. Galvet 1912; — Choix de pensées 1913.

II. Ouvrages biographiques et critiques sur Louis Veuillot:

Louis Veuillot, par Margerie 1851; — L. V., par Mirecourt, chez Lévy 1853; — Nouvelle biographie de Louis V., par F. Mondhuy, chez Cosson 1856; — Louis V., par Eugène Veuillot- chez Palmé 1883; — L. V., par le P. E. Cornut, S. J., chez Retaux; — *Louis Veuillot, par Eugène Veuillot, terminè par François Veuillot, 4 vol.,* chez Lethielleux 1899-1913; L. V. journaliste, par l'abbé Fonssagrives, chez Poussielgue 1900; — L. V., par Jules Renault, chez Lethielleux 1907; — L'âme d'un grand chrétien. Esprit de foi de Louis V. d'après sa correspondance. L'homme intime, par le P. G. Gereaux, chez Lethielleux 1908; — L. V., par le chanoine G. Lecigne, chez Lethielleux 1913; — L. V. (1813-1913). Sa vie. Ses idées sociales. Ses idées politiques. Ses idées littéraires, par Maurice Vallet, Société française d'imprimerie et de librairie 1913; — L. V. et son pays natal, par le P. M. A. Janvier, chez Lethielleux 1913.

III. Études sur Louis Veuillot:

a) Etudes, 1901, t. LXXXIX, p. 577 et suiv.
» 1905, t. CII, p. 145, 528 et suiv.
» 1907, t. CXI, p. 620 et suiv.
» 1910, t. CXXIII, p. 731.
» 1913, 20 oct. et 5 déc.

b) Revue Augustinienne, t. IV, p. 63-79; 157-166; 256-266; 350-361; 567-584; t. V., p. 357-367.

c) Revue des Deux Mondes, 15 aout 1911, p. 857-883; et jier sept. 1913, p. 46-76.

d) Revue pratique d'Apologétique, 15 oct., jier et 15 nov. 1913; 15 nov. 1913.

e) Revue française, 19 févr. 1911, p. 575-580; 19 mai 1912, p. 219-224.

f) Revue du Clergé françois, t. jier, p. 375 et suiv.; t. XIX, p. 310 et suiv.

Aškerc u Hrvatskoj.

Ove godine izdala je «Matica Hrvatska» izabrane pjesme A. Aškerca, kako ih je priredio Dr. A. Bazala.

Aškerc je uzvitlao mnogo prašine kod kuće, kod Slovenaca. On u obliku dotjeran kao malo koji pjesnik i pun je života. Ali jezgra je puna zabluda. Bio je svećenik, kat. svećenik. Žalibože je apostazirao. Liberalci su ga kovali u zvijezde u svome ljubljanskom «Zvonu» i dapače su ga opskrbili u službi arhivara ljubljanske općine g. 1898. (t. j. u eri najjače borbe izmed liberalaca i kršćanske stranke), da je onda odbacio i svećeničku haljinu.

Aškerc (9. I. 1856. - 12. VII. 1912.) bio i u mladosti svoje naravi. Kada je zaplovio slobodoumnim vodama i time došao u sukob sa svojim župničkim položajem, postao je svojeglav i tmuran i počeo je sve jače istupati protiv svega, u prvom redu protiv kršćanskih «veriga» (kako on reče). Na smrti u bolnici nije pri svijesti ni odbio ni primio sakramente.

Nedavno je u Pragu slovenski odio framazunskog društva «Svobodna Misel» izdao također Aškerčeve pjesme u njegovoj «Čitanci». Uvod je napisao Dr. Prijatelj i priznaje, da je Aškerc protivnik kršćanstva.

I «Matica Hrvatska» u ovoj svojoj zbirci izdala je sve najsmjelije i najkarakterističnije Aškerčeve pjesme, po kojima nam Aškerc drukčiji izgleda, nego li bi to htio u uvodu k ovim pjesmama Dr. Bazala, kako opravdano opaža i «Savremenik» (br. 1, 1914, str. 49).

Glede Uvoda Dr. Bazale, koji obuhvaća 35 stranica, potpisujem sud Zofke Kvederove: «Prikaz dr. Bazale kao da retu-

šira sve jače poteze u karakteru Aškerčevu. Time kao da se gubi nešto od njegove upravo grube sile i bezobzirnosti. Možda je bilo potrebno za Maticu ovako pisati, da se tobože Matica nekako opravda kad se, gle!, usudila izdati pjesme Aškerca, toga smjeloga skeptičara i neukrotivog buntovnika. Ako to ne stoji, onda je upravo nepojmljivo, da je dr. Bazala toga tako jasnog mislioca tako netačno razumio».[1]) «Dr. Bazala hoće bilo nešto, bilo sve, što je Aškerc rekao protiv kršćanstva, izgladiti i pitomo preudesiti. Kad se nije dao preobratiti raspop i tvrdokorni buntovnik protiv vjerskih[2]) predrasuda, u kakva takva katolika, e onda barem trebalo ga spasiti za neki čudnovati tabor bogovjernika u širem, višem smislu». (ib).

Uzalud Dr. Bazala u Uvodu (XXXV) piše, da on i strani svijet Aškerca iz daljine sude mirnije. Istina je jedna i u Ljubljani i Zagrebu. Neistinu, zablude na polju vjere, filosofije, uopće znanosti ne smije se opravdavati, nego se mora osuditi. I Dr. Bazala je mogao pohvaliti formu, a kod nekih pjesama i sadržaj, ali ne onako čak i izričiti panteizam Aškerčev tendenciozno opravdavati. - Hoće da opravda silimice ljubavne pjesme svećenika Aškerca, jer kao da za druge nijesu bile određene, nego samo za nj «koji je u zatišju svojega osamljena života, nemajući dijela na obiteljskoj sreći, kalio svoje ovako razmetnuto srce» (!); «osjećajući, kako je silom prilika, napose zvaničnim položajem, potekao život putem, koji vodi k samotovanju, k odricanju, kojim se napušta jedan dio ljudskoga određenja i pokapa dio ljudskih nada i sreće (str. XVI). Opravdava besmisleno Aškerčeve izlijeve protiv katoličanstva time, jer da Aškerc vjeruje u uzvišenost te nauke, «ali i videći kako u njoj često prevladava duh izvanjštine, kako je u njoj božanski značaj često izblijedio pod utjecajem ljudskoga shvaćanja». (str. XXVIII).) «Snaga vjere sastoji se u životu, a ne u ispovijedanju» (ib.). «U svijetu još nije ostvareno *carstvo božje*» (strana XXIX). Aškerčeve pjesme zato «ne udaraju na ***kršćanstvo,*** nego na ***zvanično kršćanstvo***» (str. XXX). «Opaža se u Aškerčevim pjesmama otpor protiv ***klerikalizma,*** koji djeluje to više svjetovno, što više se oslanja na *izvanjsku organizaciju,* zadovoljujući se kadgod i samom službenom formom, a tu i tamo se približujući[3]) i formalizmu farizeja: intus ut libet, foris ut mos est. Protiv toga izvanjskoga života, u kome upravo propada osnovna nota kršćanstva, po određenju svojem vjere srca i živoga čuvstva, ustaje Aškerc najodlučnije» (ib.) «Aškerc ne može sakriti pogleda pred neskladnostima, koje su se uvukle u kršćanstvo — napose ondje, gdje se združilo s politikom» (str. XXIX). Nu zar nema kršćanstvo dodira s politikom. Neskladnosti i kršćanstvo samo osuđuje! *F. Oppenheimer* s pravom ističe, da je danas vjerski život otrovan i žučju poškropljen upravo tim, što je crkva ili sama političko sredstvo ili kao državna crkva potpomaže, ili bar tolerira političko stanje i političke težnje» (str. XXIX).

Čudnovate pojmove, krive ima očevidno i Dr. Bazala, kada ovako piše i opravdava Aškerca.

Jedino čovjek zabluda Aškerčevih mogao je pak napisati: «Pomoć božja nije ***cause physique*** nego samo ***cause morale,*** i uvjerenje o njoj podaje samo snagu, da se opremo zlu i da radimo na ostvarenju moralnoga reda. Božja se pomoć odnosi uvijek samo na ***ćudoredno ojačanje*** čovjeka u borbi sa zlim, te je neopravdano, ako se od nje očekuje ***fisički*** učin... Protiv ovakova upotrebljavanja vjere, u izvanjske svrhe[4]), dočim pravo određenje njezino je unutrašnje pridizanje čovjeka i duhovna okrepa, ***Aškerc ustaje s pravom***» (str. XXXII).

U Uvodu Dr. Bazala nije se usudio pogledati istini u lice, te osudit sadržaj Aškerčevih mnogih pjesama, pak ću ovdje preuzeti taj zadatak.

Nekoć je, za života, Aškerc bio otresit. Zato je i doviknuo preko svoga pegaza oslu, neka ne sudi o ***višim*** idejama:

Obzòr idej tvojih ne sega čez plot,
Na uzdi te kratki tvoj vodi gospod.

---

[1]) Savremenik, g. 1914, br. 1, str. 49.

[2]) Ovdje Zofka Kvedar ovako ružno naziva kršćanstvo, jer je poznato da je Aškerc napadao jedino na nj. Zofka kao i Savremenik i nemogu nego da napadaju kršćanstvo. Ta oni su propagatori Slobodne Misli i njezina ekspositura.

[3]) Ovako označuje Dr. Bazala braću katolike u Slovenskoj, proti kojima ustaje Aškerc. Uistinu on nadvisuje svog Aškerca u perfidnosti i izvrćanju istine. Grdno vrijeđa poštene ljude.

[4]) Onda Dr. Bazala mora ustati i proti Bogu, koji je čudnovatom manom hranio gladne židove ili spasio mladiće u gorućoj peći; proti Isusu, koji je uskrsio mrtva Lazara itd. itd. Ne on nije proti Boga, Isusa, jer on niječe čudesa fisičke naravi. Jadni dr. Bazala, kamo ga je dovelo očijukanje s Kantovim racionalizmom! Dakako za nj su čudesa materijalni fenomeni ili kako preko Bude veli i Aškerc, da je sve u prirodi puno čudesa (Buddhova čudesa, str. 104)

Skromen mi, sivko moj, bodi:
Kar je nad taboj, ne sodi!
Ne: vzpénjati se do pešniških višin —
Namen tvoj le žito nositi je[5]) v mlin!
Moko da nosiš iz mlina,
Pase te, kruni družina....

(Pegaz in osel, str. 97).

Ovo bi vrijedilo, kada bi koji pjesnik, manji od Aškerca htio da se u «pjesmi» natječe s njime. Ideje pak nijesu samo svojina pjesnika, nego svakog razumnog čovjeka. Ta i pjesnik pjeva za ljude i pametan pjesnik pjeva ljudima tako, da ga shvate.

I kod Aškerca treba da se iznesu *ideje* njegovih pjesama, gole bez šume pješničkih forma. Tada će se i po tim idejama vidjeti, jeli Aškerc veliki pjesnik ili je obzirom na sadržaj pjesnik sadašnjih u modi protukršćanskih hipoteza i struja, te da li upravo zato i nalazi u krugu modernih nekršćana mnoštvo štovatelja. Da ne bude krivo ni Dr. Bazali ni Matici, sud će se okretati jedino oko ovih Aškerčevih pjesama, koje se nalaze u ovom Matičinom izdanju.

I. Zagonetke. — Agnosticizam.

Kant je proglasio, da spekulativni razum nije kadar vjerske istine dokazati, te zato ni znanost da ne može ništa stalna kazati o prvome uzroku ili njegovoj biti[6]). Po tome nemožemo sigurni biti, dali našoj vjeri odgovara nešto objektivna. Dapače pošto su pojmovi i načela po Kantu samo oblici našeg mišljenja, nijesmo sigurni o vanjskom svijetu, a niti o tome, dali kod drugih ljudi naša načela znače isto. I zato je *skepticizam* zadnja posljedica Kantizma. U novije doba ovaj skepticizam uzeo je ime

[5]) Aškerc je marljivo čitao Heinea. Ovaj stavlja u usta slično oslu:
Tagtäglich tragen zur Mühle
Das Mühlrad klappert, der Müller mahlt
Und schüttet das Mehl in die Säcke;
Das trag'ich zum Bäcker, der Bäcker backt,
Und der Mensch frisst Bröte und Wecke.
(Heine, Sämmtliche Werke. III. Pferd und Esel, str. 286).

[6]) *Paulsen*, Kant, der Philosoph des Protestantismus, 14.

agnosticizma[7]). I positivizam tvrdi, da o stvarima, kao o Bogu, duši, uzroku početka, nemože filosofija ništa ni ustvrditi ni nijekati.[8])

Ne znamo ništa sigurno! — dovikuje nam moderni agnosticizam ili kako je to kazao njegov pjesnik *Heine:*

Im Kopfe trage ich Bijouterien,
Der Zukunft Krondiamanten,
Die Tempelkleinodien des neuen Gotts,
Des grossen *Unbekannten.*[9])

To je onaj Littréov *«incognoscible* i Spencerov *«unknowable»*. A posljedica toga?

Pitanja bez odgovora.

N. p. Anka, zapušteno siroče, bez roditelja, pita cvijeće:

«Morete mi, rože, razodeti,
Kaj sirote delamo na sveti?»
A cvetice cvetejo, dišijo,
Anki mladi ne odgovorijo.

Isto pita i ptice, ali odgovora nema:

A veselo ptice žvrgolijo,
Anki mladi ne odgovorijo.

Anka pita u potoka:

«Potok bistri, veš li razodeti,
čemu pač smo reveži na sveti?»
Sliši voda to ihtenje vroče,
čuti solze váse padajoče,
teče potok hladno Anki mladi:
«Daleč mene pot po svetu vodi.
dosti potok vidi, koder hodi.
To — le vé ti, dèkle, razodeti:
Prva nisi — zadnja ne na sveti!»

(Anka, str. 9-11).

Zadnji odgovor je isto tako i neodgovor; stalna, positivna nema ništa.

Najveća su pitanja: *što je ovaj svijet, naš duh, život i smrt, kamo idemo,* pak da vidimo, kako na to odgovara Aškerc.

[7]) Cfr. *Pfleiderer,* Geschichte der Religionsphilosophie³, 617 ff.
[8]) *Littré,* Paroles de philosophie positive, p. 33.
[9]) Heinrich *Heine,* Sämtliche Werke (Cottasche Büchh.), II, 126.

Što je svijet, pripovijeda sfinga u Gize ovako:

«Jaz gledam mir in boj, spremembo večno
Jaz gledam temno noč in svetli dan...
Sveta uganko gledam tajnovito —
Razrešiti jo trudim se zaman.

Svet!... Kaj je svet? Povej mi, zlato solnce!
Povejte, večne zvezde, kaj je svet?
Kaj pravzaprav, vsemir si neizmerni?
Kaj gledam jaz že tisoč, tisoč let?

Svet!... Gledam li izvirnik veličastni?
Al sve to bilo je že kdaj poprej?
Vse to je bilo že? In le ponavlja
Se vse iz sebe večno in brez mej?

Vse je že bilo: Pomiritev večna
Je vse? Le povrnitev prasvetá?
Iz sebe same li se preporaja
V oblikah vedno istih snov ta vsa?

O sveto solnce, in ve zlate zvezde,
Molčite? Ni odgovora od vas?
Le svojo luč iz dalje tam neskončne
Mi neprestano lijete v obraz?

In človek ti pritlikavec, kaj hočeš?
Pokaj po svetu se mi trudiš tod,
Pred mojimi očmi se ugonabljaš?
Kam vodi zagonetna tvoja pot?...

Odkod, o človek, duh je tvoj demonski?
In kaj je misel tvoja, mi povej!
Kaj hočeš večni puntar in razbojnik?
Kam dereš le naprej, naprej, naprej?

Tak gledam, gledam v daljo in vprašujem...
In mimo se vali za vekom vek...
Odgovora ne slišim od nikoder...
Kam vprašanj mojih se izgublja jek?

Jaz sedim z mirnimi očmi življenje,
Jaz gledam smrt — in hladno svet motrim.
Sedim v puščavi, premišljujem, sanjam...
Ko modrijan smehljam se in — *molčim.*

(*Gizejska sfinga*, str. 179-80).

Nema eto odgovora; dapače je svugdje tamna noć ili kako pjeva noći Ahasver:

Zdaj ti kraljuješ, ti sediš na tronu,
Ti ukažuješ in ti vladaš spet;
Po željah tvojih, Noč, in vzorih tvojih
Zdaj diha, giblje se in suče svet...

(*Ahasverjeva himna noči*, str. 133).

Priroda veli o sebi:

Priroda sem... sfinga večna.

(*List iz kronike Jurjevega kloštra*, str. 151).

ili

Le gibljem se brez prenehanja
Od vekov večno brez prestanja,
Ne vem, kaj je življenje, smrt,
Neznana srdota mi in črt,
A tudi ne poznam ljubezni.
Kdo sem? Le promatraj me,
Spoznavaj, proučavaj me —
Zabava krasna, duhovita —
Do dná spoznal ne boš mi bita!
— — — — — — — — —
Kdo sem? Kdo pač razreši dvom?

(*Jaz*, str. 63).

O svijetloj zraki iz svemira pjeva:

Ti uganka si meni,
Jaz uganka sem tebi!

(*Luč iz nekončnosti*, str. 131).

t. j. vječna zagonetka

Kamo idemo?

Napréj, naprej, konj ti goreči,
Po cesti železnici spéj!
Sopihaj in puhaj pred nami
Pa vleci nas hitroj napréj!

Naprej črez ravnine zelene,
Črez hribe navzdól in navzgór!
Črez brezdna, črez smele mostove.
Črez reko tod, tam skoz predor!

Naprej mimo mest, mimo trgov,
Naprej mimo tihih vasí.

Naprej mimo bede in sreče...
Kako se nam sila mudi!
— — — — — — — — — —
Tak pisan si vlak ti — življenje!
Kak hitro se vozimo ž njim!
Naprej, naprej, vranec naš parni!...
Spomin pa za nami je — dim?
(Po železni cesti, str. 64).

Idemo napred, ali kamo — nezna.
Sam na palubi. Beli parobrod
Peneče brazde reže svojo pot
In kamorkoli gledam črez obzorje,
Pred mano z nebom se poljublja morje.
In vso neskončno sinjemodro plan
Obseva solčnojasni vesne dan.
In duša moja se pogreza v sanje
Čimdalje zloblje se potaplja vanje...
Kaj smo? kaj ves je svet? In naša pot
Je skoz vsemir ko tak-le parobrod?
Kam plavamo? V pristan li kam neznami?
Povejte, modrijani kapitani!
Pa gledam to brezbrižno modro plan.
In globlje duša se pogreza v san.
«Semiramis» pa dalje, dalje plove,
Šumeče brazde orje skoz valove.
(Na palubi, str. 176).

Aškerc je rado čitao pornografa i židova Heinea. Evo kako on obrađuje taj isti zadatak:

FRAGEN.

Am Meer, am wüsten, nächtlichen Meer,
Steht ein Jüngling-Mann, (= Aškerc?)
Die Brust voll Wehmut, das Haupt voll Zweifel,
Und mit düstern Lippen fragt er die Wogen:
O löst mir das Rätsel des Lebens,
Das qualvoll uralte Rätsel,
Worüber schon manche Häupter gegrübelt,
Häupter in Hieroglyphenmützen,

Häupter in Turban und schwarzem Barett,
Perückenhäupter und tausend andre
Arme, schwitzende Menschenhäupter —
Sagt mir, was bedeutet der Mensch?
Woher ist er kommen? Wo geht er hin?
Wer wohnt dort oben auf goldenen Sternen?
Es wurmeln die Wogen ihr ew'ges Gemurmel.
Es wehet der Wind, es fliehen die Wolken,
Es blinken die Sterne gleichgültig und kalt,
Und ein Narr wartet auf Antwort.[10]).

Kod Aškerca «Semiramis» dalje putuje bez odgovora; ne brine se za odgovor. Heine izričito naglasuje, da samo luđak čeka odgovor! Heine i Aškerc, par nobile fratrum!

Dapače nas poučava, da je presmiono i ludo istraživati velika pitanja, jer stavlja u usta iskusnom Ahmetu:

In če z duhom z višine vzleti
Presmelo želiš v nedogled —
I poskus ta poplačaš z izkušnjoj,
Da ozek spoznanja je svet...

II. Slobodna Misao — borba protiv kršćanstva framasunstvo.

G. 1903. pisao je Tresić u «Jadranu» (br. 23) ovo: «Hrvatski narod hoće slobodnu misao; on zahtijeva, da se svećenici ne miješaju u slobodan razvitak književnosti, znanosti i filosofije». Ovo znači u prozi razvitak bez kršćanskih načela. Drukčije i nemože biti u naše doba kod osoba, koje sebe obožavaju putem književnosti. Sve nekršćanske filosofije svode se na materijalizam ili panteizam: čovjek sebe proglasuje središtem. Eto zato nekršćanin u ime filosofije hoće autonomiju u svemu, najprije slobodu mišljenja. Max Stimer je to zgodno označio: «Ne poznam istine nad sobom; sebi sam crkva, država, bog, sve.[11] Činjenica je pak, da framasunstvo — taj zakleti neprijatelj kršćanstva, kao i socijalna demokracija — širi na sve strane Slobodnu Misao, čak i u radničke mase.

[10]) Heine, O. c. I, 176.
[11]) Der Einzige und sein Eigenthum, 284. — Tko želi opširno o Slobodnoj Misli, neka pročita «Hrvatsku Stražu», g. 1904, str. 1 ff.

Što veli Aškerc? jeli on za Slobodnu Misao?
Buda pita, imali ko između njegovih redovnika koji grijeh.
Javlja se na koncu jedan, koji priznaje ovaj svoj grijeh:

«Jaz *mislil* sem, o prečastiti!
Sám mislil sem, s svojoj glavój!
Življenja uganko sám htel je
Proniknitì smélo duh moj.
Vsemira uzroku in svrhi
Prodreti sem skušal do dna;
Premišljal rad sám sem, pogosto,
Razvoj in postanek svetá.
Resnici pogledati v lice
Sem s svojimi želel očmí.
Iskati z razumom je svojim
Od mladih hrepenel sem dni».
Le redko smejal se je Budda,
Sedaj nasmehljá se sladkó,
Začudeno gleda učenca,
Smehljáje mu pravi tako:
«Čemú pač nam vsakemu svojo
Bog Brahma bi glavo bil dal!
Čemú bi nam duha luč sveto
Tam z lučjo bil svojoj prižgal?!
Čemu imaš nogi? — da hodiš!
Za delo ti tvoje je rok:
Z razumom pa v glavi ti misliš...
A misliti zná le še bog!
Čim bolj ti sám misliš slobódno.
Tem bolj si podoben — bogú,
Tem bolj približuješ se Brahmi...
Le misli zato[12]) *brez strahú!*

(*Grešnik,* 127-8).

[12]) Ovu pjesmu je Aškerc po prvi put objelodanio g. 1893 u «Ljubljanskom Zvonu». Na to je iste godine u br. 109 ljubljanskog «Slovenca» odgovorio neko ovako:

«Cemu pač ti prste bi dolge
Podaril bil Brahma naš bog?
Kaj misliš? Čemu si zvitejši
Od drugih in urnejših rok?
Čim bolj si lastil boš imetje
Ti tuje, tem bolj boš enak
Vesoljnega sveta lastniku;
Zotorej ne bodi bedak!
Le kradi, predragi Uzmattha.
Izmikaj, kjer moreš, ter čuj:
Da krasti pregrešno bi bilo,
Brahmanom nikar ne veruj!

Slično pjeva dr. Tresić u Brodolomcima:

Imamo razum! Drugo što čovjeku treba?
Hej, naprijed, ljudi! Na tajne zemlje i neba.

(*Valovi misli i čustava).*

Najbiranijim bojama nam riše Slobodnu Misao pod naslovom *Prva Mučenica.*

PRVA MUČENICA.

(Staroegiptovska bajka).

Postavljena že je grmada...
In ona vrh nje stoji — ah!
Gorje ti, gorje, mučenica:
V trenutku pepel boš in prah!

Privezana k stebru je deva,
obleko že sneli so ž nje...
Boginja ti živa si krasna,
ne hči iz ponilske zemlje!

Lasje ji vihrajo na vetru,
z grmade ozira se dol...
Ves Memfis obsojenko gledat
na trgu se zbira okol.

V daljavo neznano zre deva.
Oči kaj gore ji tako?
Ponos mučeniški
nesmrtnosti vera je to?

Glej, bakle že tu goreče!
A žreci neso jih sami —
služabniki Apisa sveti —
in njih poglavar govori:

«Odkod je k nam prišla, ne vemo!
Ne vemo, odkod je doma!
Ni otcu ni materi sama,
imena ne ve, ne pozna!

«Če Nila ni našega dete,
od Gange pač svete je tam;
iz Babela morda poslali,
iz modrih Aten so jo k nam!

«Odkar nam Oziris ni Izis
živlienje delita in rast,
kar svetemu biku božanska
pri nas iskazuje se čast:

«To devo zdaj čuli smo prvič!
Smel govor je njen in ves nov;
taji nam red stari svetovni,
svetost taji naših bogov! —

«Njen nauk in njene ideje —
zapisano to že je kje?
Ni v hieroglifih besede
prevratne nikjer ne stoje!

«Ukazali smo ji molčati
in bičali jo do krvi...
Zaman. Po Ponilju povsodi
zavajala nam je ljudi!

«V verige jeklene vkovali
noge smo ji mi in roké...
V dnu ječe na slami naj gnili
kosti ji na veke strohne!

«Črez moć so odprla se vrata
žapah za zapahom razbit...
Zdrobila okove je težke
in planila zopet na svit!

«Bogovi zbog nje že jeze se,
do vrha je vzkipel njih srd...
Egipčani, njim jo žrtvujmo!...
Grmada zdaj tvoja bo smrt!»

«Zažgite!»... Gori že grmada,
v dim deva zavita je vsa,
poljublja že ude ji plamen —
a ona se samo smehljâ.

Kaj znači smehljaj na teh ustnah?
V očeh kaj pomeni tá žar?
Ponos mučeniški je sveti?
Nesmrtnosti nada je mar?

Le gori, grmada, le sveti
prek sfing, piramid v nedogled!

Preženi, razsveti temine.
s katerimi svet je odet!

O luč!... Mučenica utihne...
Grmada pepel je in prah...
Kje zdaj si, boginja ti smela?
Kje tvoja nesmrtnost je? — Ah!

A kaj iz prahu in pepela
pred žreci tu diviga se? Glej!
Spet živa stoji mučenica,
krajsneša, močnejša ko prej!

«Kdo si, čarodejka neznana?
O phoenix prečudni ti, kdo?»...
A ona krvnikom se smeje,
s ponosom jim reče le to:

«I smrt sem premagala slavno!
Nesmrtna zato sem poslej...
Ime mi je — M i s e l S v o b o d n a,
a moj je ves svet zanaprej!...

Očevidno Aškerc miješa pojam *«slobode»* i pojam *«neovisnosti»*. I katol. crkva naučava, da smo slobodni, ali ne neovisni kao razumna bića. Matematičar je ovisan o matematičnim aksiomima i dokazima iz njih; historičar uz činjenice; uopće sva je znanost ovisna ili kako reče Rousseau, nema znanosti, koja nema svoje aksiome, bez kojih bi propala. I kapetan na parobrodu mora se držati pomorskih fenjera po noći, ako hoće da zdravo dođe u luku po noći. Gdje je sloboda, nema vanjske sile (libertas a coactione) ni nutrnje potrebe (libertas a necessitate). Slobodna je volja razumna moć, koja odabire izmed dviju stvari jednu ili nijednu ili treću. Iskustvo nam jamči, da smo slobodni. «Bog je u početku stvorio čovjeka i ostavio ga je u rukama svoje vlastite savjesti. Predade mu svoje zakone i zapovijedi: pred čovjekom je život i smrt, zlo i dobro; što bude htio, daće mu se». (Crk., 15, 14). Zato je i Trident. sabor osudio nauku, koja je nijekala slobodnu volju. Materijaliste i panteiste moderne je niječu i zato su oni u protuslovlju sa samim sobom, kada ustaju za slobodu misli, jer misle kako im nervi ili zajedničko opće biće određuju. U praksi pristaše Slobodne Misli hoće da imaju slobodu u napadanju na kršćanske dogme i katol. cr-

kvu. Slobodna Misao je fraza, iza koje se kriju tobožnji junaci, koji nemaju ni toliko smisla o slobodi, da stupe u javnost bez krinke. Iza imena Slobodne Misli krije se dandanas framasonerija. Ova je izabrala to zvučno ime, jer su ljudi vazda po Tacitu željni novotarija *(cupidi rerum novarum)*, pak i novih imena, da lakše proture u javnu trgovinu staru, poluistrošenu već robu. Ta roba je: čovjek je sebi cilj, on bog, izvor je ćudoređa po tome i svih prava. Nekoć je framasonerija u 18. vijeku krila ovu nauku pod imenom *deizma* (u Engleskoj) (t. j. da je tobože Bog prepustio čovjeka sebi, da sam sve određuje o sebi), naturalizma u Francuskoj (kult prirode) ili racionalizma (panteističnog idealizma u Njemačkoj); u 19. vijeku Comptova positivizma (po cijelom svijetu), materijalizma, monizma. Sada je službena nauka framasunskih loža monizam, koji hoće da uništi kršćanstvo i svaku nadnaravnu objavu sa zemlje, te dosljedno hoće da izbriše sa ženidbe vjersko obilježje (= civilna ženidba) iz škole izbaci vjeronauk i uvede ćudoređe bez obzira na ikakovu vjeru, državu riješi ma i najmanje dužnosti ili odnošaja spram crkve, parlamenat proglasi izvorom svih prava itd. Framasunsko od svog postanka (g. 1717) svim silama radi, kako da ljudsko društvo raskršćava i uvede u javnost i nauke i običaje protivne kršćanstvu. Zato i vojuju pod zastavom Slobodne Misli jedino neprijatelji kršćanstva, bilo to svijesni ili besvijesni.

I Aškerc se je svrstao u te redove.

Drugo i nemožemo očekivati od svećenika, apostate. Ko s visoka pada, duboko upadne u meko tlo.

U *«Prva Mučenica»* ti se izričito čini, da vidiš slike Torquemade i svih sredovječnih mučitelja, kako ih je u španjolskoj inkviziciji hotimice zlo prikazao zloglasni *Llorent*. Ovako Slobodnu Msao ne bi mogao prikazati ni najstrastveniji socijalni demokrat.

Ahasver opet pod križem tumači, koji su ono mučitelji Slobodne Misli, kada veli spram križa:

In še več sem videl! O, ti modri svet!
Križ je tvoj grmadam rabil za podnet!
A v imenu tvojem kurili grmade
Njega dni so razni slavni Torquemade.
In v plamenih zgorel mnog je živ svetnik,
Mnog svobodne misli hraber mučenik...

(Ahasver pod križem, str. 136).

Izagnani iz domovine pri odlasku pjevaju:

Pa zbogom, ljuba domovina,
Ti stari naš slovenski kraj!
Pozdrav naš zadnji sprejmi danes!
Ne bo nas nikdar več nazaj.

Od vas, planine ve visoke,
S zobrami se posljavljamo;
Doline, žitna polja naša,
Vas zadnjič blagoslavljamo.

— — — — — — — — —

Zločinci smo in krivoverci,
Ker nismo svojega vratu
Vkloniti hteli v jarem sužnji;
Zato ne daju nam miru!

Zaklad najdražji — o svoboda,
Srca svoboda in vesti,
Svoboda misli in besede —
Se ti še naša last si, ti!

In tebe nam ne vzame nihče
In ne upleni te tiran!
Mi čuvali te bomo zvesto
V dnu prsi svojih noč in dan!

(Pesen izgnancev, str. 173-4).

U «Čudna Dežela» opisuje kraj, gdje sve cvjeta, ali gotovo svak žalibože nosi verige i neda da mu ko digne te verige. Dapače

Ko pa hotel sem še druge
Oprostiti sužnjih spon:
To su bili hudi name!
Rekli su, da sem brezverec...
Komaj, komaj sem ušel. (str. 159).

III. Panteizam. - Razvijanje bez prestanka. Fatum. - Du Prelov recept o ljubavi.

Aškerc je sin modernih zabluda. Kod modernih ateista prevlađuje panteizam. Spinoza, Fichte, Schelling, Hegel, Schopenhauer, E. von Hartmann zagovaraju panteistični monizam.

Ova dva zadnja su očevi monizma u pesimističnom pravcu. Schopenhauer u svojim djelima «Welt als Wille und Vorstellung» i «Parerga und Paralipomena» razvija onu temeljnu naluku: Prapočelo ćuti neodređenu slijepu volju i hoće da se ispolji i u realnosti razvija prema predočenom planu. To čini iz zdvojnosti i zato ga prati bol svugdje. Schopenhauer ne poznaje utjehe za nevolje ljudske, nego dovikuje: Zdvoji![13]) Onakova filosofija dovodi do krietizma. Hartmann to neće i popravlja. On veli po prilici u svojoj «Philosophie des Unbewussten» ovako: Prije svijeta bilo je prapočelo, monas, mirno u sebi zatvoreno biće; imalo je ipak volju i predodžbu i pomoću njih to prabiće se razvija u svijet. Sva sreća tog bića sastoji u tome, da se ne povrati opet u ništa i zato neprestano traži *napredak*. To je realizam (i ako ga Hartmann naziva trascendentalnim) tu nema krietizma sve do iza konačnog stupnja razvitka, koji sastoji u napretku znanosti i umjetnosti, te na socijalnom i političkom polju. U ovom zadnjem stupnju nalazimo se sada, ali ne znamo mu konac. Zato svak mora sudjelovati napretku kulture t. j. u otkup prabića.

I Aškerc je panteista.

U «Luč iz nekončnosti» pjeva

Iz neskončnosti luč!
Ti me gledaš,
Ti me vabiš — odkod?
Ši — li žar porodivše se zvezde,
Vzplamenivše *na novo* v vsemiru
Na ukaz vsemogočne moći,
Vsemogočnega, *večnega Brahme,*
Ki zažiga življenje,
Ki ustvarja svetove i n s e b e
Kakorkoli, kjerkoli baš hoće?
Toda, midva *oba sva le — eno!*
In obadva le majlmi sve iskri
Neizmernega ognja — življenja,
Neizmerne moći, neizčrpne
Energije vesoljne prirodne...
In oba epirski sva kratki
V zanimivem romanu

[13]) Pererga und Paralipomena, II, 225.

Ki imé mu je «Kosmos»,
Ki ga piše od vekov
Naš največi umetnik,
Naš največi poet,
Genialni bog Brahma...[14])

Aškerc tu izričito veli, da je on i «vječna luč» isto; da su dijelovi neizmjerne prirode energije ili ti Brahme, koji sve iz sebe stvara.[15]) «Brahma» mu je prapočelo, iz koga se po Hartmannovu panteizmu sve razvija.

Jedan izmed sljedbenika Harmannovih je i *Du Prel* Ovaj veli,[16]) da će jednom na nebu nastati sudar zvijezda i nastati će zajednička masa, iz koje će opet nastati nove zvijezde, na ovima nova živuća bića i opet sve kao sada. Taj proces obnovljati će se neprestano i obnovio se je već *x* puta.

I Du Prela oponaša Aškerc:

Svet!... Gledam li izvirnik veličastni?
Al vse to bilo je že kdaj poprej?

[14]) Bog je Razum nepomični, nepromjenljiv kretač svega,
Vječni Brahma neizmjerni
Al istina jedin On je: On je *svemir,* svjetlost, tama,
Duša dušâ i sjemena sviju sjeme. S njegva plama
Užižu se ljudske *svjesti* i nebesa plamne svijeće.
Dr. Tresić u pjesmi «Gimnosofista».

[15]) Dr. Bazala brani Aškerca, dakako bez dokaza, ovako: «Njegov otpor ne ostaje svagda na visini umjetničke tendencije, te izlazi mjestimice preoštar, osobito na *zvanično kršćanstvo* (t. j. *katoličku Crkvu.* Ta ne udara na protestantizam, nego uzvisuje u «Primož Trubar», ni na grčko-istočnu crkvu). Uzvišenost kršćanske nauke *(sic!)* ostaje pri svem tom još uvijek netaknuta. Ističući upravo usrdni unutrašnji karakter njegov, podaje kadgod mislima svojim takav poetični oblik, koji ne podnosi, da se formuliraju u određene misli; «Vječna luč» podaje za to primjer. Odnošaj pojedinca prema neizmjernosti određuje se po njoj kao usrdna nazočnost božanskog svijetla duha u čovjeku; ne bi bilo nemoguće podati toj pjesmi i *panteističko* značenje, što bi bilo posve krivo». Tu Dr. Bazala priznaje, da je pjesma najviše po «obliku» panteistička. Što je to oblik? Ili g. dr. Bazala nije shvatio pjesme, ili pozna dobro panteizam ili hotimice hoće da odaleči od Aškerca panteizam. Valjda je u najblažem slučaju ovo zadnje, ali je morao dokazati, zašto bi krivo učinio Aškercu onaj, koji bi ovu pjesmu tumačio «posve krivo». Ali tu je slučajno zapelo pero g. Dr. Bazala.

[16]) Tu svoju hipotezu (ničim dokazanu) iznosi u svome djelu «Kampf ums Dasein am Himmel. Versuch einer Philosophie der Astronomie. «Pobija ga zgodno p. J. Epping u svome djelu «Der Kreislauf im Kosmos».

Vse to je bilo že? In le ponavlja
Se vse iz sebe večno in brez mej?
Vse je že bilo? Pomiritev večna,
Je vse? Le povrnitev prasveta?
In sebe same li se preporaja
V oblikah vedno istih snov ta vsa?
O sveto solnce, in ve zlate zvezde,
Molčite? Ni odgovora od vas?
(Gizejska sfinga, 179-180).

I o suncu pjeva u panteističkom smislu:
Vse, solnce, je iz tebe prikipelo;
Vse, kar živi in diha, tvoje delo!
In kamor sega tvoja moć vsesilna,
Porajajo se bitja brezštevilna.
Po v o l j i tvoji giblje se vsemir,
Življenja si vesoljnega pravir...
Ti luč prižigaš po sveta daljavah
In misli netiš po človeških glavah
In ti usodo vodiš vseh ljudi...
(Iz «Zlatoroga», str. 164).

Pjesnik, na pomisao da bi se utrnulo sunce, kliče u Du Prelovom pravcu ovako dalje:
In če nekoč ugasne ogenj tvoj
In če utrne se ti beli soj,
Življenje *nov* rasplameni se žar!
Jaz vidim le neskončen kolobar,
Začetka ni, pa tudi konca ni.
Vse okrog svoje se vrti osi.
In mimo mene dere burna reka —
Izvira kje in se li kani izteka?
Iz večnosti vali se v večnost tok,
Ker vzroku si podaje roko vzrok,
Ker spajata se večno moč in snov
Ustvarjejoč vsak hip nebroj svetov...
I z s o l n c s e s o l n c a n o v a k r e š e j o.
Po tirih nepremičnih plešejo;
Z a h a j a j o, i z n o v a v z h a j a j o...
Izginjajo in zopet vstajajo... (ib.)

I Kranjčević ima slične misli panteističke u «Smrti»[17]. Naravno u panteizmu nema ni raja ni pakla. Zato
Kdor z «onim» svetom vas tolaži,
Ta kaže raj vam v lepi laži!
Kdor z «onim» svetom straši vas
In plaši vas,
On vas slepari!
(Ahasver oznanja novo vero, str. 187).

Po panteističnoj nauci niko se nemože oteti sudbini; sve je — *fatum,* ili kako veli Kranjčević (također pjesnik panteizma):
Sudbina je redom sve
U igri postanja... *(Prvi grijeh).*

Po *fatumu* tuku se Rimljani s neprijateljem države, a Caligula pije i uživa i prolaznika nudi s časom falerca *(Caligulove igrače);* plemenitaši za zabavu ubijaju seljaka, da pocrveni sve Sava *(Stava);* Matija Gubac uzdiše za uskrnućem stare pravde *(kronanje v Zagrebu);* general u palači zabavlja se plesom i šampanjcem, vojnik pred palačom usred snijega stoji mrtav *(Poslednja straža);* brodar preko Drave prevozi kugu i ova za plaću kosi njega prvoga, kada je istupila iz broda na drugu obalu *(Ponočna potnica);* sirota *Anka* traži službu i prolazeći preko polja pita cvijeće i ptice «kaj sirote hodimo po sveti»? Potok joj odgovara u ime fatuma: «Prva nisi — zadnja ne na sveti». *(Anka,* str. 11); kći ribara zavedena plače i ostavljena umire. *(Tri ptice).*

Taj fatum se osobito zrcali u «Balada o potresu»
Zastave vibrajo, zvonovi pojo,
procesija dolga se vije,

[17]) Ja osjećam ptiče milujući,
Da smo isti i jednaci skupa
— — — — — — — — —
— — — — — — — — —
Tajna vilo, sruši i obori
Sve, što jeste, u prašinu jednu;
Provaliju svjetsku, nedoglednu,
U kaosnu ovu maglu stvori,
Al uzalud: *razorna ti ruka*
Rasadnik je novih tvorevina
Kroz vjekove do vječnog v'jeka
M'iešat ćeš ovako i 'nako.

pevaje[18]), moleč litanije;
in pove in moli in prosi takó:
«O, čuj nas, Bog, v sveta nebesa.
Obvaruj nas potresa!»
In ogrle bučijo in pevci pojó,
in mašnik ves v zlatu mašuje —
podzemaljski grom se začuje!...
Madonna v oltarju se zmaje močno...
Zamolkel krik čuješ v nebesa:
«Obvaruj nas potresa!»
Vse tiho? — Kjer cerkev?... Glej, zemlja zija!
Iz brezdna štrlé podrtine...
Vse tiho na dnu globočine?
Ne! — Glasno *mrliči* vpijó do Bogá,
tisoči kričijo v nebesa:
«Obvaruj nas potresa!»
(str. 20-21).

Panteistični bog ne čuje, te dapače ni sebi nemože da pomogne. Zato se Aškerc ovdje očevidno *ruga* kršćanskoj molitvi i procesiji, a da izbije što veća nesmislenost molitve, stavlja u usta i mrtvacima molitvu «Obvaruj nas potresa!» Time hoće da kaže: Ludo mole mrtvaci, jednako ludo živi, jer se fatumu nemože uteći. Fatum ne štedi ni *crkve,* ni Madone!

Drugdje se priroda hvali:

Če hočem, samo jeden hip —
In vse razrušim v prah in sip.
Porušim cerkve ti ponosne.
— — — — — — — — — —
Kdo sem? Poglej mi bliže v lice!
Sedaj sem Brahma, stvarnik tvoj,
Ustvarjam z modroj ti rokoj
Svet polu življenja, velekrasja,
Svet polu razuma in soglasja.

[18]) Heine ovako pjevä:
Es flattern die Kirchefahnen,
Es singt in Kirchenton;
Das ist zu Köln am Rheine,
Da geht die Prozession.
(Die Fahrt nach Kevlaar, O. c. I, 139).

A zdaj sem Siva, ki tá svet
Prevračam v kaos divji spet.
A nisem Brahma niti Siva.
Le moč prirodna jaz sem živa!
In ne ustvarjam ti svetóv.
Ne uničujem jaz jih vnov —
Le gibljem se brez prenehanja,
On vekov večno brez prestanja...
— — — — — — — — — —
Veseljnost jaz sem, ti — atom.
(*Jaz,* str. 61-3).

Ipak u ovoj pjesmi Aškerčeva priroda govori o bogu kao dobrom ocu.

O, ne preklinjaj mi — Bogá!
Ne «oče», tá ni brez srcá,
Brez krivd ne tepe on detéta..
Ne dober oče ne podí
Otrok iz hiše sred noči.

Čudnovato! Tu je priroda iznad Boga. I ipak o njoj pjeva i stavlja joj u usta:

Ne vem, kaj je dobrost in zlost.
Ne vem, kaj greh je, kaj svetost,
Poznam le — zakon svoj železni;
Nepremakljiv, strog, večen je
In trd, neoporočen je!

Aškerc prikazuje Boga puna milosrđa i da ne kazni bez razloga. To bi bilo po *kršćanskom* shvaćanju. Nu priroda ima tvrdi, željezni i neopozivi[19]) zakon. To je po *racionalističkom* shvaćanju. Priroda stvara sve, i razumnog čovjeka, te ne uni-

[19]) Po kršćanskom shvaćanju su priroda i njezini zakoni ovisni o Bogu, te ko bi kazao da Bog nemože segnuti i suspendirati ili uništiti djelovanje prirodnih zakona, niječe Bogu svemogućnost i čudesa, ter pripisuje prirodi božansku svemogućnost. Ovo znademo svi iz malog katekizma. Ipak Dr. Bazala piše: «Tu se nemože *ništa* naći, što bi se *protivilo kršćanskom shvaćanju* o odnošaju boga prema svijetu; naprotiv shvaćam pjesmu «Jaz» kao izraz filozofijske misli o «*anoičnosti*» prirode, koja je za panteizam (gdje je bog i priroda jedno) kud i kamo kobnija nego za teistično mišljenje» (str. XXXI). Kobno je dakle za teistično, a nije za kršćanstvo! Obstupescite coeli! Ili nije kršćanstvo teistično? Kaos kao i u Aškerca.

štuje svijet, vječno se giblje. To je po *panteističnom* shvaćanju. Ovdje je u Aškerčevoj glavi kaos, u kome ipak panteistički recept prevladuje.

Du Prel u svojoj knjizi «Seelenlehre» razvija monizam (panteizam): što je besvijesnim bićima privlačivost, to je za živa bića ljubav. Zato i slobodna zidarija, koja goji monizam kao službenu filosofiju lože, propagira ljubav k bližnjemu kao svoj zadatak. I Aškerc se podaje u svojim pjesmama ovome postulatu Du Prelova panteizma.

N. p. Buda uči:

««Žal, vidim!»» — odvrne jim Buddha —
««Ljubezen je v knjigah tu zdaj;
Iz src preselila človeških
Na ta-le je pusti se kraj.

In ker iz src živih prenesli
Na mrtvih ste knjig jo strani.
Zato tako prazna so srca,
Zato pa ljubezni v njih ni...»»
(Buddha v brahmanski knjižnici, str. 142).

Mladi hodočasnik u Meki viče:

Ljubimo se, bratje, tu, dokler živimo!
In v raj si prestvarimo svet ta samí!
Ljubezen — to sredstvo čarovno je sveto,
Ki zemljo v najlepši nam raj spremeni.

i tada neće biti rata, krivice, verigâ i okova; svi ćemo biti braća i sestre.

Zavidel nas prerok v nebesih bo svojih,
Na svet bo z rajáni sám zelel nazâj;
Tu vživali lepša mi bomo nebesa —
Vsa zemlja že sáma resničen bo raj!
(Bajramska legenda, str. 124-5).

Brahma se pokazuje fakiru i podučava ga:

Ljubeč sobrate mi se bližaj!
(Fakir, str. 145).

Aškerc uči relig. indiferentnost, kada sluša u Sarajevu u Husrev-begovoj džamiji molitve muhamedanaca:

Po svoje jaz — vi pa po svoje
Kot bratje častimo Bogá;
Molitev je dobra in vaša
Če dobrega vzdih je srcá.
(V Husrev-bogovi džamiji, str. 66).

U pjesmi «Na Kale-mejdanu» obećava, da neće unaprijed biti borbe izmeđ «Alaha» i «Kristusa» i da nećemo tako dalje tratiti svoje dane «Mi jugoslovanski — barbari».

Za Aškerca su mučenici poganski Slaveni, koji rađe umiru nego li da bi se odrekli poganstva. Dapače ih Aškerc postavlja u raj!

Glej, na oltar Perunov glavo svojo
Polaga prvi Trdoslav pod meč...
Za njim tritisoč bratov, sester pade —
Tritisoč v raju je mučencev več.
Perunov žrec, str. 88.

Ne treba nebu vanjske časti, dovoljno je naše srce da ćuti za dom, narod i slobodu:

Bolj, kot tam ogenj tempelj Ormazdov,[20])
Naš ogenj dušo greje, razsvetljuje;
A v duši, kjer ugasnil je, tam mrak
In mraz — smrt sama tam kraljuje.

O, plamen za resnico in pravico
Naj v duši ne ugasne vam nikdar!
Za dom, za narod, za svobodo zlato
Vam v prsih vedno gori sveti žar!
(Sveti ogenj, str. 111).

ili

Na polju, polju širnem tam
Stoj samôten božji hram.
Svetilka zlata v njem gorí.
Gorí vse dni in vse noči.
I jaz sem takšen božji hram,

[20] Držimo pred očima ovo, što priznaje i Dr. Bazala u Uvodu, da je istočnim imenima prikrivao Aškerc domaće prilike i okolnosti. Ormazdi je gorio kao simbol i žrtva vječni oganj. Mislim, da činim krivo Aškercu, ako u pjesmi «Sveti ogenj» vidim pod prestankom ognja prestanak obreda kršćanstva.

V življenja širnem polju sám...
A duša svetel je oltár —
Kaj mrak, nevihta pač njej mar!
(*Večna luč*, str. 59).

Za koga? za Boga osobno biće? što je istina?

Francuski filosof Felicité de *Lamennais* učio je, da se čovjek može spasiti u svakoj vjeri. Grgur XVI u encikliki «Miramur vos arbitramur» (15. Aug. 1832) osudio je tu nauku.[21]) Time je osuđen vjerski indiferentizam, kakav naučava i Aškerc. Aškerc dakako naučava vjerski indiferentizam (=sloboda savjesti) kao posljedicu Slobodne Misli. Nu nemože da bude «neovisnosti» u mišljenju, pak ni u savjesti glede ćudoređa, ni u ranozumu glede vjerovanja. Kada bi bilo slobodno pripadati ma kojoj vjeri, t. j. kada ne bismo bili dužni tražiti i prigrliti pravu vjeru ma uz koje žrtve, onda bismo time priznavali da je Bogu sve jedno istina i laž, da li mi prihvaćamo njegovu objavu ili ne, da li se okorišćujemo njegovim upućenjem i mukom ili ne. To nije Bogu indiferentno, pak i crkva morala je Lamennaisa osuditi. Sličnu je osudu obnovio i Pijo IX u alokuciji.[22]) «Singulari quadam» (9. Dec. 1854) i encikliki[23]) (Quanto conficiamur moerore» (10. Aug. 1863), te silabu; Leon XIII u enc. «Immortale Dei» (1. Nov. 1885); Pijo X u enc. «Pascendi dominici gregis» (7. Sept. 1907).

Razum i crkva osuđuju vjersku indiferentnost.

V. Apoteoza rada. - Isus socijalista? - Nebo je na zemlji. - Reinkarnacija?

Kod Tresića bog Vid stvara čovjeka, te veli nižim bogovima:

Al ja neću njihovih slušati molba, niti jada;
Dostojanstvo njihovo i sloboda neka vlada.
Neka budu *dostatni sami sebi, neka rade,*

[21]) Denzinger, Enchiridion, n. 1613. — Naravno kat. crkva je vazda naučavala, da će se spasiti oni, koji *nehotice* (materijalno, ne formalno) pripadaju krivoj vjeri ili nauci.

[22]) Denzinger, En., n. 1646.

[23]) ib., En., n. 1677.

Nek se mole slobodno...
Al da nije nitko se na te molbe od vas ganô...[24])

To je *deizam.*

I Kranjčević određuje zemlju za čovjeka

Šta će nam nebo i pako;
U gladnih i sitih je posebna čast,
Tek jedi, a ne pitaj kako.[25])

Zato i vjeruje Kranjčević jedino u *rad* i *desnicu.*

Planu sunce — o kako je jasno,
A riba nam dovikuje glasno:
Čvrstom vjerom u vlastitu desnu
Škršit ćete sudbu zloudesnu.

Rad vam sveto vjerovanje budi,
On je sudac, što budućnost sudi...
Za tu vjeru stisnimo si ruke
Za tu vjeru otvorimo grudi.[26])

ili

Rad će vam dati i polet i žar
I bit ćete kao — Bog!
I držati i nebo i sv'jet —
Tuda je put u Eden!

(*Prvi grijeh*).

I Aškerc uči novu vjeru, vjeru — rada. U pjesmi «Ahasver oznanja novo vero» zrcale se sve njegove ideje o radu.

AHASVER OZNANJA NOVO VERO.

Jaz Ahasver popotnik večni,
Jaz stari modrijan nesrečni,
Ki premišljujem svet
Že tisoč let,
Ki gledam bliskoviti čas
S preroškimi očmi

[24]) Valovi misli i čuvstava, 86.

[25]) Prvi grijeh.

[26]) Hrvatskoj braći u Dalmaciji.

In vidim vse karkoli se godi;
Heretik tvrdovratni jaz
Oznanjam vam izmučenim ljudem
Blodečim u mraku po planetu tem
Nov nauk danes novo vero
Poslušajte me kakšno in katero.
Verujte samo u svojega boga
Ki ne kraljuje vrh neba
Ta bog se ni rodil iz fantazij
Preteklih dni
Ta bog edino pravi
Resnični zdravi
Neumrjoči
In vsemogoči
To vaš je duh in vaš razum
In vaša moč in vaš pogum
In vaša vest
In vaša pest
In vaša dlan
Ki delate ž njo dan na dan
To bog je vaš Le vanj verujte
Pred drugim pa ne poklekujte
U vas samih le živi vaš bog
Ni drugega nikjer okrog
Verujte u svojega boga
Verujte u svojega duha
Le u prsih vaših bog živi
In u duši vaši plameni
Po žilah vaših bog vaš polje
Vaš bog — moč vaše to je volje
Ta bog je naše dobe veličastni sin
Ki vladaj s solčnih vas višin
Verujte u sebe to je Ahasvera
Nemirnega velika nova vera.
Verujte u sebe in pa u zemljo to!
Tu vaše sveto je nebo,
Tu blaženi vaš raj
In tu vaš pekel je na vekomaj!
O ljubite mi zemljo to edino.
Resnično svojo domovino

In zemlje matere se plodovite
Vi porodite
Na njej prebivate.
Po njej prelivate
Svoj vroči znoj
In tu uživate.
Življenja delež svoj
Na zemlji se končava
U gomili se nehava
Vaš trudoviti pot —
Drugje nikod
Kdor z »onim« svetom vas tolaži
Ta kaže raj vam u lepi laži
Kdor z »onim« svetom straši vas
In plaši vas
On vas slepari
O ne verjemite prevari
Kdo videl kdaj je »oni« svet?
Pa vendar vam že tisoč let
O njem pripovedujejo
In pridigujejo
Ne ne posmrtni mistični nagradi
Ki vam obetajo jo po navadi
Vi ne verujte
In po fantomih rok ne istegujte
Posmrtne kazni
Ki ž njo grozijo vam preroki razni
Ne bojte se poslej
Ne ne Na zemlji tej'
Se mora poravnati
Veliki obračun in tukaj greh
Se mora kaznovati
Že u svojega življenja dneh
Zahtevajte plačilo
In povračilo
Za trud pošteni svoj
In za preliti znoj
Tako borite se
Tako potite se
Nesoči s sabo svojega boga

Na dnu srca
In vi ustanovite si raj sami
To novo svojo vero vas uči
Vaš stari modrijan nesrečni
Vas Ahasver popotnih večni.

Tu uči, da nema neba ni pakla, vječne nagrade ili kazne; da nema Boga, da je rad sve. Marx, otac socijalizma, pisao je također, da «rad ne samo sredstvo za življenje, nego čak prva životna potreba».[27]) Uopće se socijalizam temelji na materijalizmu; materijalistički shvaća povjest i sadašnjost: ***rad je sve.*** Nebo traži na zemlji; čovjek je iz zemlje i za zemlju i zato o radu sve ovisi i on jedino ima realnu vrijednost.

U «Staroj pravdi» (Tabor) veli Pasanec:

Car daleč, a Bog je visoko!
Odkod pomoči in sveta? —
V pest svojo odslej le verujem,
Zaveznik moj — puška je tá! (str. 46).

Aškerc je socijalista; on je pristaša i propagator nauke socijalne demokracije. Ne priznaje ni vlasti, ni prava od Boga.

Drukčije uči kat. crkva preko Leona XIII. On uči u enciklikí «Quod apostolici muneris (28. Dec. 1878), da svi ljudi imaju istu narav i svi su pozvani u isto dostojanstvo sinova Božjih, te svi imaju isti cilj i biti će suđeni po istome zakonu prema zasložbi; al od Boga, začetnika naravi, potječe i nejednakost prava i vlasti, nu ipak po katoličkoj nauci temperirana je vlast i ugodan je posluh.

Nebo je na zemlji:

Verujte v sebe in pa v zemljo to!
Tu vaše sveto je nebo,
Tu blaženi vaš raj.

Zato i Višnu ostavlja nebo, gdje mu je dugočasno, te veli bogovima:

«Imejte večnost svojo vi
In dolgčas njen moreči!...»
In Višnu stopi spet na svet,
Kot Buddha se včloveči.

(*Krišna*, str. 103).

[27]) Kritik des sozialdemokratischen Parteiprogrammo, 567.

Koja je prava posljedica socijalizma, prvotnog, dogmatskog socijalizma? Anarhizam, od koga se ipak žaca i on sam, barem službeno. Drukčije nemože da bude, nego da čovjek sve ruši, pak i nožem i dinamitom, ako mora trpjeti i nemože boljšati svoj položaj i dokrajčiti svoje muke. U novije doba ozbiljniji socijaliste traže reviziju svog programa (= revisionisti) i nema sumnje, da će se zadovoljiti socijalnim reformama i postati, kao i druge političke stranke, konstitucijonalna stranka s ciljem i socijalne reforme putem evolucije u parlamentu.

Nu ovo nemože nikoga opravdati, da se pridruži socijalizmu ili ga čak propagira, jer «non sunt facienda mala. ut eveniant bona». Postoji zato i kršćanski socijalizam, koji ide za socijalnim reformama u državnom životu i ipak stoji na kršćan. načelima u svemu. Od dobra se kršćanstvo nikada ne odmiče.

Jadni Aškerc! Kakoli je zalutao u svojoj mržnji čak u tabor crvenih kompanjona!

VI. Redovnici. - Aškerčev posebni moral.

Heine je opjevao u jednom dijelu svojih «Hebräische Melodien» pod naslovom «Disputation», kako se kapucin i rabin prepiru ispred kraljevskog dvora u Toledu o pravoj vjeri. Na vječnu porugu stavlja u usta kapucina stihove, kojima tobože opisuje uživanje u nebu:

Weinpokale wird es droben
Von viel weiterm Umfang geben.
Als die Becher sind hier unten,
Worin schäumt der Saft der Reben.
Trinkend, küssend, lachend wollen
Wir die Ewigkeit verbringen,
Und verzückt Halleluja,
Kyrie eleison singen.

Prepire se rabin, reagira kapucin. Na koncu pita kralj kraljicu, neka kaže ko ima pravo. Ona daje ovaj sud:

Welcher recht hat, weiss ich nicht —
Doch es will mich schier bedünken,
Dass der Rabbi und der Mönch,
Dass sie alle beide stinken.[28])

[28]) Heine, o. c. III, 147, 153.

I Aškerc u «List iz kronike Zajčke» prikazuje, da su redovnici pretvorili biblioteku samostana u pivnicu:

Klet prekrasna!
Klet prostrana me objame hladna.
A v sredini sodov velikanskih,
tu sedijo patres kartuzjanci
okrog mize hrastove ogromne;
Čašo v roki vsak drži penečo... (str. 41).

U «Celjskoj romanci» redovnik grof Ureh kroz tamnu noć jezdi na konju

Halja črna krije redovnika,
redovnika, živega svetnika!
Glej v obraz mu, glej tá lica vela!
Od solzâ so pač mu obledela;
té oči, kot da so brez življenja;
to prihaja, brate, od trpljenja,
od moljenja, svetega bedenja!...

Kamo stupa?
K maloj kući, poznatoj, gdje konju
ovsa za večerjo dajo,
a najboljše meni, kar imajo...[29])

Ali gle! Stotina ljudi zaustavi ga i traže da ide s njima. On se predaje. Povedu ga k načelniku. Tu ga prisile, da potpiše kao grof i knez Celjski diplomu, kojom poplemenjuje Teherčane:

Teherčane poplemenitujem,
v plemski stan vse selo povišujem —
ali, kakor se po našu reče — :
Modra kri po žilah vsem naj teče!
V grbu dvoje zvezd jim svéti jasnih —
to spomin bo *nje* oči prekrasnih!
Zvezd srebrnih dvoje v grbu svéti —
to spomin bo lepi Margareti,
ki je kriva, da vam plemstvo dá se
za sedaj in za vse večne čase!»

(str. 19).

[29]) Ovu romancu ipak naziva Dr. Bazala: «Vedra Celjska romanca» (XXV). — «Ljubljanski Zvon» je g. 1890. opravdavao tendenciju ove romance time, jer da je to historička istina i da je Aškerc idealizirao pojavu opata. Nu znači, da sluga mjesto prostim grabljama, u rukavima izbacuje đubar na put. Jao, kakove estetične pojmove ti ljudi imadu!

Lijepa je to slika redovnika i to «redovnika, živega svetnika!» Karikatura!

Čujmo još.

Predolgo morila je, mučila suša
Nas krščanska...

Že minul je dolgi, veliki naš post!
Haleluja!
Pokore, askeze hinavske je dost!
Ne moramo biti več anahoreti!
Zdaj hočemo zopet Heleni živeti!
Haleluja!

(Velika noč na akropoli, str. 182).

Sadašnje prilike i tendencije znao je Aškerc zaodjenuti istočnjačkim imenima i načinom shvaćanja, kako to ističe i Dr. Bazala u uvodu.[30])

Ne činim krivo pjesniku, što u «*Fakiru*» vidim porugu kršćanskog redovništva

Do pasa v zemljo zakopán
Stoji puščavnik, mladi Sunda;
Stoji tam ob veliki cesti,
Tri leta že se pokorí.

Brahma mu se ukaže, te ga podučava:

«Moj ljubi! Jalov ti je trud
In prazna je pokora tvoja!
Zaman moriš telo si mlado,
Zaman stojiš tu zakopán!

In kriv postavil si si vzor!
Ustvaril ja sem te človeka,
Ne angela, ne poluboga...
Ostani toraj to, kar si!

Ostati človek — to tvoj vzor
In smoter bodi tvoj najvišji!
Ljub bodi ti obraz človeški
In sveta ti človeška čast!

[30]) «Značajno je, da pjesnik svoju poeziju rado presađuje u strani svijet, te zaodijeva svoje misli n. pr. u istočnjačku mudrost ili posežе natrag u prošlost, da na njenim listovima rasvijetli sadašnjost» (XIII).

O, bodi človek, ne fakir!
In ne sovraži mi življenja,
Ne beži pred sveta trpljenjem,
Ne loči od sobratov se!

S sebičnim samomorstvom ne —
Ljubeč sobrate mi se bližaj!
Pospešujoč sobratov srečo
Sam srečen bližaj mi se ti!

Ne želi nad človeka si,
Saj više priti bi ne mogel.
Da pod človeka mi ne padeš —
Le tega vedno mi se boj!» (str. 145).

Samotan redovnik opet sjedi u vrtlu i razgovara sa cvijećem i pticama:

«Mariji na slavu sem peval doslej,
a pesmi prepeval bom druge poslej!
Vam, ptice, sedaj bom prepevel,
vam, rože, srcé razodeval.

Najlepše vas pesmi navaditi čem,
ki sam je pred brati zapeti ne smem.
In vendar jo moram zapeti —
ni moči je v srcu imeti!

Ah skoro, ah, skoro me v grob položé,
Ob njem se naselite, ptičice ve,
iz srca, cvetice, mi klijte,
gomilo preprézite, krijte!

Stoletja pod zemljoj že spaval bom jaz,
nad mano pa pesem to boste tačas,
ve, pevke, mi vedno še pele,
ve, rože, sladko jo dehtele...»

Ovaj redovnik je bez slobode, sapet. To «bogovi» moraju osvetiti...

I zato se razori i samostan i crkva, u kojoj je bio pokopan.

Mar vekov vihar je zato sem prihrul
iz zid samostanski zato je razsul,
da tvoje le želje bi branil,
da tvojo bi pesem ohranil?

(Pevčev grob, str. 11-31).

Uz rijeku Gangu živi i samotuju Kandu

Hrana so mu korenine
In pijača je studenec.
Postelj, kamor truden léga,
Pod drevesom mah je mehki.

Ali

S kailaške gore doli
Zro bogovi na svetnika,
Zro na Kanda in — bojé se,
Da v svetosti prekosi jih!

i šalju mu na to Pramloču, kraljicu nebeskih[31]) vila. I čudnovati svetac, koji se triput inače kupa u rijeci «in pere grehe», zaboravlja na sve i uzdiše:

«Naj te gledam, naj te gledam!
Še trenutek!... Ne izgini!...»
In molče jo gleda, gleda...
Solnce pade za višine.

Taj trenutak traje godina. «Vsi smejé se mu bogovi»
(Pramloča, str. 111-3).

Po Aškerčevu opisu samostanci *piju,* promatraju platonski *putenost,* nemaju *slobode* itd. *Montalambert* je napisao djelo o zapadnom redovništvu i tu iznosi, kako je redovništvo sijelo graditeljstva, slikarstva, pjesništva, nacionalnog gospodarenja, karitativnog i socijalnog djela; kako je ono od 6-14 vijeka spasilo klasičnu kulturu, osobito rukopise. *Verdi* je bio iskreni pri-

[31]) Ovaj motiv slično obrađuje Heine (O. c., II, 73):
Der junge Franziskaner sitzt
Einsam in der Klosterzelle,
Eer liest im alten Zauberbuch,
Genannt der Zwang der Hölle.
Ihr Geister! holt mir aus dem Grab
Die Leiche der schönsten Frauen,
Belebt sie mir für diese Nacht,
Ich will mich dran erbauen.
Er sprich't das grause Beschwörungswort,
Das wird sein Wunsch erfüllet,
Die arme verstorbene Schönheit kommt,
In weisse Lacken gehüllet.
Die Tote setzt sich zu dem Mönch,
Sie schauen sich an und schweigen.

jatelj redovništva, pak je na šetnji jednom prijatelju kazao o ženskom samostanu, da je munjovod Božjeg blagoslova (t. j. privlači) za čovječanstvo. Aškerc miješa slobodu i neodvisnost, kako je gori istaknuto. Redovnici slobodno stupaju u samostan i kušaju 1-2 godine, jeli za nje taj život; stupaju u dobi, kada obično i drugi se obvezuju ugovorima ili čak sklapaju ženidbu. Zašto se na redovništvo napada? Jer je ovo oslon kat. crkve, te se najprije puca na predčete i onda na vojsku, t. j. kat. crkvu.

Nu Aškerc ima i svoj posebni m o r a l.

Da vidimo!

Turci hoće da se prevezu preko Save. Ribar će ih badava prevesti. Ali kada se dovezu do druge obale.

««Na mestu!»» — dé ribič krepkó —
a veslo zažene v vodó...
««Tu vaše in moje plačilo!»»
«Bes, djaur!» se krik iz valov,
iz mokrih je Save grobóv —
potem pa vse tiho je bilo...

(*Brodnik,* str. 5-6).

Ubija sebe i Turke na prevaru. Zar je to ideal junaštva? Mnogi moderni dive se samoubojstvu i Aškerc bez vjere se povodi za njima?

U «*Celjskoj romanci*» redovnik ide po noći u pohode ljuboci Margariti i ipak je po Aškerčevu sudu (t. j. u duhu Du Prelova panteizma) *svet:*

Halja črna krije redovnika,
redovnika, *živega svetnika.* (str. 17).

Aškerc prisustvuje u Moskvi liturgiji, sluša pjevanje «Gospodi pomiluj!»

In duša koplje mi se v teh glasovih,
Očiščena je grehov vseh mi spet;
Veruje, upa, ljubi, moli z vami.
Korál veliki peva z vami vred...

(*V cerkvi «Krista Spasitelja»* str. 168).

Dakle ne treba ni kajanja, ni sakramenta ni ispovijedi.

Drugda umiru ranjeni Srbi. Kralj Milan pita ih za zadnje želje. Jedan želi, neka mu pozdravi i utješi oca; drugi želi, neka se poskrbi za ženu i siročad. Treći?

Umreti, čim prej dotrpeti!
Jedino tó zdaj-le želim...
Kaj rana na prsih tu smrtna!
Oh, rane jaz hujše trpim!

Sramota bolí me, sramota,
da Srbu zdaj *Kajn* je imé...
Da narod moj, bratomorilec,
krvave zdaj nosi roké!

A kralj moj, ko smrt me poljubi,
zakličem, da čul bo ves svet:
Kdor brata mi ščuje na brata,
tá bodi — tá bodi proklet!

(*Boj pri Pirotu,* str. 31).

I tako strašnom kletvom umire junak, a pjesnik naprosto svršava svoju pjesmu tom kletvom.

Gospodu naziva kršćanskim Turcima

Ko zmanemo Turke krščanske.
Slovenci se združimo vsi!

(*Stara pravda,* str. 47).

U istoj pjesmi veli Pasanec:

Car daleč, a Bog je visoko!
Odkod pomoči in sveta? —
V pest svojo odslej le verujem.
zaveznik moj — puška je tá!

(str. 46).

t. j. nema više pravednosti ni na zemlji ni na nebu, ni odatle pomoći.

VII. Novo poganstvo.

Na Uskrs nalazi se Aškerc u Ateni. Zvonovi zvone Uskrsnuće Isusovo. Pjesnik sjedi sam na vrhu Akropole. Što vidi?

Velika noč na Akropoli.

Zvonovi zvonijo veliko noč
In vstajanje...
Saj marmor ta tudi začutil je moč,

Začutil že novo veliko je vesno,
Začutil je svoje vstajanje, slovesno
Prerojenje.

Zvonite, zvonovi z visokih lin,
Le zvonite!
Že vstajajo, vstajajo iz razvalin,
Akropoljski templi pomlajeni, novi,
V vsem svojem nekdanjem sijaju! Zvonovi,
Le zvonite.

Veličasten stoji Parthenón pred menoj
V stari slavi...
Erehtejon sijaj dobil prejšnji je svoj.
Propileje se dvigajo spet ponosite
V modrino nebá tako bele, častite
Na višavi!

Lepota helenska že gre iz grobov
Prerojena
In vstaja, oteta iz sužnjih okovov!
Premagala smrt in vekov je temôto,
Premagala črt in barbarov slepoto,
Pomlajena.

Le vstajaj, lepota helenska, na plan,
Ti paganska!
Le vrí, vrí, antike vir sveži, na dan!
Po tebi že naša je žejala duša;
Predolgo morila je, mučila suša
Nas krščanska...

Že minul je dolgi, veliki naš post!
Haleluja!
Pokore, askeze hinavske je dost!
Ne maramo biti več anahoreti!
Zdaj hočemo zopet s Heleni živeti!
Haleluja!

Zvonovi zvonijo veliko noč....
Haleluja!
Helenske kreposti spet vstala je noč
Vstal vzor je helenski od mrtvih prirodni,
Vstal duh zmagoviti antični slobodni!
Haleluja!

Pjesnik sjedi u Olimpiji i gleda utakmicu mladića

V telesu lepem bivaj lepa duša!
Ta vzor Helen dokazati tu skuša.

Zato sestal se ves grški svet,
Zato bori mladeničev se cvet.
O, krasna ti helenska harmonija
Duha s telesom!... Kallokagathija.

S oglasiju vzvišenemu je imé,
In kje živi soglasje to drugje.

Ko v Palade Atene domovini,
V Apolovi sveti pokrajini!...

— — — — — — — — —

Olimpije nekdanje tu več ni...
Ves svet Olimpija je naše dni!

(V Olimpiji, str. 184).

Čujmo, kako Heine opisuje grčke bogove:

— — — — — — — — —

Und am hellblaun, sternlosen Himmel
Schweben die weissen Wolken.
Wie kolossale Götterbilder
Von leuchtendem Marmor.

(Usporedi ovdje prvu kiticu Aškerca).

Nein, nimmermehr, das sind keine Wolken!
Das sind sie selber, die Götter von Hellas,
Die einst so freudig die Welt beherschten,
Doch jetzt, verdrängt und verstorben,
Als ungeheure Gespenster dahinziehn
Am mitternächtlichen Himmel.

Verlassene Götter,
Tote, nachtwandelnde Schatten.
Nebenlschwache, die der Wind verscheucht —
Und wenn ich bedenke, wie feig und windig
Die Götter sind, die euch besiegten,
Die neuen, herrschenden, tristen Götter[32])
Die Schadenfrohen im Schafspelz der Demut —

[32]) Smjera na kršćanstvo i njegove ustanove.

O, da fasst mich ein düsterer Groll,
Und brechen möcht ich die neuen Tempel.
Und kämpfen für euch, ihr alten Götter,
Für euch und eu'r gutes ambrosisches Recht,
Und vor eueren hohen Altären.
Den wiedergebauten, den opferdampfenden,
Möcht' ich selber knien und beten
Und flehend die Arme erheben.[33])

VIII. Turkofil.

Nigdje Aškerc ne citira sv. Pismo, obratno i često Koran. Dobro opaža *Zofka Kveder* u Savremeniku[34]) (br. 1, t. g.): »Aškerc nije bio kršćanin. On je štovao Krista, kao što je štovao Budhu i Muhameda, ali vjerovao nije ni u jednoga«. Po Bazalinoj zbirci izgleda, da je Aškerc dapače barem ona dva zadnja nešto štovao, dočim o Isusu nema nigdje ni govora. Ne krije li se i tu tendencija Matice Hrvatske ili dosljedno i dr. Bazale?

U ovoj zbirci je Aškerc turkofil *non plus ultra*. Jedino u »Brodniku« je neprijazan. Ali eto tu se obistinjuje, da aliquando et bonus dormitat Homerus! Aškerc u toj pjesmi dozvoljava, da slovenski brodar ubije turke iz stare mržnje. Tu malenkost popravlja time, što redovito uzima turke, da nas poduče o vječnoj mudrosti. N. pr. u »Času besmrtnosti« uči nas, kako ćemo dobrim djelima steći besmrtnost. »Dvorski norec« (luđak), mudri. Ali uči nas o suzama i znoju lica kao pravim biserima. U »Bazarskoj paraboli« carigradski uči Almet, kako je naš život sličan vašaru.

Nu Aškercu se više nego turska mudrost dopada turska *vjera*. Da ogledamo par primjera:

Govôri, le govôri,
Tovariš novi moj!
Ne veš, kako mi prija
Prekrasni govor tvoj.

Z obraza že ti čitam,
Da moslem ti si vnet:

[33]) Heine, O. c. I. 175-6.
[34]) Str. 50.

Jeruzalem je — Mekka.
Vzor tvoj je Mohamed.

Govôri, oj govôri
Premili jezik svoj!
Kaj meni Mekka tvoja,
Kaj meni turban tvoj!

Tvoj jezik moj je jezik,
Čuj me, prijatelj ti!
Slovanska sva si brata,
Ej, jedne sva krví!

(*Sopotnik*, str. 65).

Odmah iza ove pjesme nalazi se kao nastavak pjesma »*V Husrev-begovi džamiji*« (Sarajevo), koja glasi:

»Sezuj se!« opomni me hodža,
»Prijatelj, dom tá nam je svet:
Sam Allah tu moli se višnji,
Častí se njegóv Mohamed!«

Pjesnik se opet nalazi u Kale-Mejdanu u Beogradu. Zanosi se mislima u prošlost. Ova stupa preda nj sva krvava, gdje se bore Turci s jedne strane i naši pređi kršćani s druge. Tu borbu naziva pjesnik beskorisnom i ludom, jer smo tako uzalud tobož potratili mi južni Sloveni svoju mladost. Čujmo pjesnika:

NA KALE-MEJDANU. Belgrad.

Krog mene cveti, zeleni perivój
V ozadju hrup mestni se čuje;
Pred manoj poroke slovesni god svoj
Pa Dunav tu s Savoj praznuje!

Tu sanjam... Čuj, konj iz daljave pekét
Vse bliže in bliže prihaja!
Vse bliže... že trese pod manoj se svet,
Topóv grom in pušek razsaja!

Vse bliže in bliže... že vidimo ves roj.
Glej, bliskajo v solncu se meči...
Rogovi bučeči pa kličejo v boj...
Vse suče se v pisani gneči.

Tam prápor Madonin visôko vihra,
Krič zlat mu na vrhu iskrí se:
Tu barjak prerokov nasprot plapora.
Srp lunin z ostí mu blešči se...
Tu »Allah«! tam »Kristus«!... Kateri obéh
Pribôril pobedo bo za-se?
Ne boj se! O preših le sanjal sem dneh,
Zamislil bil v stare se čase.

Tako smo, Evropa, te čuvali mi
Pred narodov divjih udari:
Tako, ah, potratili mlade smo dni
Mi jugoslovanski — barbari.

U HUSREV-BEGOVI DŽAMIJI.

V mošeji sva krasni... a tiho!
V molitvi vtopljeni so baš;
Na čilimih klanja do zemlje
Z beračem se vred bogatáš.

Skoz kúpolo solnce poldnevno
Na vernike sije z nebés;
Na turbane pisane sije
In vmes na rdeč kje kak fes.

Na ustnah trepeče jim »Allah!«
Na vzhod pa jim zrejo očí...
O, kaka goreča molitev
Iz duše globin jim kipí!

Ne moti vas »tujec« jedini,
Stoječi med vami neznan?...
Ah, videti hotel sem samo,
Kak Allaha moli Slován.

Po svoje jaz — vi pa po svoje
Kot bratje častimo Bogá;
Molitev je dobra i vaša,
Če dobrega vzdih je srcá.

Skoz kúpolo solnce poldnevno
Na brate dol sije na nas...
Le môlite, skoro da pošlje
Nam Allah naš véliki čas! —

IX. Apoteoza dobrih djela.

Dvorski luđak iznosi:

Biserov še hočeš čiščih? —
To su solze milijonov
stradajočih zarad tebe,
ki tu paseš si pohotnost!

In najlepši diamanti —
to su svete srage tiste
padajoče s čela možu,
ki za svojcev kruh borí se!

(*Dvorski norec*, str. 36).

Stari drviš Ali Rašid uči kalifu Abduramana o besmrtnosti ovo:

Leka iščeš, mladi Abduraman
leka rad bi, ki nesmrtnost daje,
pil zdravilo, ki ti večnost daje?
Iskal leka takega pri vračih,
iskal že si ga pri čarodejih —
prevarili pa so vsi te kruto...
Sam imaš još čašo čarodejno,
sam naredi pitje si nesmrtno!
Čaša tvoja je — življenje tvoje!
Sam napolni z večnosti jo lekom!
Čaša tvoja je življenje tvoje.
Vlivaj vanje vsak dan dela dobra,
dela slavna za rojake svoje,
za rojaka i za domovino!
Zlega čina pa ni jedna kaplja
v časo nikdar ti ne kani toto!
Prej ne nehaj vlivati v posodo,
dokler polna ti ne bo do groba,
dokler polna čisto ni do — groba!...
Truplo tvoje pač strohni v gomili,
ali čaša tvojih del ostane!
Narod tvoj bo pil iz čaše tvoje,
s pitjem njenim bode se napajal —
v delih svojih živel sam boš večno!...

X. Realizam putenosti.

Krišna dovikuje bogovima:

Kaj veste vi, kaj to je krí.
Sok živi, rdeči, vroči!
Kako človeka greje ta
Po žilah mu poljoči.

Ne čutite, kaj to je — *strast*.
Kaj hrepenje želje.

(*Krišna*, str. 102).

U pjesmi »*Tri ptice*« opisuje se, kako se djevojka podaje tuđincu i ovaj je ostavlja i drugu vodi k oltaru (str. 13); u »Stava« Jože Turen obečava Tabiu »sloven. dekle« (str. 50); u »Dalavčeva hči« hvali se djevojka o svojoj ljepoti, o obrazu, ustima (k poljubu vabeča), vlasima i t. d., kako ne bi opisao ni najrealističniji pjesnik; u »Celjska romanca« (str. 17—19) prikazan je čas, kada jaši redovnik Ureh k lijepoj Margariti po noći i misli o ljubavnom prizoru. U »Pramloči« redovnik motri 100 godina djevojku i sve prolazi kao čas (str. 111); u »Kraljević Marko« dolazi ljuba na grob, ali on je šalje neka slobodno ide i ljubi živoga junaka (str. 169); redovniku Kunu ukazuje se priroda kao gola djevojka, čista i on se zanosi (List iz kronike Jurjevega kloštra, str. 150-1). Atanazij Sjemonovič predbacuje caru Ivanu Vasiljeviću, što mu je odnio djevojku; to mu ne predbacuje, jer je u sebi zlo, nego jer car ima već pun vrt »rož cvetočih« t. j. ženâ (str. 94). Vladar u devetoj i vladar u desetoj državi pun harem žena (Istorija o miru, str. 98). Pred Kaligulom žene gole plešu (Caligulove igrače, str. 106).

XI. Aškerčeva muza. - Kalokagathija.

Za Aškerca je krščanstvo bez života i po tome ne pozna on krščanske umjetnosti ili kako sam veli:

Le vstajaj, lepota helenska, na plan,
Ti paganska!
Le vri, vri, antike vir sveži, na dan!

Po tebi že naša je žejala duša:
Predolgo morila je, mučila suša
Nas krščanska...

(*Velika noč na Akropoli*, str. 182).

Aškercu je priroda, odakle crpi.

Priroda sem, vesoljnost sem, hči božja,
Pramati vseh stvari sem, Sfinga večna...
A ti si človek, moj najlepši sin!
In čista sem, vsa čista, čista.

(*List iz kronike Jurjevega kloštra*, str. 151).

Po ovome se vidi, da Aškerc hoće da bude realista. Gledajući olimpijske igre kliče:

V telesu lepem bivaj lepa duša!
Ta vzor Helen dokazati tu skuša.
O, krasna ti helenska harmonija
Duha s telesom!... Kallokagathija
Soglasju vzvišenemu je ime.

(*V Olimpiji*, str. 184).

Stari Pitagorejci, posebno Heraklit i Empedokles označivali su ljepotu u harmoniji (suglasju), a harmoniju u jedinstvenosti raznovrsnosti[35]). Pravo suglasje o duši i tijelu počela je označivati sokratova škola, što znači ta kalekagatija u duhu te škole?

Herodot pripovijeda, da su mu glede nekih spomenika u egipatskim templima kazali πίρωμις, što se veli u[36]) Grčkoj »lijep i dobar«. Ksenofont naziva zanatlije[37]) dobrima i njihova djela lijepa, t. j. razlikuje dobro od lijepoga. Kod njega Sokrat susreće ljude, koji su lijepa stasa, ali je našao da su u duši zli. Po sokratovoj školi je to »takozvana« ljepota. Sokrat traži dublju ljepotu, t. j. u duši, kao filosof. Filozofska kalokagathija kod Grkâ ne stoji u suglasju lijepog tijela s dobrom dušom[38])

[35]) Ἔστι γὰρ ἁρμονία πολυμιγέων ἕνωσις καὶ δίχα φρονεόντων σύμφασις — Cfr. Zeller, Die Philosophie der Griechen, I, str. 328.

[36]) Herodot, II, 143.

[37]) Opera Xenophontis, ed Saupp. V. Decon. 6, 13.

[38]) «Die philosophische Kalokagathie hat gar nichts zu thun mit der Vorstellung von der Harmonie des schönen Leibes und der guten Seele». Dr. J. Walter, Die Geschichte der Aestetik, str. 124.

Aškerc po tome stoji kao filozof i ljubimac grčke filosofije i estetike u protuslovlju s filosofskim pojmom kalokagathije.

Još je neshvatljivije, kako je mogao ovo kazati:

Olimpije ni več! Le razvaline
Še vidim tukaj tužne iz davnine.
Olimpije nekdanje tu več ni...
Ves svet Olimpija je naše dni!

(*ib.* str.184).

Zar je vas svijet takov, da je *rijetko* kakov Paris, koji je imao lijepo tijelo i slabu dušu? Zar su u ogromnom broju ljudi kreposti u najvećem skladu, jer u tih ljudi nema duševnih mana?

Aškerc se ili iludira ili govori nesmislenost.

Tako postupa čovjek, kada hoće silomice da bude tendenciozan u lošem pravcu. Dr. Bazala priznaje, da se je čuvao Aškerc tendencije, e da ne postane agitacija, ali ipak da ga u posljednje doba »izdala snaga, te je u nekim pjesmama preoštro izbila tendencija na štetu umjetničkoga utjecanja« (XIII). Ali se po pjesmama vidi, da je Aškerc gotovo svagda tendenciozan u svome bijesu. To se zrcali i u *programu* njegova pjesnikovanja, u pjesmi »Moja muza«, koju je i dr. Bazala postavio kao predgovor ili program ovog izdanja Aškerčevih pjesama. Taj program glasi:

Moja Muza ni mehkužna
Bledolična gospodična:
Črnogorka je, Špartanka,
Deva zdrava, ognjevita.

Moja Muza ne poseda
V mesečini v polusanjah,
Ona ljubi jasne dneve,
Ljubi vroče solčne žarke.

Moja Muza se ne joče
Nad svetovnim górjem bridkim.
Resno kliče le na delo,
Ki naj spasi nas edino! —

V levi baklo, v desni *handžar*
Kvišku dviga moja Muza:

Razsvetljuje teme klete
In s tirani se bojuje.[39])

(*Moja Muza*, str. 3).

Aškerc dakle da razara pjesničkim handžarom, t. j. idejama, ali ne panteizam, budizam, nego za ove nosi luč, t. j. uvodi novu vjeru, a za kršćanstvo je on naoštrio handžar, on — katolički svećenik! Na što li je spao taj novi Julijan Apostata!

Pa da »Matica Hrvatska« nema tendencija u svojim izdanjima!

XII. Jeli Aškerc heretik, bezbožac? Jeli Dr. Bazala heretik?

Dr. Bazala u Uvodu o Aškerčevim pjesmama veli: »Poezija njegova osobito zadnjega doba nije bila u opreci s *kršćanskom* naukom, o kojoj je govorio s poštovanjem, *najmanje* pak bila je *bezbožna,* što su protivnici njegovi htjeli u njoj da nađu. U posljednje vrijeme, nešto i postavši zlovoljan i mizantrop, kako u životu tako i u nazorima oslonivši se samo na sebe, nije čudo, ako je slobodoumnim svojim, napose vjerskim mislima dodao neku radikalniju notu, pri kojoj nije moguće previđeti ni utjecaj političkih trvenja u njegovu narodu. Onda doista iz pjesama njegovih *ponešto proviruju* racijonalističke i naturalističke tendencije« (XV.) I opet dalje (XXV.) ističe: »Aškerc nije *principijelni* heretik«.

Tako kaže dr. Bazala. A što kaže *katolička crkva?*

---

[39]) Da se vidi, kako je Aškerc crpio svoje inspiracije u pornografičnog Heinea, donosim jednu programatičnu pjesmu ovoga:

DIE TENDENZ.

Deutscher Sänger, sing und preise
Deutsche Freiheit, dass dein Lied
Unsrer Seelen sich bemeistre
Und zu Thaten uns begeistre
In Marseillerhymnenweise.
Girre nicht mehr wie ein Werther,
Welcher nur für Lotten glüht —
Was die Glocke hat geschlagen,
Sollst du deinem Volke sagen,
Rede Dolche, rede Schwerter!

(Heine o. c., II, 102).

Vatikanski sabor veli: »Ako ko kaže, da je jedna i ista supstantia ili bit Božja i svih stvari neka bude izopćen«.[40])

U *silabu* osuđena je izreka: »Bog je isto kao i narav (rerum natura) i stoga je podvržen promjenama. Bog u istinu biva u čovjeku i svijetu, i sve stvari su Bog i imaju istu Božju supstanciju; te je jedna ista stvar Bog sa svijetom i stoga duh s materijom, *nužda sa slobodom*, istinito s lažnim, dobro sa zlim i pravedno s nepravednim«.[41])

Neka se usporede gornji navodi Aškercevi o panteizmu i ovo ovdje, osobito o fatumu (nužda).

U pjesmi »Jaz« nemože ništa proti prirodi, a silab osuđuje ovu izreku: »Zanijekati se mora svako djelovanje Božje na ljude i svijet«.[42])

Glede religijoznog i gore navedenog, indiferentizma osuđena je ova nauka: »Slobodno je svakome čovjeku, da zagrli i ispovijeda *vjeru,* koju ko vođen svijetlom uma cijeni istinitom. Ljudi mogu u svakom vjerskom kultusu naći put vječnog spasenja i postići vječno spasenje«.[43])

»Amerikanizam« je zabacivao redovničke zaviete, kao i Aškerc i ako pod oblikom istočnih imena (Fakir. Grešnik), jer da suzuje ljudsku slobodu. Leon XIII. je to osudio u poslanici kard. Gibbonsu »Testem benevolentiae« ovako »Atque id novarum opinionum fautoribus commune esse, conicimus ex eorum sentetiis quibusdam circa *vota,* quae ordines religiosi nuncupant. Aiunt enim illa ab ingenio aetatis nostrae dissidere plurimum, utpote quale humanae libertatis fines *coerceant (U Povčevu grobu* redovnik će zapjevati, jer da ne smije pred braćom), nec admodum valere ad christianam profectionem humanaeque consociationis bonum, quin potius utrique rei obstare atque officere.[44])

[40]) Denzinger, Enchiridion, n. 1803 ili 1804: «Si quis dixerit, res finitas tum corporeas tum spirituales aut saltem sprituales e divina substantia *emanasse,* aut divinam essentiam sui manifestatione vel *evolutione* fieri omnia, aut denique Deum esse ens universale seu indefinitum, quod sese determinando constituat rerum universitatem in genera, species et individua distinctam, anathema sit».

[41]) Denzinger, O. c., n. 1701.

[42]) Denzinger, ib. n. 1702.

[43]) Denzinger, ib. n. 1715, 1716.

[44]) Denzinger, O. c. n. 1973.

Očevidno na temelju ovoga moramo zaključiti. da je dr. Bazala eto u oprijeci s *katoličkom naukom,* te to čini ili iz neznanja ili hotomice. U svakom slučaju i sam zastupa hereze. Ako ih zastupa iz neznanja, onda je heretik materijalni; ako iz znanja, onda je formalni. O njegovoj duši, subjektivizmu neka Bog sudi, ali je činjenica, da on kao Aškerc zagovara u hrvatskoj javnosti *hereze.* Hereza je pak nijekanje ma i jedne Bogom objavljene nauke.

Da ovaj sud o dr. Bazali nije pretjeran, učvršćuju i njegove riječi uvoda: »Činjenica jest, da se moderni čovjek od renesanse ovamo često odbio od *religije,* budući da je nazor njegov i pogled na svijet osnovan na naučnim osnovima često došao u sukob s nazorima vjerskim; to čini u narodnome životu problem vjerski, što ga John *Tyndal* označuje veleći: problem problema je pribaviti vjerskom čuvstvu razumno zadovoljenje, ili drugim riječima, dovesti u sklad vjeru s naukom, vjersko shvaćanje sa svjetovnim naziranjem. I Aškerc se u svojim pjesmama često bavi ovim problemom, kojega je težinu jače osjećao od mnogoga savremenika i sunarodnjaka i njegova je duša življe osjećala *ovaj spor,* što se ne da poricanjem maknuti iz svijeta; njegova je duša dublje osjećala potrebu, da se taj spoj riješi, da ne raskida dušu, da ne razdvaja život. Zato ga vidimo, gdje *povrh staleške naobrazbe* zahvaća ozbiljnim pogledom u vjerski život, upućuje se u druge vjerske nauke (napose indijski budizam, perzijski avešta i kineski taizam) i izučava moderna vjersko-filozofijska djela« (XXVII).

Dakle i za dr. Bazalu postoji *opravdano* spor između vjere i znanosti i t. d. Prosit!

Dapače nam dr. Bazala dovikuje, da ne smijemo po dogmama suditi[45]) Aškercu. Kao da je Aškerc iznad istine! Ili zar dr. Bazala ne vjeruje u vrijednost istine, u objavljenu, apsolutnu istinu?

Bojim se da ne vjeruje, jer inače ne bi ovaj svoj čudnovati uvod bio završio riječima: »Aškerčeva poezija je izišla iz života i određena je za život, — neka se dakle i životu prepusti, da na njoj izvrši selekciju«. Vidi se, da vjeruje u evoluciju istine

[45]) «Skeptični izlivi srca ne mogu se pjesniku zamjeriti; ta oni su odviše ljudski (»allzumenschlich«); jednako se *ne može na misli njegove staviti mjerilo oštrih naučnih i dogmatskih određenja«* (XXXIV).

po zakonu selekcije upravo, kako to uči monista Häckel. Ovome je čovjek viša životinja, koja se evolvira i po tome i svi njegovi navodi. Slično sudi i posivista Hippolyt Adolf *Taine*, da čovjek stvara filosofiju i pjesme kao pčele svoje stanice.[40])

Aškerc je u prilogu k »Prinožu Trubaru« veli:

»*Kdo je velik?* Kdor z glavój se jasnoj — dviga nad površje svojih dnij; kdor obzorje premotri široko — z bistrimi sokoljimi očmi.

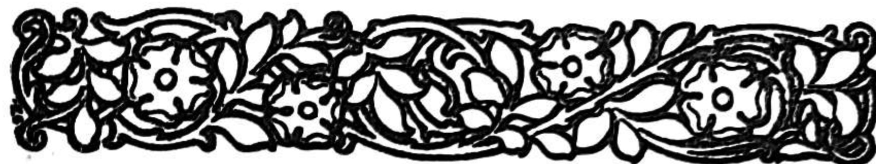
»*Kdo je velik?* Kdor vojakom svojim — kaže pot iz sužnjega mrakú — v solnca in svobode domovino — z bakljoj plamenečoj brez strahú.

Diže li se Aškerc visoko? Ne; on »po tlih gmiže« (kako bi rekao Mažuranić). Viših ideala ne iznosi. Dapače njegov, kao i svačiji, panteizam kaže čovjeku, da nema viečne nagrade osobne, da su sve ideje i vjere dobre i da sudbina nas veže uz majku »prirodu«. Naziva kršćanstvo mračno sužanstvo; kida to sužanstvo, ali zato mjesto da nas digne u visine zdravog idealizma vodi nas da idemo pasti svinje (kao rasipni sin) kod panteiste Hartmanna i Du Prela.

I dr. Bazala i »Matica Hrvatska« hoće da maknu vas hrvatski narod s ovim izdanjem Aškerčevih izabranih pjesama. Žalosna je to uloga, što je obojica evo preuzeše na se. Ali neka idu sami, hrvatski će narod ostati kod svoga kršćanstva! Za Nodila je kršćanstvo značilo isto što i kultura. To znači i za hrvatski narod.

[40]) Cfr. Gruber, Der Positivismus, str. 132.

Uzroci zločina.

(Izdala „Matica Hrvatska").

Dr. A. Alfirević.

---

1. Pod ovim naslovom izdao je ove godine kod «M. Hrvatske» svoja pučka predavanja Dr. Josip Šilović, sveučilišni profesor u Zagrebu.

Odmah u uvodu nam podaje definiciju zločina ovako: «Zločin je teški napadaj na najvažnija dobra čovjeka, obitelji, društva i države. Zločinac uništava ili oštećuje život, zdravlje, tjelesni integritet, spolni integritet, poštenje i imetak svoga sugrađanina; on potkapa osnove obitelji zločinima protiv ćudorednosti i protiv braka; on ruši temelje društva i države zločinima naperenim protiv opstanka i razvoja njihova». Koji je uzrok zločinu? I na to u uvodu odgovara: «Ni jedan pojav, dakle ni zločin, neda se svesti na jedan samo uzrok, već je svaki posljedica više uzroka. Zločin je posljedica uzroka društvenih i individualnih, od kojih su jedanput jedni jači, drugi slabiji, a drugi put obratno».

Pri obradbi uzeo je pisac kao osnov svojih razlaganja djelo dr. G. Aschaffenburga «Das Verbrechen und seine Beckämpfung», dočim uzima prema zgodi i ulomke iz knjige prote Vladimira Milutinovića «To prokleto piće», Dr. Ivan Stabl, «Centralna kaznionica za Bosnu i Hercegovinu u Zenici», Tase Milenkovića «Tasin Dnevnik», te prigodne članke u «Mjesečniku», n. p. dr. Franju Seifert (1912), dr. Ante Biankini (1911, Zločin i pijanstvo Hrvata i Srba u Sjedinjenim državama), dr. Milan Kostić (1912, Alkohol, kriminalitet i pravo), prof. Miler (1913, Kriminalitet u Bosni i Hercegovini), Mate Malinar (1912).

Djelo zauzima 163 str. i razdijeljeno je: I. *Društveni uzroci zločina:* pijanstvo (str. 7-40), godišnje doba (40-50), grad, selo, zanimanje (50-70), prostitucija (74-82), gospodarsko i društveno stanje 82-88). II. *Lični uzroci zločina:* porod i odgoj (88-105), obrazba (105-111), životne dobe (111-119), spol (119-128), obiteljske prilike (128-144), tjelesne osebine zločinčeve (144-147), duševne osebine zločinčeve (147-158), razdioba zločinaca.

Iz ovoga navedimo nekoliko žalosnih činjenica kod nas:

Kroz g. 1909, 1910, 1911 ušlo je u mitrovačku kaznionicu 2653 kažnjenika, koji bijahu ukupno osuđeni na 3564 godine teške tamnice i ostavili su kod kuće 2390 siročadi. Od tih 2653 kažnjenika zločin je počinilo 1494 u pijanstvu, t. j. 56.31%. Slično u Bosni i Hercegovini počiniše zločin popivši preko mjere alkohol 1903 god. 49%, 1904 g. 48%, 1905 g. 52%, 1906 god. 55%, 1907 g. 52%, 1908 g. 47%, 1909 g. 46%. Već 10 grama čistog alkohola, t. j. tri male čašice rakije, desetina litre vina. čaša pive prouzrokuju promjenu u našem organizmu. Utjecaj pića prelazi na djecu i unučad pijanca, dok ne uništi čitavo pokoljenje.

Na prostituciju navodi svodstvo bezdušnih agenata i bijeda, ali i obscene slike i pripovijesti, lascivne kinematografske i kazališne predstave (str. 80).

Za vrijeme 1835-61 svakih 20 fil., za koje je u Bavarskoj porasla cijena žita, uzrokovalo je na 100.000 stanovnika jednu krađu više (str. 83).

Sichard je istraživao 1714 zločinaca, pak je pronašao, da ih 44% ima zločinačke roditelje, 6% umobolne, 2% padavičave i 16% pijanice.

Gvilaume u pogledu odgoja kažnjenika našao je od 100 kažnjenika, koji bijahu zakonita djeca,[1]) dobro odgojenih 35, dostatno 54, zlo 8, nepoznato 3; nezakonitih: dobro 9. nedostatno 60, zlo 27, nepoznato 4.

Među iseljenicima iz Evrope u sjevernu Ameriku imade 24% analfabeta, a među Hrvatima, Srbima i Slovencima, koji se iseljuju, 35%, dakle 11% više od poprečnog postotka.

U Njemačkoj je g. 1901 na 200.000 ljudi bilo kažnjenih radi zločina i prestupaka uopće od 12-14 godine 405, od 14-18 godina 919, preko 18 godine 1362. Dakle do 18 godine polovina, a preko

[1]) God. 1911. rodilo se je u Zagrebu 2409 djece; od toga je bilo 571 nezakonito, dakle 24%. Godine 1910 bilo je 29% nezakonite ili 702 od 2477 djece.

18 godine polovina. — Radi krađe bilo ih je suđeno od 12-14 godine 293, od 14-18 godine 414, preko 18 godine samo 246. Dakle najviše krađa počinja mladost od 14-18 godine. onda one od 12-14, a na zadnjem mjestu ona preko 18 godine. — Glede teške tjelesne ozlede mladost daleko zaostaje za odraslima. Kod zločina protiv ćudorednosti je obratno. — Na 1000 zločinaca u Austriji dolaze od 1862-1865 godimice 163 mlada lica, od 1881-1885 god. 186 mladih lica i od 1896-99 god. 211 mladih lica. Porast je dakle zločinaca mladih u Austriji od god. 1860, t. j. od onoga doba, kad se počela brže razvijati industrija, jer tu djeca slabiji odgoj imaju i moraju za rano u borbu za življenje. Kod nas je malen broj mladih zločinaca, jer tvorničkih radnika ima malo.

Pometnuće i čedomorstvo su čisto ženski delikti. Žene kod nas i kod kulturnih naroda najjače sudjeluju u zločinu potvore. Ženski zločini nose na sebi biljeg neiskrenosti, muški surovosti.

Prinzing je sabrao za Njemačku za god. 1882-1903 podatke. I po njima brak vrši blagoslovan utjecaj na muškarce, koji se žene nakon 25 godine; zlo, ako prije. Razlog je tome, što se iza 25 obično ne sklapaju brakovi lakoumno. — Kriminalitet udovica, udovaca i rastavljenih je veći nego oženjenih.

Za prosuđenje duševnih sposobnosti čovjeka nije odlučna težina mozga. — Lombroso je tvrdio, da 35% zločinaca imadu obilježja rođenoga zločinca, a njegov najvjerniji učenik Kurella našao je ta obilježja samo 9%. Nadalje je tvrdio, da rođenom zločincu strši lice naprijed, posebno gornja čeljust, zubi rastu krivo i strše van, čelo pada natrag (fronte sfugente). Nu sve se to (kao i nerazmjerno velike uši, prekobrojni prsti itd.) nalazi i kod sasma normalnih ljudi. Med zločincima nalaze se mnogi tjelesni slabići, jer dolaze iz krugova bijede i nevolje, u zametku su većinom otrovani pijanstvom i bolešću.

Slabouman je čovjek redovno ovisan o momentu.

2. G. Dr. Šilović, kako vidimo, iznio je pred širu publiku porazne stvari, koje mora da zabrinu svakoga, u kome tinja ma iole iskra poštenja i rodoljublja. Tu brojke, činjenice preočito govore i vape, da se zlu doskoči.

Upravo radi ovoga je i škoda, što nije g. pisac podao našoj publici u ruke i sredstva ili upute, kako da se na put stane zločinu u svim njegovim izvorima. Doduše g. doktor obećava na str. 103 i 163, da će progovoriti o drugoj zgodi. Nu je ipak mo-

gao barem u kratko navesti sredstva u borbi protiv zločina. N. p. vrlo je zgodno zaključio poglavlje o pijanstvu: «Ja mislim, da mi je pošlo za rukom na osnovu neosporivih činjenica dokazati, da piće ubija dušu i tijelo pijanice, da ga nagoni na zločin, da neminovno nagoni na zločin ili u ludilo i njegovo potomstvo, dok ga posve ne uništi. Ja mislim, da mi je neumoljivim brojkama pošlo za rukom dokazati, da je ova zaraza osobito u nekojim krajevima našega naroda hrvatskoga i srpskoga imena obuhvatila široke slojeve. Iz svega toga će svaki onaj, kome je do dobrobiti i napretka vlastitoga naroda, sa mnom stvoriti zaključak, da nam valja svim silama nastojati sklonuti sav naš narod, da posluša očinski savjet neprežaljenog Natka Nodila, koji je u rektorskom govoru doviknuo sveučilišnoj omladini: str. 79, gdje ocrtavši nepoznatog gospodina, koji u punim tramvajskim kolima Zagreba hoće da zavede sebi nepoznatu služavku: »Zar nije to kao u Parizu! Ali čega sigurno ne bi bilo u Parizu, to je žalosna činjenica, da se u cijelim tramvajskim kolima, koja su bila prilično puna, nije nitko našao, koji bi bio oteo ovoj hijeni nevinu žrtvu i njega predao policiji. Da je kojom nesrećom gladan dječak ili djevojčica iz košare koga suputnika ukrala jednu žemičku, svi suputnici bili bi skočili kao jedan, da tata uhvate i predadu policiji. Ali ovdje se radilo o čovjeku, o njegovoj slobodi i poštenju. Takvi smo mi!« Zgodno je zaključeno i poglavlje o prosvjeti, gdje potiče, neka naučimo naše ljude čitati i pisati, te će onda sami razmišljati o pitanjima ekonomskim i kulturnim i neće svaki slobodan čas bježati u krčmu (str. 110).

Još nekoliko stvari.

Na str. 105. stoji: »Engel veli: Naobrazba je isto što i oplemenjenje. On to dokazuje time, što u departementu Cavaldos u Francuskoj javna nastava stoji 20 centima na glavu, a pravosuđe 17 centima, dok u departementu Bouche du Rhone stoji nastava 16 centima, a pravosuđe 30 centima«. Slično na str. 110 čitam, da će svakom našem čovjeku naobrazba uma i srca dati plemenitije zabave i užitka, te opet ovako: »Badava je, ne budemo li naš narod odgajali s osnove i ne dovedemo li ga na niveau drugih kulturnih naroda, da se podigne, da se uči i prosvjetljuje, jer inače neće biti bolja i ljepša crna slika, što je orisasmo, nego će biti gora«. — Ne stoji, da svaka naobrazba oplemenjuje. To čini tekar zdrava, prava naobrazba. Naši moderni monište utvaraju si, da su najnaobraženiji ljudi. Kada bismo monizam uveli u škole, u brzo bi iščezli iz naroda ideali i idealizam zdravo shvaćen, te bi doskora iščeznuo i taj narod uza svu svoju tobožnju visoku naobrazbu. Dapače pristaše visoke krive izobrazbe ističu javno, da donosi sobom povećani broj samoubijstva, prostitucije, zavodnosti, mladenačkih zločina. Strašno i promotriti, što se sve dandanas ne širi u ime napretka naobrazbe. Paul *Bureau* je to drastično na temelju službenih podataka otkrio za zemlju naobrazbe, t. j. Francusku, u svome djelu »La crise morale des temps nouveaux« str. 16-126), osobito u IV. poglavlju »Les doctrines immorales«. I Renan je pred više godina jadikovao, da moderna naobrazba ne oplemenjuje. I Massaryk je pisao, da u srednjem vijeku nije bilo samoubijstva kao sada ni iz daleka, a plemeniti se čovjek ne ubija, jer želi i drugome pomagati u životu i podnosi rado i svoje nevolje i tuđe mane. Ako je u Cavaldosu tako dobar uspjeh, ko jamči da je to posljedica mnogih škola? U Parizu ima najviše škola i ipak je Babilon ondje. Nije li valjda od pamtivijeka ondje narod u čestom općenju s crkvom i da ondje radišno svećenstvo ima više upliva na osobe, koje pohađaju riječ Božju? Navedene usporedbe departementa Cavaldos i Bouche du Rhône u ostalom vrijedile bi, kada bi druguda vrijedila kao dokazana činjenica, po kojoj bi svagda i svugdje bio zamjenični odnošaj izmeđ većeg troška za javnu nastavu i manjeg troška za pravosuđe. Nu i tu se može lako uvući jedna obznana, t. j. da manje sudbeno posredovanje označuje viši moral. Ne označuje u realnosti, jer eto u novije vrijeme teže sve države za time, da umanje službenu preveliku pisaniju i da pismeni dio smanje na nužno, dosljedno da dođu do manjeg broja činovnika ili realno manjeg troška. Uz to se događa, da izobraženije osobe znadu uteći slovu zakona i nema onda ni dugog pravosudnog posredovanja, ni osude. Ove osobe podadu se, ako su bez vjerske izobrazbe (dakle bez prave iz.), tajnim manama, proti kojima ne ustaje mnogo njihova loša okolina. Dakle uvjet vlastitog opstanka našega nije, da se podigne i uči i *općenito* prosvjetljuje, nego da ga pri materijalnoj prosvjeti i *moralno podignemo*. Jedino kršćanski narodi — rekao je Nodilo — ne propadaju, t. j. narodi, koji se vladaju po kršćanskim načelima. Držimo dakle u hrv. našem narodu kršćanska načela i time ćemo narod oplemeniti i očuvati mu vječni opstanak.

Ako tih načela ne učvršćujemo i ne živimo u narodu, uzalud ćemo ga inače u drugoj izobrazbi dovesti na niveau drugih kulturnih naroda, jer će ići natrag i u broju kao francuski.

Nadalje nije dobro ni ovo izraženo:

»Ovisnost djeteta o njegovim roditeljima i učiteljima, koja izvire iz naravne potrebe djeteta, stvara pod utjecajem straha i ljubavi poslušnost, koja je jedini odlučni motiv za ćudoredna djela djeteta i nedorasloga. — Razlikovanje onoga, što je pravo, od onoga, što nije, ne izvire kod njega iz moralne svijesti, već iz toga, što je zapamtio, da je nešto dopušteno ili zabranjeno. Vrijeme odraslosti u 18. godini. U ovoj dobi zahtjeva život sve više i više od individua, da ga udesi prema općim načelima prava i ćudorednosti« (str. 112.)

Što ovo znači? Tu se veli, da je kod djeteta i nedorasloga do 18 godine (ili 12-16) života za ćudoredna djela jedino odlučna poslušnost spram roditeljâ ili učiteljâ. Iskustvo svih pedagoga i osoba, koje su u odnošaju s djecom ili nedoraslim, da uplivišu i te kako i mnogi drugi motivi na ćudoredna djela, pak i poslušnost, koja se ne stvara pod utjecajem straha i ljubavi. K tome što izvire iz naravne potrebe djeteta, to je po sebi bez svijesti. Zar su uistinu svagda djeca i nedorasli besvijesno poslušni? To ne stoji. Niti stoji, da djeca i nedorasli ne razlikuju dobro ili zlo za svoje moralne svijesti. Ta pokušali su moderni, da ne poduče djecu u nijednoj od 10 zapovijedi Božjih, i ipak dijete ili nedorasli ćutjeli su u sebi moralnu svijest i razliku dobra i zla. Najgore zvoni zadnja stavka, u kojoj se individuum ćuti prisiljenim, da se prilagodi i općim načelima prava i ćudorednosti. Zar smo prosta mašina, bez slobodne volje? bez svijesti?

Jednako s pojmom svijesti i slobodne volje neda se u sklad dovesti i ovaj aksiom: *»Svaki je zločin proizvod sklonosti i odgoja,* dakle individualnoga faktora u jednu ruku i društvenih odnosa u drugu ruku« (str. 159). Suviše na str. 90. čita se ovo: »Ukazuje se suvišnom hipoteza, da se zločinačka sklonost nasljeđuje poput umjetničke. Dovoljno nam je konstatovati činjenicu, da su djeca pijanica i umobolnih i epileptičara duševno i tjelesno zaostala i slabija od normalnih ljudi«. Tu se ne kaže bistro, je li ili nije spomenuta hipoteza opravdana ili ne; zašto je ili nije. Očevidno pisac krije svoj nazor o navedenoj hipotezi

ili barem prikazuje navedene uplive kao uzroke zločinu, koji se nameću slobodnoj volji.

Uopće, kada sam pročitao cijelu knjigu, dobio sam utisak, da je redovito zločinac malo ili ništa kriv, jer ili ga društvo na zločin dovodi ili neodoljivo čini zlo. Da sam sudac i da bih sudio na temelju ove knjige, ne bih gotovo nikoga osudio, ako se zakoni moraju obzirati na subjektivnu krivicu zločinca, g. auktor je morao nešto više osvijetliti problem slobodne volje kod zločina.

Ali dä! Shvaćam, zašto on to nije učinio. Evo tome povoda:

3. U kaznenom pravu postoji *kriminalno-socialna škola,* kojoj prednjači Fr. v. *Liszt u Berlinu.* Ona škola svodi zločine na dva uzroka: 1. psihofizična svojina počinitelja i društveni odnošaji, koji okružuju počinitelja *(milieu social).* Liszt pak piše: »Prema odnošaju pojedinih skupina (uzrokâ) između sebe mijenja se pojava i značenje zločina. Dvije glavne vrsti razilaze se, da ih lahko možemo spoznati. Vanjski povod prevlađuje. U časovitoj, strastvenoj uzbuđenosti ili pod uplivom tišteće bijede zanese se na zločin do tada neporočni počinitelj, što ostaje njegovom trajnom načinu života tuđa, osamljena, ljuto okajana episoda ...[2]) kod i najmanjeg vanjskog povoda izlazi zločin iz trajnog načina života, iz duboko ukorjenjele sklonosti zlikovca, što nam otkriva njegovo vlastito biće«. U mnogočem se Liszt ne slaže s positivizmom Lombrosa, ali se slaže u tome, da niječe kao i on slobodnu volju. Zato Lombroso u 4 izdanju svog djela »L'uomo deliquente« i spominje u uvodu: »Ova knjiga dala je opstanak novoj školi, koja uslijed radnjâ gg. Liszt, Kräpelin ... Mendel ... Morselli ... Garofolo ...« itd.; gdje navodi gotovo sve pisce, koje navodi i dr. Šilović (izuzev naše domaće pisce). Na psihološkom kongresu u Münchenu god. 1897. Liszt se je izrazio bistro i javno proti slobodnoj volji. Na to je dr. Lammasch u Beču upravio na nj otvoreno pismo[3]) i predbacio mu je, da time ruši etične temelje kaznenog prava i protuslovi pravnoj svijesti puka, te je pravo ovisno o promjenljivim nazorima liječnika za luđake i živce. Ako Liszt i njegova škola i zadržava riječi »krivca, ubrojivost, odgovornost itd.«, to su prazne

[2]) Lehrbuch des deutschen Strafrechts $^{12-13}$ 73.

[3]) Deutsche Juristenzeitung, 1898, str. 92.

riječi. Tada kazna zločinca — zgodno opaža Cathrein[4]) prosto osiguravajuće sredstvo proti novim zločinima. Slično kaznimo i konja. Konja ne kaznimo, jer je kriv, nego da mu s udarcima utisnemo predodžbu ponašanja: udarci su jadnoj životinji neugodni i ako je bez slobodne volje.

Što kaže na ovo velem. dr. Šilović?

[4]) Moralphilosophie, II, 6, 46.

Kako ćemo pisati?

Piše Fra Ign. Radić.

Rijetki su oni te bi kroz viša filozofska načela gledali i korigirali sadašnji javni život. Zato se hoće široki spoznajni horizont idealnog i realnog života. Prvi se stiče učenjem, napose učenjem filozofije a drugi obrazovanjem realnih prilika života al kroz naočale najviših umovnih principa. Široki idealni pogled treba da se suzuje i nekako odrazi na pojedinačnoj činjenici. To primjenjivanje načela praktičkomu životu teška je stvar; hoće se marne refleksije i dugog iskustva.

1. Na to ću se pitanje opet povratit, ovdje jedino konstatujem činjenicu, da je *Hrv. Straža* prestala biti središtnim žarištem kat. pokreta, barem u onom smislu, košto je bila pri svojem zasnutku. A to je žalosno. Da se idealna vatra požrtvovnom radu podržava treba joj češće pridometnuti goriva, a to je baš načelno riješavanje aktualnih pitanja. Bez svijetla zabasat ćemo i ohladnijet. A načela su svijetlost za razum, žar za srce. Sa tog nepresušnog vrela treba da crpamo životnu snagu, koja će iz našeg privatnog i socijalnog organizma redovito izlučivati otrovne sokove moderne bezvjerske nauke, a s druge strane asimilirati si prave hranive česti vječne i nestvorene istine.

Duševno ozračje zaraženo je smrtonosnim bacilima materialistične nauke. Liberalizam nam ozbiljno prijeti da rastruje sav naš privatni i javni život. U uzgoju, u politici, u književnosti, u umjetnosti pak i u privrednoj djelatnosti uvukao se taj nesretni crv koji samo rastače, a da mi više puta toga i ne vidimo. Matica Hrvatska, Jugoslavenska Akademija, Družba sv. Ćirila

i Metoda, pa i druga naša prosvjetna, ekonomska i sportna društva su više manje zaražena duhom liberalizma. Odatle i velika pogibelj za budućnost našega naroda.

Svagdanji pak život iznaša toliko aktualnih pitanja, koji čekaju riješenja i to brzog riješenja. Treba nam orijentacije, treba nam lista košto je bio u prvim godinama «Hrvatska Straža».

U tu svrhu nek mi bude slobodno nanizati nekoliko nesuvislih misli.

Nemar katoličke inteligencije.

2. Svi se naši listovi tuže s pomanjkanja solidne suradnje. Ta pogledajte samo Bogosl. Smotru, Hrvatsku Stražu a da drugo ne spominjem. Redovitih suradnika mogli bi probrojiti prstima jedne ruke; premda imade u Hrvatskoj muževa teološke i filozovske izobrazbe. Počam od našeg bogoslovnog fakulteta, pa redom na drugim bogoslovnim i inim provincialnim učilištima imade muževa solidne stručne izobrazbe. Stručnjaci su, prema svojem položaju pozvani, da od vremena do vremena izrade koji referat, ocjene koju knjigu iz predmeta kojim, iza dugogodišnje prakse suvereno vladaju. Koja korist odatle i zâ publiku, kad se mirne duše može pripustiti vodstvu stručnjaka. Pa ipak rijetki su oni, koji u našim revijama sudjeluju. Koja šteta! Urednik, u pomanjkanju solidnijih radnja mora uvrstiti i lošije manje aktuelnije referate, te se više puta zadovoljiti prostim oglasom, il sasma općenitim prikazom onih knjiga, koje se uredništvu na recenziju šalju.

3. Kod nas se mnogi posvećuju geološkim, arheološkim, povjesnim i drugim prirodnim, umjetničkim ili socialnim naukama. Pohvalno, al bi još bolje bilo, kad bi ti učenjaci od vremena do vremena i aktualnim prilikama posvećivali nešto pažnje; u smislu naime da svoje teorijsko i realno znanje, svoje iskustvo crpano iz prošlosti iz neposrednog ispitivanja čovječje il prirodne djelatnosti, rasvjetle koji moderni problem, koje aktualno pitanje, koje čeka na riješenje. Ma odrazio se tračak svjetla iz prošlosti il sadašnjosti, iz prirodnih il iz drugih socijalnih nauka, na stanoviti problem, doprinijeti će svakako nešto k njegovom riješenju.

4. Oko naših revija sakupili se većinom mladi i oduševljeni ljudi, s akademskom izobrazbom, s doktorskom diplomom, ljudi široke erudicije i teorijskog znanja; al slabiji poznavaoci života; zato su njim rasprave više teoretičke nego li praktične naravi. Ne čudimo se tomu; u naravi nema skokova, pa nema ni u razvojnom formiranju pisaca. Kô želi pisanjem koristiti društvu mora uz druge znanosti marno učiti filozofiju te kroz njene naočale promatrati i proučavati ljudski život; a zato se hoće vremena, ustrajne volje pa i božjeg blagoslova; jer ambicija i taština nijesu dovoljne da mladog čovjeka postojano priuče požrtvovnom radu. Hoće se ljubavi, koja crpa svoju snagu iz Križa. Ljubav Križa manjka mnogima. Zanosno su započeli, ali već kod malo veće poteškoće i sustali.

Kod starijih njeka nemarnost, kod mlađih pomanjkanje dovoljno spreme uzrokom je da naše revije gube svoju aktualnu vrijednost. Odatle nam prijeti ona bezidejnost, umna razina te ona frivolna prušnost — karateristika naše dobe.

Valja pisati aktualno.

4. »Budite savremeni, pišite o aktualnim pitanjima, inače vas niko ne razumije niti čita. Supstancija i accidens, rodovi i vrste i slični teorijski nazivi ostaju nam vječne nepoznanice, neriješeni zadaci, puke apstakcije, koji sa životom i iskustvom ne stoje u nikakvom doticaju.

Ah koliko sam puta i ja čuo taj prigovor i ćutio svu njegovu istinitost; al nijesam znao što da odgovorim[1]). Doista opravdam zahtjev al teško izvedljiv. Jest, služiti moramo životu — discimus vitae — a ne sebi — et non scholae —; koristiti iskrnjemu a ne izčezavat kô dim u mislima svojim. Opravdan zahtjev, da; al je veoma teško kroz naočale filozofskih načela gledati taj toli raznoliki praktički život, kad između načela i života puca velika daljina. Načelo je jedno, nepromjenljivo, al je praksa mnogostruka i promjenljiva. Ljudsko individualno i socialno, privatno i javno djelovanje je sa psihološkog i s moralnog stanovištâ veoma kompleksno, te se hoće pooštrene vidne snage da se takvo djelovanje riješi ruha svojih nebitnih okolnosti eda svjetlo na-

[1]) Nek mi oprosti dobrohotni čitatelj da ovdje uplićem moju osobu kao suradnika «H. S.».

čela dopre do same suštine. Umna se zjenica sa svjetla i širokog vidokruga načela silno širi, i zato se teško suzuje na tijesni vidokrug konkretnih činjenica. Hoće se zato dugog opazovanja života i refleksije da se intellectus speculativus spoji sa intellectus practicus. Praktička mudrost plete se redovito oko staračke glave.

5. Ali se toga ideala ne smijemo odreći. Pisati moramo aktualno; a zato se hoće, košto već spomenuh dvoje: *poznavanje načela* i *života;* prvo se stiče učenjem filozofije napose metafizike, a drugo primjenjivanjem načela na konkretne prilike, koje se također moraju s tog pogleda svestrano promatrati. Reda i jasnoće radi, moram još ovdje o tom prevažnom pitanju štogod spomenuti, pa i morao se opetovati.

Nema doista apstraktnije nauke do metafizike; al je ipak metafizika nastala iz opažanja pojedinih svjetovnih pojava, te se postepenim unapređivanjem i apstrakcijom uspela do najviše apstrakcije, do pojma bića, supstancije, akcidenca itd. Odakle je metafizika izvela najviša načela identiteta, protuslovlja i dovoljnog razloga, koja se prepliću kroz sav idealni i realni svijet, te mu tvore jedino znanstvenu pozadinu. Organski i anorganski svijet, sjetilna i intelektualna bića, svijesno il nesvijesno razvijaju se unutar željeznih obruča metafizičkih principa.

Napose čovjek, ne može se odreći svjetla metafizike, jer bi to značilo odreći se svoje razumne naravi, ići za svojim uništenjem. To je apsurd.

Al govorimo konkretnije. Metafizika, t. j. najviši principi specialno metafizike, pak principi naravno etike i prava, principi naravne teologije do evidencije dokazani postanu naravno svjetlo, pravo mjerilo ljudskih čina. Kad se s njima ljudsko djelovanje ne sudara, znak je, da se ono djelovanje ne podudara ni sa naravnom il konačnom svrhom stanovitog djelujućeg subjekta, prema tomu, pošto je ono djelovanje protu svršno, istodobno i protunaravno i protuetično. Ne mogu to ovdje opširnije dokazati; stvar je jasna za onoga koji malo misli.

Stvoritelj je životinje obdario instinktom, koji divnim načinom upravlja životinjske čine k postizavanju svoje naravne svrhe, biva k uzdržavanju sebe i svoje vrste. Čovjeku je pak Bog dao razum, kojim on sam shvaća ona naravna načela, prema kojim čovjek *slobodno* upravlja svoje čine, eda postigne svoju naravnu svrhu. Prema tomu svesti stvar il ljudsko djelovanje na princip i nije drugo nego suvereno i nepogrješivo suditi da li ono djelovanje odgovara svrsi t. j. naravnom dobru djelujućeg subjekta ili ne odgovara. U prvom slučaju je ono djelovanje etično, dobro; u drugom je neetično i zlo. Prvo se mora učiniti, a drugo se mora propustiti.

6. Što naravna etika, što opet božja objava pruža nam dovoljno takvih principa. Inače krećemo krivim putem. Pojedine dakle činjenice svesti na princip te odanle suvereno suditi o njihovoj vrijednosti il nevrijednosti po život sadanji il budući, za stanoviti djelujući subjekt bio to čovjek pojedinac il socialno biće, eto teškog zadatka *načelnog riješenja.*

Košto rekoh podvrgavati svoje djelovanje višim principima mora svaki čovjek; a pošto svaka činjenica ne može biti u moralnom redu indiferentna već ili moralno dobra ili moralno zla; moralnost pak čina opet ovisi o subjektu, o objektu te inim vanjskim i nutarnjim okolnostima; slijedi, da svaki, napose inteligentan čovjek, koji hoće da radi svijesno i prema stalnoj svrsi, mora neprestance u svom radu posluživati svjetlom načela, koje se također mora odražavati na njegovom djelovanju. Na onom se svjetlu opet raspaljuje i sama volja, te dijelom provađa ono, što svjetuju il zapovjedaju načela. I tako se širi naše teorijsko-praktičke spoznaje, stiče se filozofija, ili bolje mudrost života.

Svi moramo suradjivati.

7. U svakomu čovjeku tinja po koja specialna luč što nije plod iskustva i refleksije; t. j. ona dobra strana u čovjeku ono genijsko svjetlo, koje se u svakom čovjeku, u stanovitim prilikama života katkada toli vidljivo zasjaji. Ta što su naše narodne poslovice no toli marno sakupljeno blago narodne mudrosti, no istaloženo iskustvo prošlosti, ta u jednu zdrava narodna psiha, koja u čarobnom ruhu jezične zvonkosti zaodijeva još idealnija pravila etične honetnosti.

Sad bratska ljubav zahtijeva da se tom luči i drugomu posvijetli. Naučimo se u žarištu načela sakupljati raspršane trake iskustva, te, ako nam je Bog dao dara i vremena podajmo načelima oblik žive pisane riječi; pošaljimo tu riječ u svijet, možda će ovdje ondje, komu tomu posvijetliti koji bi inače zabasao u gustu tminu moderne materialistične i skeptične filozofije. To je

dužnost svakog inteligentnog Hrvata te i djelo kršćanskog milosrđa.

Kažem «dužnost svakog inteligentnog Hrvata»; jer surađivati u nekoj mjeri mogu svi. Ne svi uzvišeno, ne svi kićeno, ne svi strogo znanstevno, ne svi o svemu već svi popularno; specialno u predmetu koji ga zanima; u opsegu njegove erudicije, iskustva, i vremena. Preživljeno iskustvo dok izvire iz života podobno je da živim uvjerenjem zadahne onoga koji čita. Sociolog, književnik, umjetnik, te u opće svaki čovjek te sustavno i prema svrsi radi stiče si dan s danom, pomoću refleksije i prakse više dragocjenog zrnja prave čovječje mudrosti, da je doista šteta da ono propada, a njime se nije okoristila nego samo jedna osoba.

U opće, i kod nas imade mnogo ljudi koji se bave stručnom izobrazbom. To nas veseli; al i praktičko moralnim znanostima, etici, podagogiji, napose filozofiji primjenoj životu morali bi posvećivati više skrbi. Mi smo dosta svjetli umom al hladni srcem. Teorije dosta, prakse malo. Puno govorimo a malo radimo.

Glasnica načela bila je a mora i u buduće ostati «Hrvatska Straža». Zato moraju u nj surađivati svi prijatelji katoličkog pokreta napose *hrvatski katolički seniori*. Život kojim vas je o seniori «H. S.» zadahnula provađajte ga u javnom životu, al istodobno nastojte da se ono središnje žarište ni za vas, ni za naše nasljednike ne ugasne. Vašom suradnjom pridometnite češto novog goriva. Vaše iskustvo stečeno radom i refleksijom nek se odrazuje u «H. S.» Perom, slovom i tvorom promičimo svi ideale prosvjete, širimo kraljevstvo pravice i ljubavi, kraljevstvo božje na ovoj zemlji!

Gospodar Svijeta.

Roman. Engleski napisao Robert Hugh Benson.

Preveo: M. A. M.

III.

Mala je kapelica u kući bila jedva luksiriosnija od drugih soba. Od uresâ bili su u njoj tek oni, koji su bitno nužni u liturgiji i pobožnosti. U zidu je bilo urezano četrnaest postaja križa; mali kameni kip Djevice stajaše u jednom kutu, a pred njim željezni svijećnjak; na oltaru od neizrađena kamena stajaše drugih šest svijećnjaka i križ također od željeza. Željezo sveto shranište, zaštićeno zastorima od platna, bijaše pod križem, dok je komad kamena, što je stršio iz zida, služio za kredencu. Imala je jedan jedini prozor, a i taj je gledao na dvorište tako da nepozvano oko nije moglo vidjeti, što se u kapelici događa.

I dok je sirski svećenik obavljao danas svagdanji svoj posao šireći ruho po stolu male sakristije, što je bila na desno od oltara, skidajući stolnjak s oltara, pripravljajući bočice — činio mu se i taj laki, i neznatni posao gotovo užasno napornim. Kao da je u uzduhu pritiskala neka čudna potištenost. Možda je tome bio razlog njegov prekinuti san — no njemu se pričinjalo kao da je to znak, da se približuje južnjak. One žućkaste boje, što se opažale na nebu pred zoru, nije nestalo ni kad je sunce izišlo; pa i sada hodajući bosonog između oltara i bogomolinice, u kojoj je još uvijek bio nepomični bijeli lik — zagledavao se sve-

ćenik u ono blijedo pješčano nebo, koje se grozilo teškom i nepodnosljivom sparinom.

Napokon svrši svoje priprave, zapali svijeće, poklekne i stade oborene glave čekajući, dok Sv. Otac dovrši svoju molitvu. U dvorištu se začuje korak sluge, koji je dolazio na misu, a u taj se čas digne i papa i pođe prema sakristiji, gdje ga je čekalo crveno ruho Boga, koji se je pojavio u ognju.

Kod čitanja je mise bilo Silvestrovo držanje osobito prirodno i priprosto. Kretnje su mu bile brze poput kakva mladića, glas, premda tih, bio je vanredno jasan, dok mu korak nije imao ništa pompozna i nagla. Držeći se tradicije on je u pô sata obavljao misu od oblačenja do svlačenja. A i u toj je šićušnoj, praznoj kapelici držao oči uvijek oborene. Uza sve to nije sirski svećenik nikada dvorio kod mise, a da nije osjećao nekakvo čuvstvo, koje je sličilo strahu. Ne samo zato, što je znao za silno dostojanstvo toga jednostavnog celebranta — nego je od njega strujio neki dah uzbuđenja, koji je gotovo fizički djelovao na Sirca. Njemu se pričinjalo kao da ličnost oficijantova na neki način iščezava, a na njezino mjesto kao da dolazi Nešto više i savršenije. U Rimu je pače u ona stara vremena misa P. Franklina bila nešto, što se išlo gledati kao znamenitost, pa su mlade klerike slali uoči ređenja da vide tu misu i da se nauče pravom načinu i metodi.

Toga je dana bilo kao obično. No u času pričesti podigne svećenik naglo glavu, jer mu se pričinilo kao da se čuo neki neobičan zvuk ili pokret, a kad je pogledao svoga gospodara udaralo mu je srce tako žestoko, da ga je gotovo osjećao u grlu. Obične oči nijesu tu vidjele ništa osobito. Oficijant je stajao pognute glave naslonivši podbradak na krajeve prstiju, tijela uspravna poput svijeće. No Sirac je vidio nešto, što sam sebi nije znao rastumačiti. Kasnije je tek mogao sebi reći, da je osjećao kao da će se dogoditi nekakva manifestacija, koja će se ili vidjeti ili čuti.

Časovi su prolazli u tom uznesenju čistoće i mira. Izvana su se čuli glasovi, štropot dalekih kola, cvrčanje zrička u slaboj travi nedaleko od crkve. Iza svećenika disaše teško sluga kao pod teretom prežestoka uzbuđenja — a onaj je lik stajao miran, nepomičan, u istom položaju tako, da mu se ni jedan dijelak ruha nije ganuo. Kad se napokon maknuo da otkrije dragocjenu krv, da položi ruke na oltar i da adorira, činilo se

kao da je oživio kakav kip i podvornik je osjećao gotovo nekakvo tugaljivo potresenje.

Papa je imao običaj da redovno poslije svoje mise pribiva misi svoga kapelana; no danas, čim je sveto ruho bilo spremljeno u drveni ormar, obrati se Silvestar svome drugu:

— Oče, reče on blago, idite odmah na krov i recite kardinalu da bude spreman! Ja ću doći za pet časaka.

Bit će sigurno juga, mislio je svećenik, kad se uspeo na ravni krov. Nad glavom umjesto jasnoga plavetila, što se vidjelo svako jutro u to doba, protezaše se blijedo-žuto nebo prelazeći gotovo u neku smeđu boju na horizontu. Tabor se pred njim pričinjao dalek i taman, promatran kroz jedva prozirnu pješčanu atmosferu, dok se u dolini iza njega s onu stranu bijele mrlje, što je označivala Naim, nije ništa razabiralo osim kontura brda prema nebu. Uz to je već u to doba dana uzduh bio težak i vruć, da se nije moglo disati; presijecao ga je tek laki jugo-zapadni vjetar, koji je, prolazeći nebrojenim pješčanim mjestima, još dalje od Egipta, sabirao svu vrućinu ogromnoga kontinenta bez vode i sipao je na ovaj jadni kut zemlje. Karmel je također bio obavit gustom maglom, na pô suhom, na pô vlažnom, nad kojom se njegov vrh poput volujske glave kočio kao s nekim prezirom nad horizontom. Pa i sam stol, kad ga je taknuo rukom, bijaše vanredno suh i topao — u podne se ne će moći željezo ni taći.

On pritisne polugu i počeka; i opet pritisne i opet počeka. Zvonce za odgovor zazvoni i on brzojavi kroz stotinu kilometara uzduha, da se Njegova Uzoritost smjesta javi. Prođe čas ili dva, a onda se pojavi na papiru štampani potez:

— Evo me. Je li tamo Njegova Svetost?

Svećenik oćuti na svom ramenu ruku, okrene se i opazi Silvestra odjevena u bijelo i s kapucom na glavi, gdje stoji za njegovim stolcem.

— Recite mu, da jesam. Pitajte ga, ima li dalinih vijesti.

Papa sjedne uza stol i svećenik mu doskora sa sve većim uzbuđenjem pročita odgovor:

— Sav sam obasut pitanjima. Mnogi čekaju, da će Vaša Svetost izdati javni poziv. Moji su tajnici u poslu od četiri sata. Uzbuđenje je neopisano. Sav svijet kaže, da se nešta mora smjesta učiniti.

— Zar je to sve? pitaše papa.

Svećenik opet pročita odgovor:

— Da i ne. Vijest je istinita. Dekret će se smiesta početi provoditi. Ne poduzmu li se smjesta koraci, bit će nebrojenih otpada.

— Dobro, mrmljaše papa svojim službenim glasom. — A sad me čujte, Uzoritosti!

Časak je šutio, podbočivši podbradak prstima kao malo prije kod mise, a onda progovori:

— Odlučili smo da se bez prigovora predamo u ruke Božje. Ljudska nas mudrost ne može više zadržati. Molimo Vas, da priopćite našu želju sa svom mogućom diskrecijom ovim osobama, ali samo njima. Za tu ćete službu upotrijebiti glasnike iz reda Krista Raspetoga: po dva za svaku poruku, koja se pod nikojom izlikom ne smije priopćiti pismeno. Te su osobe: Članovi Svetoga Kolegija na broju dvanaest, metropolite i patrijarhe cijeloga svijeta, njih dvadeset; dva, četiri generala vjerskih redova: Družbe Isusove, fratara, običnih monaha i monaha contemplatora. Te osobe, trideset i osam na broju, s kapelanom Vaše Uzoritosti, koji će obavljati bilježničku službu i mojim kapelanom, koji će mu pomagati, dakle svega četrdeset ljudi, imaju se sabrati ovdje u našoj kući u Nazaretu najkasnije u subotu pred Duhovima. Jer mi ne ćemo da poduzimamo nužnih koraka a da ne saslušamo prije naših savjetnika i da im nedamo prilike, da se po volji jedan s drugim porazgovore. Te će se dakle riječi, što smo ih sada izustili, priopćiti svim tim osobama, što smo ih spomenuli, pa će ih uz to Vaša Uzoritost obavijestiti, da će naša vijećanja trajati najduže četiri dana.

Što se tiče opskrbe koncila i onoga, što je s time u svezi, Vaša će nam Uzoritost poslati još danas kapelana, o kom smo govorili, da započne s našim kapelanom odmah pripreme.

Napokon svima onima, koji su tražili točne upute glede novoga dekreta priopćite ove naše riječi i ništa više.

Ne gubite vjere, koja će donijeti obilnu nagradu. Jer još samo čas i Onaj, koji ima doći, doći će bez oklijevanja. — Silvester biskup, sluga slugu Božjih.

POGLAVLJE III.

I.

Tek što su opunomoćenici izišli iz vijećnice u Westminsteru — bilo je to u petak na veče — spremao se Oliver Brand da pođe kući: njega je više uznemirivalo, kako će nova odluka djelovati na njegovu ženu, nego li na cio svijet. Velika promjena, što ju je opazio u cijelom biću Mabele, započela je pred nekih pet mjeseci, onoga dana prošle jeseni, kad je predsjednik Svijeta po prvi put izložio svoju politiku i oštre miere, što ih ova neizbježivo traži. No dok je Oliver doskora popustio toj politici ako je i nije sasvim odobravao i uvjerio se malo po malo braneći se javno kao omiljeli pučki govornik, da je nužna — pokazala se Mabel prvi put u svom životu sasvim protivna.

Sirota je Mabel bila kao da je zapala u neku vrst ludila. Felsenburghova je deklaracija bila proglašena dvije ili tri nedjelje iza njegove aklamacije u Westminsteru i Mabel je primila tu vijest ne htijući joj nipošto vjerovati. No kad već nije bilo nikakve sumnje i kad je Mabel morala dopustiti, da je Felsenburgh izjavio, te je moguća eventualnost ugušenja svih onih, što vjeruju u natprirodno — onda se dogodio strašan prizor između mlade žene i njezina muža. Ona je govorila da su je prevarili, da je nada svijeta jedna užasna sprdnja, da je vladanje svjetskoga mira dalje nego ikada i da je Felsenburgh sve prevario i pogazio svoju riječ. Da, prizor je bio strašan i Oliver čak gledao, da ga izbriše iz pameti. Zatim kao da se malo po malo Mabel primirila, no svi njegovi argumenti, što ih je iznosio s toliko strpljivosti, ostadoše bez svakoga uspjeha. Ona je ćutjela odgovarajući mu jedva na koju riječ. Samo ju je mogla jedna stvar oživjeti, a to je bilo, kad bi joj muž govorio o Felsenburghu. Oliver se morao tješiti, da je njegova žena tek žena, slabo biće, koje se predaje na milost snažnoj ličnosti, no kojoj fali svaka logika. Bio je silno razočaran, ali se tješio, da će vrijeme sve izliječiti.

Engleska je vlada brže bolje sve poduzela da osigura one, koji su poput Mabele bili u napasti, da se povuku pred neizbježivom logikom nove politike. Cijela je vojska govornika prolazila zemljom braneći i razjašnjujući; štampa se bacila osobito

žilavo na posao da stvara uvjerenja, pa se moglo reći, da među milijunima stanovnika Engleske nije bilo ni jednoga, kome vladina obrana ne bi bila pristupačna.

U kratko, ovo su bili argumenti te nove politike — argumenti, koji su bez sumnje u mnogo slučajeva umirili iznenađenje i bunu sentimentalnih duša.

Ponajprije bilo je to po prvi put u povijesti svijeta, da je mir postao univerzalna činjenica. Nije više bilo ni jedne države, bila ona makar kako malena i daleka, a da joj interesi nijesu bili identični s interesima jedne od triju divizija svijeta, kojoj je ta država pripadala; taj se prvi stupanj konačne humanizacije počeo ostvarivati pred kakva pô stoljeća. No drugi stupanj — sjedinjenje svih tih triju divizija pod jednom glavom — stvar daleko važnija od prve, jer su i interesi . što dolaze u sukob, bili mnogo veći — to je obavio jedan jedini čovjek, koji je, čini se,, izišao iz čovječanstva upravo u času, kad je ono trebalo takav značaj. Nije dakle značilo tražiti mnogo, kad se zahtijevalo, da se oni, koji su sva ta dobročinstva uživali pokore volji i sudu Onoga po kom su ih dobili. Bio je to dakle poziv povjerenja i srca.

Drugi se veliki argumenat obraćao k razumu. Progonstva su po sudu ovih prosvijetljenih ljudi spadala u metodu većine divljaka, koji su htjeli da silom nature svoje nazore manjini, koja im se protivila. No prava zla strana progonstva nije ležala u upotrebi sile, nego u njezinoj zloporabi. Da jedno kraljevstvo diktira religijske nazore manjini svojih članova, bila je nepodnošljiva tiranija, jer nijedna država nema prava da stvara zakone za cijeli svijet, kad njezina susjeda može stvoriti druge zakne, pa i sasvim oprečne onima. To je bio, makar kako prikriven, individualizam narodâ, to jest jedna herezija, koja je mnogo pogibeljnija za opće dobro svijeta od individualizma ličnoga. No s dolaskom se zajednice interesa promijenio cijeli položaj. Pojedina je ličnost ljudske rase ustupila neskladu razdijeljenih jedinica, a s tim uništenjem, koje bi se moglo isporediti s punoljetnošću, nastao je čitavi niz novih prava. Ljudska je rasa bila sada jedno biće s vrhovnom odgovornošću spram same sebe; privatnih prava, kakva su opstojala prije, nestalo je sasvim. Čovjek je sada vladao svakom stanicom, što je sačinjavalo njegovo mističko tijelo, pa dok je jedna od tih stanica

radila na štetu ostaloga tijela, bila su prava zajednice neograničena.

Pa onda nije više ni jedne vjere osim jedne, koja bi tražila jednaka prava opće jurisdikcije — a to je vjera katolička. Istočne su sekte zadržavši svoje pojedine karakteristike našle ipak u novome čovjeku inkarnaciju svojih ideala, pa se pokorile autoritetu tijela kome je on bio glava. No sama bit katoličke vjere bijaše izdaja ideje čovjeka. Kršćani su obožavali neko tobožnje natprirodno biće, koje je po njihovoj tvrdnji ne samo izvan svijeta, nego vrši nad svijetom transcedentnu moć. Kršćani su se dakle — bez obzira na njihovu ludu fabulu o inkarnaciji, koja će sama od sebe propasti — isključili i odijelili od onoga tijela, kome su imali biti članovi. Oni su bili poput mrtvih uda, koja se prepuštaju vladi neke vanjske sile, sasvim drugačije nego što je njihov život, pa su time dovodili u pogibao cijelo tijelo. Ta je ludost bila zločin, koji je zasluživao to ime. Ubijstvo, krađa ,otimačina, pa i sama anarhija prave su sitnice, kad se isporede s tim užasnim grijehom, jer premda su oštećivali tijelo nijesu udarale u srce. Zbog njih su trpjeli pojedinci, pa ih je trebalo sprečavati, no nijesu ni najmanje dirali u opći život. No u kršćanstvu je bio pravi smrtni otrov. Svaka stanica, koju je taj otrov inficirao, bila je okužena u samoj onoj niti, koja je veže sa životom. To je i jedino to bio najgori grijeh velike izdaje protiv čovjeka — pa je jedino sredstvo protiv njega posvemašnje istrijebljenje sa svijeta.

To su bili glavni argumenti upravljeni onom dijelu svijeta, koji se htio usprotiviti poduzetim mjerama predsjednikovim i njihov je uspjeh bio vanredan. Dakako da je logika sama po sebi neprijeporna, bila zavita u razno ruho, pozlaćena retorikom, uzbuđena strašću, pa je izvela svoje djelo tako, da je Felsenburgh, kad se ljeto stalo približavati, oglasio privatno, da kani uvesti zakon, koji će izvršiti logičke posljedice politike, o kojoj je on govorio.

A sad je i to bilo obavljeno.

II.

Vrativši se doma uputi se Oliver odmah u Mabelinu sobu: htio je da ona čuje novost baš iz njegovih usta. No nje nije bilo ondje i sluge rekoše da je izišla pred jedan sat.

To ga znatno uzbunilo. Dekret je bio potpisan pred pola sata, pa je na upit lorda Pembertona vijeće zaključilo, da nema razloga nikakvoj tajni i da se odluka može priopćiti štampi. Oliver se požurio, da bude siguran te će to prvi priopćiti Mabeli, no nje nema, pa će ga oglasi svaki čas preteći.

Osjećao se vrlo neprijatno, a čuvstvo nekakvoga stida nije mu dalo da radi još cijelu uru i više. Onda opet zapita sobaricu, no ova nije ništa znala reći, gdje je Mabel. Možda je otišla u susjednu crkvicu, što je znala češće činiti u to doba. On pošlje djevojku da je potraži, a sam sjedne uz prozor u ženinoj sobi zagledavši se melanhonično u drugi red krovova u zlatnom sjaju zapadnoga sunca, koje mu se pričinjalo danas vanredno krasnim. Nebo nije bilo jasno zlatno, kako ga je već cijelu sedmicu gledao: bilo je u njem neka ružičasta primjesa, što se je protezala cijelim svodom od istoka do zapada. Razmišljao je o onom, što je neki dan čitao u jednoj staroj knjizi, da će uništenje dima sigurno pokvariti večernje boje... Ovih je dana opet bilo nekoliko žešćih potresa u Americi. Da nije to možda u kakvom savezu?... A onda mu se misli vrate opet k Mabeli...

Prošlo je nekih deset časaka prije nego je začuo njezine korake na stubama. On se digne i ona uđe u sobu.

Bilo je nešta u njezinu licu, što mu je govorilo, da ona zna sve i srce mu se stislo, kad je vidio tu hladnu ozbiljnost. Nije tu bilo nikakve srdžbe — ništa nego blijedi, beznadni očaj i silna odlučnost. Usnice joj pokazivahu jednu ravnu crtu, dok su joj se oči čudno odražavale pod širokim ljetnim šeširom. Ona zatvori za sobom mehanički vrata i ostade stojeći.

— Je li to istina? zapita.

Oliver uzdahne i sjeđe opet.

— Što to, draga?

— Je li istina, zapita ona opet, da ćete ljude ispitivati, da li vjeruju u Boga i ubijati ih, ako priznaju, da to čine?

Oliver ovlaži suhe usnice

— Ti pitaš odviše ružno, reče on; pita se, ima li svijet pravo....

Ona trgne žestoko glavom.

— Dakle je istina. I ti si to potpisao?

— Drago dijete, molim te, umiri se. Ja sam umoran do klonulosti. I ne ću ti odgovoriti, dok ne saslušam, što ti imam reći.

— Dakle reci.

— Najprije sjedni.

Ona zaniječe glavom.

— Pa dobro... Kako ti drago.... A istina je ovo: Svijet je sada jedan, a ne podijeljen. Individualizam je mrtav. Umr'o je onoga časa, kad je Felsenburgh postao predsjednikom svijeta. Ti sigurno vidiš, da su od sad nastale sasvim nove prilike, jer takova šta nije još nikada bilo. Ti to znaš baš tako kao i ja.

Ona opet trgne nestrpljivo glavom.

— Molim te, čuj me do kraja! reče on umorno. — Kad se dakle sve to tako dogodilo, nastao je novi moral — to ti je kao kada dijete dođe k razumu. Mi dakle moramo gledati, da to sve tako ostane, da ne bude vraćanja i uzmicanja — da sva uda budu zdrava. »Ako ti smeta ruka tvoja, odsijeci je«, rekao je Isus Krist; pa tako i mi kažemo... Ako dakle neko kaže, da vjeruje u Boga — ja sumnjam da li ima uopće koga, koji to u istinu vjeruje ili razumije što to znači — onda je to najveći od svih zločina: to je velika izdaja. No nasilja ne će biti — sve će se to obavljati tiho i milosrdno. Ta ti si i sama, uvijek odobravala euthanasiju kao što je i mi svi odobravamo. Nju ćemo dakle upotrebljavati, a...

Ona opet učini tek neznatni pokret glavom; ostalo joj je tijelo bilo nepomično poput kipa.

— Da li je bilo uopće nužno da mi to kažeš? upita ona.

Oliver se digne. Nije više mogao da podnosi tvrdoću njezina glasa.

— Mabel, mila moja!...

Njezine se usnice trgoše na časak, no odmah ga zatim pogleda opet ledenim okom.

— Šta će mi to?... reče ona. — Ti si dakle potpisao?

Oliver je osjećao neki očaj gledajući u nju. On bi bio volio, da ona plače i buči.

— Mabel! poviče on.

— Dakle si potpisao?

— Da, potpisao sam! reče on napokon.

Ona se okrene i pođe prema vratima. On skoči za njom.

— Mabel, kuda ćeš?

I tada, prvi put u svom životu, slaga ona svome mužu potpuno i odlučno.

— Idem da malo otpočinem, reče. — Vidjet ćemo se odmah kod večere.

On oklijevaše časak, no ona ga pogleda doduše blijedo, no tako pošteno, da se trgnuo.

— Dobro je, draga... Samo te molim, Mabel, nastoj razumjeti!

Pô sata iza toga dođe on dolje na večeru, oboružan logikom, ali i sav zapaljen od uzbuđenja. Argumenti što će ih navesti ženi, činili su mu se sada neodoljivi: prihvati li obje premise, zaključak će biti neizbježiv.

On je čekao čas ili dva, a kad vidje, da Mabel ne dolazi, dohvati cijev što je općila sa slugama.

— Gdje je gospođa Brand? zapita on.

Časak je vladala tišina a onda dođe odgovor:

— Gospođa je izišla prije pô sata, gospodine. Ja sam mislila, da je to gospodinu poznato.

(Nastavit će se).

Pismo iz Rima.

(Izbori u Italiji i katolici. Parlamenat. - Socijalne sedmice u Milanu. - † Pavišić).

(Iz parlamenta). Po starom zakonu biralo je za komoru samo 3,000.000 birača. Goliotti je to raširio na 8.200.000. I započe borba. Takove još nikada nije bilo. Izgledalo je po svoj Italiji, kao da je nastao građanski rat. Na premnogim mjestima morala je vojska posredovati kao spasiteljica za sve političke stranke. Ovom prigodom se je pokazalo, kako je štampa nemoćna. Listovi prvog reda i koji se tiskaju u ogromnom broju istisaka, ostali su ovaj put bez uspjeha. Tako je propao u Rimu Borghese, za koga se je zauzimao *Giornale d'Italia*. Bouri u Milanu, za koga je vikao *Corriere della Sera;* propadoše i kandidati listova *Stampa, Mattino, Secolo, Messaggero*. Posljedica je daljnja ovih izbora, da su se morale odreći općinske uprave s vijećem u Milanu, Torinu, Firenzi, Napulju, Bologni. Girgentu i glasoviti Nathan ovdje u Rimu. I ipak nije se prikazalo na izbore nego samo 4,500.000; dakle 50%, dočim god. 1909. je bio taj % 65.

Kako vam je poznato, u Italiji postoji *Non expedit*, t. j. papinska zabrana, da ne smiju katolici sudjelovati kod izbora. Papa je ipak davao dozvolu, ako je to iz osobitih razloga tražio koji biskup za svoju biskupiju. Kod svih izbora je ostao *Non expedit* za 178 izborništva i dignut je bio za 330. Katolička ustanova »Unione elettorale cattolica« brine se obzirom na jedinstvenost i taktiku katolika pri izborima. S toga su katolici po njezinom

naputku u nekim izborništvima tražili kao manje zlo od liberalnih kandidata obvezu; 1. da će braniti konstituciju glede slobode savjesti i biti proti zakonskim osnovama proti religijoznom miru i religijoznim kongregacijama; 2. da će raditi za podržanje i dozvolu privatnih škola; 3. da će djeca imati religijoznu poduku u javnim školama; 4. da će biti proti bračnoj rastavi; 5. svim ekonomskim i socijalnim ustanovama da će štititi ravnopravnost; 6. zagovarati postepenu poreznu uredbu. Katolici su se najbolje ponijeli u Lombardiji, mletačkoj pokrajini i Markama Konte Gentiloni, predsjednik spomenute »Unione elett. cattolica«, iza izborne borbe izjavio je u javnosti, da su liberalci dobili u 220 izborništva pomoću katolika. Sva liberalna Italija se je uzbibala na taj glas. Izidoše na to na javu gornji uvjeti, koje su liberalci potpisali i sada se srame. Gentilonieva taktika je uspjela, da je propao Murri (apostata), Podrecca i toliki skrajni liberalci, te i da nijesu prodrli socijalisti u većem broju.

Dne 27. studenoga je otvoren parlamenat. Kralj Emanuel III. držao je govor, kako je običaj pri otvorenju novog parlamenta. Govoru su prisustvovali i senatori (dakle obe komore, t. j. parlamenat i senat), diplomatski zbor, principi i ministri. Kralj je naglasio nužnu kolonizaciju u osvojenim zemljama i time se nije osvrnuo na ogromni broj socijalista, koji su zato došli u ovolikom broju, jer su vodili rat proti rata u Libiji. Uopće novinstvo je dobro popratilo kraljev govor, jer je u riječima našao svak sebi nešto u prilog. Nas najviše zanima ovaj odlomak kraljeva govora o *odnošaju crkve i države*, koji glasi: »U Italiji su osobito važni odnošaji izmed crkve i države, koje mudro drže u zaptu (sapietemente disciplinati dalle nostre leggi) naši zakoni na temelju najšire vjerske slobode, koja se nikada ne smije uvući da se Crkva umiješa u djelatnost Države, jer država, koja je jedina predstavnica svih građana, nemože dozvoliti ikakovu ograničenost svojemu suverenitetu«. Tu se naglasuje krivo načelo državne preputancije, kojim se dandanas kiti moderni liberalizam kao ostatkom Hegelova panteizma. Zar je dobro i pravo sve, što država (parlamenat) odluči? I u Njemačkoj pruski sabor votira silne svote, da prekupljuje zemljišta u selima čisto poljačkim i tako osvoje i ugnjete Poljake. Je li to pravo? Moraju reći da jest oni naši hrvatski liberalci, koji su katolici po imenu i vjeruju u suverenitet ne Božjeg dekaloga, nego u ovaj države ili sabora. Nedosljednost i protuslovnost je oznaka krivih načela, modernog liberalizma. — Iza kraljeva govora odmah u prvim zasjedanjima komore raspravljalo se je o tome, kako da se odgovori. I socijalisti, i liberalci, i republikanci stadoše da ističu nečuvenu sramotu o ugovoru Gentiloni. Socijalisti i republikanci su se rugali liberalcima, što hoće da sjede na dva stolca i da su im stoga miliji izričiti katolici. Nu socijaliste Giolitti hoće da razdvoji, te je trojicu socijalista (Della Torre Luigi, G. Gatti i Fr. Lorenzo Pullé) dekretom 24. nov. ubrojio među senatore. To je uznemirilo njihove drugove. Međutim protiv običaja kraljevu govoru ovaj put su prisustvovali i socijaliste (Bissolati i Ferri Enrico) i 2 republikanca(dell'Acqua i Rispoli) kakov bio da bio dalinji tok ovog parlamenta, sigurno je, da se ne će lako usuditi da krene u religiozna pitanja, jer i vlada računa, da je teško oslanjati se na socijaliste. Vlada imade za sada svoju dobru većinu, nu je eto i ona upoznala prigodom zadnjih izbora, da će morati obzirnija biti prema katolicima. Katol. zastupnici su u ovom parlamentu prilična grupa, ali dokle ne dotjeraju do 100, teško će moći direkte uplivisati na zakonodavstvo. Za sada moraju manovrirati izmed ovećih grupa, te će ih ne rijetko podupirati socijaliste u socijalnim reformama, kakovih nužno treba Italija. Do desetak godina će kat. organizacija znatno napredovati, jer se opaža veliko zanimanje kod katoličkih sveučilištaraca za socijalni rad, a i mlado svećenstvo poput onog u Bergamu i Markama svugdje je agilno i provodi u život gospodarstvene, novčane i socijalne ustanove. Baš mlado svećenstvo shvaća, da moć ideje u današnjoj borbi stoji u gospodarstvenim organizacijama, jer je era materijalizma, gdje žalibože ne koristi čekati i neprestano mjeriti i promatrati svoja prava.

(O socijalnoj sedmici u Milanu). Talijanci su dosada držali socijale sedmice u gradovima: Pistoia, Brescia, Firenze, Napoli, Parlemi, Assisi, i sada evo u Milanu od 30. nov. do 8. dec. 1913. Izabralo se je ove godine Milan radi Konstantinova edikta. Mgr. A. Rossi, nadbiskup iz Udine, držao je krasan govor o Konstant. ediktu, kako je bila realna sloboda (ne praznih riječi, javna (za savjest i otvorenost), potpuna, stalna, internacionalna, dočim je dandanas kod liberalizma sloboda fraze i hi-

njenja. Žao mi je, što se ne mogu na dulje pozabaviti ovim sastancima.

(† Pavišić). U Posilipu blizu Napulja 29. nov. umro od srčane bolesti splјećanin isusovac O. Ante Pavišić (13. juna 1851. do 29. nov. 1913.). Po svoj Italiji je uživao glas izvrsnog konferencijera osobito za socijalne stvari. Svak je rado čitao ova njegova djela: La questione sociale; Agitiamo; Fatti e criteri sociali; Il cancro civile; Milizia nuova dei Cattolici italiani; La gverra al cathechismo; L'onnipotenza del giornalismo; Il nemico d'Italia; Donna antica e donna nuova; Il codice della vita; Scuola libera.

P. S. 16. dec. progovorio je u parlamentu Giolitti. Reče, da je libijski rat htio narod, da je država sudija u državno crkvenim stvarima, nu katolici ipak imaju pravo sudjelovati u javnom životu, ali kler da ne smije siliti savjesti. Dotaknuo se je mrtve ruke i da će istražiti jeli se drže slobodnih udruženja; bračna rastava da spada pred državnu nu da pripravlja zakon, po kome će se uvesti obligatorna civilna ženidba iznad vjerske. Naglasi konačno, da nijesu liberalci oni, koji su potpisali »ugovor Gentiloni«. Giolitti je dobio povjerenje, jer 18. dec. od 452 samo 90 glasovalo je proti njemu i 13 uopće nije dalo glasa. Da li se u odgovoru na kraljev govor mora naglasiti prednost civilnog vjenčanja i bračna rastava dobio je Giolitti 204 za i 80 proti dosljedno 228 proti rastavi i 123 za.

Čudnovato mi je, što se niko od liberalaca nije ovaj put u parlamentu dotaknuo »rimskog pitanja«, tim više. što su se početkom decembra bile raspisale liberalne novine o tome pitanju povodom govora u pitanju, što se držao u Milanu na socijalnoj sedmici nadbiskup Rossi. Tvrda je to kost. *P.*

Rim, 15. siječnja 1914.

Pismo iz Ljubljane.

Dr. Aleš Ušeničnik.

(O zadnjim saborskim izborima — Leonovoj družbi i Matici).

Zdi se Vam, g. urednik, da bi bilo dobro za katoliški pokret, ko bi poročala H. S. tudi o raznih kulturnih pojavih s Slovenskega. Dali ste mi celò direktivo: poročam naj v prvem slovenskem pismu zlasti o zadnjih volitvah, potem o Leonovi družbi in Slovenski Matici, in še o tem in onem.

Bodi, kakor želite!

Zadnji *volilni boj* za kranjski deželni zbor je bil res jako značilen. Pokazal je zlasti očitnó, kje je naše ljudstvo in kje je naša moč. Nikdar še ni bila agitacija liberalcev tako silna in morda še nikdar ne nekatere okoliščine za njo tako ugodne.

Opomniti moram, da imamo še vedno zbornico kurij. Kurija veleposestnikov (10 mandatov) je že od nekdaj v nemški oblasti (Slovenci nimamo domačega plemstva). Boj se bije le za tri kurije: za mesta (10 mandatov), za kmečke občine (16 mandatov) in za splošno kurijo (11 mandatov). Polag tega voli še trgovsko-obrtna zbornica 2 poslanca (doslej vedno liberalna, ker je trgovski element še po večini liberalen). En zastopnik je virilist (knezoškof).

Značilno je bilo najprej, da so liberalci naenkrat pred ljudstvom zatajili svoj liberalizem in se borili za splošno in kmečko kurijo kot »neodvisni kmetje«. V letakih, ki so jih tiskali liberalni prvaki v liberalnih tiskarnah, so klicali, naj ne voli ljudstvo ne klerikalcev ne liberalcev, češ ne ti ne oni niso ničesar storili za ljudstvo, voli naj »neodvisne može« iz ljudstva. Da niso

liberalci za ljudstvo ničesar storili, tega ni bilo treba dokazovati. Kako so to dokazovali za »klerikalce«? S. L. S. (Slovenska ljudska stranka) je prav tedaj stopila pred ljudstvo s knjižico »Dejanja govore«. V tej knjižici se pokazala, kako ogromno delo je dovršila, odkar je na krmilu. Nobene panoge ni, ki bi ne nosila blagovitih sledi ljudskega dela S. L. S. Celo vrsto pogojev ljudske blaginje je pa še le ona ustvarila (nov cestni zakon, vodni zakon, nov občinski red, trgovsko in zadružno šolo, gospodarsko šolo, gospodinjske tečaje itd.) Kako so torej liberalci dokazovali, da vse to ni nič? Kratko in umno tako-le: Kar so klerikalci storili, so storili z »ljudskim denarjem«. Temu dokazu so pridali še laž, koliko milijonov je S. L. S. zapravila. Dasi so taki dokazi preneumni (laž se hitro spozna za laž, in liberalci so celo vrsto let gospodarili s ljudskim denarjem«, a tudi z »ljudskim denarjem« niso za ljudstvo domala ničesar storili!) vendar ni mogoče reči, da bi ne bili dobili ti neumni dokazi svojih neumnih ljudi, in jih ujeli za »neodvisne« kandidate. Še lažje pa je bilo izrabljati zoper S. L. S. akcijo za deželne električne centrale. — Ta akcija je bez dvoma ena največjih, kar jih je kdaj započela S. L. S. Nje namera je dvojna: preprečiti hoče, da ne bi prišle naše vodne sile pod oblast tujih kapitalistov, ki bi jih iškoriščali v sebične kapitalistične interese, obenem pa hoče ustvariti tla za nov razvoj domače industrije. Iz teh central naj bi šla električna sila po vsej deželi ter služila za razsvetljavo, kot gonilna moč za stroje, žage, mline, mlatilnice, slamoreznice, za razne obrti, za električne tramvaje in železnice. Seveda je treba za tako akcijo velike iniciative in podjetnosti, velikega pogleda in velike vere v bodočnost. Vsega tega pri mnogih ni, zato je bilo liberalcem dosti lahko begati ljudi, češ kakšni stroški, kakšen riziko, kakšen deficit. Veselo znamenje je za gospodarsko naobrazbo slovenskega ljudstva in za njegovo zaupanje u S. L. S., da niso s tem argumentom ujeli več ljudi, kot so jih pa!

Poleg teh gospodarskih argumentov, podkrepljenih z neumnimi lažmi, so izrabili liberalci z neprimerno podlostjo zlasti dve aferi, ena bolj uravnega, druga bolj verskega značaja. — Kratko jih imenujemo: afera Theimer in »vodiški čudeži«. Obe sta že znani iz hrvatskih listov. Na tisoče in tisoče letakov so razmetali po vsej deželi z najnesramnejšo vsebino in vednim refrenom: Glejte jih, taki so! Takšni so vaši voditelji — duhovniki in tako zlorabljajo duhovniki vaše zaupanje in vašo vero, s sleparskimi čudeži, v svoje sebične namene!

Glede taktike bi bilo še pripomniti, da so se vrgli liberalni agitatorji na volilce navadno s posebno silo še zadnjo noč. V zadnji noči pred volitvijo so zamenjali glasovnice, prepisavali jih, ali pregovarjali volilce, naj ne hodijo volit ali naj oddajo prazne glasovnice, češ, če z nami ne marate, z onimi (klerikalci) ne morete.

In uspeh?

S. L. S. je ohranila vse svoje mandate; to je vse kmečke (16), 10 mandatov splošne kurije in 1 mestni mandat. Liberalci so ohranili po ožji volitvi 1 mandat splošne kurije (v Ljubljani) in 8 mestnih mandatov, a enega samo z večino 6 glasov. Za mestni mandat imajo Nemci (v nemškem Kočevju). Tudi razmerje glasov je ostalo blizu isto. Le v par okrajih je liberalna agitacija odvzela S. L. S. nekaj glasov (v splošni kuriji vseh skupaj 1535). Dobili so v splošni kuriji: S. L. S. 50.844 glasov, liberalci in neodvisni 22.148, socialisti 4.911; v kmečki kuriji S. L. S. 33.719, liberalci in neodvisni 8.797. Razmerje v zbornici ostane torej kakor doslej: S. L. S. (31 virilnim glasom) 28 poslancev, liberalci 11 in Nemci 11. S. L. S. ima večino, zato ohrani večino v deželnem odboru in v deželnem šolskem svetu.

Dasi pa ima S. L. S. v deželi ²/₃ večino vseh volilcev, se vendar marsikdo po pravici čudi, odkod še vedno tista tretjina nasprotnikov. Glede socijalistov ni mnogo reči. Socijalni demokrat se silno težko izpremeni. Če se socialni demokraciji posreči, da mu izruje vero iz srca, je njen za vedno. Delavec brez vere ne more biti po pameti drugega kakor socialist. A tudi za delavca, ki ima še nekaj vere, je socialistična misel velika izkušnjava. Socialna demokracija stopa predenj kot njegova zaveznica brez ozirov in brez pogojev. Govori mu o pravicah in samo o pravicah in kliče ga na složni boj. Krščanski socializem mu govori tudi o pravicah, a govori mu tudi o dolžnostih, o uravnih načelih, ki morajo urejati njegovo razmerje do delodajalca in ne govori mu o složnem boju. Socialna demokracija apelira na inštinkte, krščanstvo apelira na uravne sile Koliko lažje je pridobiti človeka z onim nego s tem! Zato je tudi pri nas v industrijskih krajih neko število proletarcev —

socialistov ki se ne da dosti ispremeniti. Socialno delo je že jako blagonosno, če se število ne veča.

Kako je pa z »liberalci«? Zanimivo je, da so pred volitvami liberalci sami zatajili liberalizem in klicali vkup vse »neodvisnike«, še le ko so pa bile volitve končane so začeli upiti: glejte koliko nas je 22.000! To je najboljši dokaz, da med temi tisoči in tisoči niso liberalci, ker si jih liberalci s svojim programom niso upali pridobiti. Kaj so ti ljudje? »Odvisniki«, nezavedneži in nezadovoljneži. Mnogo naših ljudi je gospodarsko odvisnih od liberalnih mogotcev. Vendar bi šli težko naravnost za liberalce na volišče, zato im liberalci olajšajo vest, češ, volite »neodvisne« kandidate. To se jim tim lažje posreči, ker je med mnogimi še vedno premalo zavednosti. Kdor ne čita naših ljudskih listov (zlasti Domoljuba), kdor ne zahaja v izobraževalno društvo in na shode, ta najsibo tudi sicer pošten in dober, nima tiste politične zavesti, da bi mogel presoditi pomen volitev in strank. On vidi pri volitvah le sitnosti in pota, pri strankah le osebe in morda njih manj dobra svojstva, v političnem delu le zvišavanje davkov in dajatev. Zato je nezadovoljen z vsem, z volitvami, s strankami, s politiko in zdi se mu najbolje, če že mora na volišče, da voli take, ki »neodvisno« čez vse druge zabavljajo. To je psihologija kake ⅓ tistih 22.000! Kaka ⅓ je pa versko mlačnih ali nravno slabih elementov izmed ljudstva. S. L. S. zajema svojo najboljšo moč iz verske in nravne ideje. Potrebna je seveda tudi politična zavest, a če ne korenini v verski ideji, je nekaj zgolj efemenega, od danes do jutri, kakor kaže ali obeta več koristi. Manj izobraženi računajo s hipnim dobičkom: če je stranka v kaki stvari ugodila temu ali onemu, njemu pa ne, je hitro pripravljen vdati se obetom nasprotnikov in iti z njimi. Bolj izobraženi poznajo seveda tudi menice na daljši rok: ti merijo moč strank za daljšo dobo in presojajo, kje bo za nje ugodneje, kje se bodo lažje dokopali do dobičkonosne pozicije; njih politična zavest je politična spekulacija. Še ⅓ nasprotnih volilcev je. To so pravi liberalci, docela otujeni veri, sovražni Cerkvi in duhovščini, želeči si v domovini francoskih ali portugalskih jakobinskih razmer. To so pristaši »Slovenskega Naroda«, ki mu je portugalski jakobinizem »luč z zapada«, pristaši ljubljanskega »Dneva«, ki širi po Slovenskem najnižjo nekulturo. Kje so ti ljudje? Najbolj

po mestih in trgih, povsod tam, kjer so uradniki. Premnogo uradnikov je še do mozga liberalnih. Taki prihajajo z visokih šol, taki so, ker se namenoma izolirajo od vsakega vpliva religije. Njih evangelij je liberalni dnevnik. Takih je še precej ljudskih učiteljev po deželi (dasi je že mnogo dobrih učiteljev, ki so v taboru S. L. S.). Poleg teh spada v te vrste še vedno dosti trgovcev, kramarjev in krčmarjev po trgih in vaseh.

Tako je pri nas. Ljudstvo je po veliki večini naše; mlade inteligence je naše vedno več; kar je je stare odprej, je po večini liberalna. S. L. S. se po pravici lahko imenuje: politična organizacija slovnskega katoliškega ljudstva. Seveda je pa v tem tudi resen nauk za našo politiko. Naša moč je katoliška zavest. Le ta more strniti vse različne interese raznih stanov in slojev v višji enoti katoliške ideje; le ta more premagati vsa nasprotja in dvigniti politiko od politike osebnosti do prave politike načel. Če pa je katoliška zavest naša moč, pa treba tudi katoliško misel vedno predvsem poudarjati in predvsem uveljavljati. Zadnji hrvatsko-slovenski katoliški shod je bil glasan izraz te misli in odličen apel na vse. Katoliška ideja pa hoče prav zato, ker je katoliška, vsega človeka. Liberalec je lahko dvoživen: liberalec v politiki, kristijan v življenju; katoličan mora biti dosleden: kar je zasebno, mora biti tudi javno, in kar javno izpoveda, tega ne sme v zasebnem življenju teptati. Človeških slabosti sicer ne bomo nikdar popolnoma premagali, a nikdar se ne sme priti do tega, da bi se greh malomarno preziral. To bi se zgodilo, če bi prevladalo načelo: stranke zasebno življenje voditeljev nič ne briga. Tako lahko govore liberalni, katoličani in katoliški politiki tako ne morejo govoriti. Nasprotniki bi nam po pravici lahko očitali, da je naša verska izpoved le hinavščina, in ljudstvu bi se zmešali nravni pojmi. Predvsem voditelji ljudstva morajo biti katoliški možje po mišljenju in življenju!

Nikakor pa s tem ne podcenjujemo politične zavesti. Saj smo že rekli, da brez te tudi ni zmag. Hočemo le reči, da je ta brez one videz brez resničnosti. Zares naš je le tisti, ki mu je verska ideja prevzela vse bitje. Seveda, da bo šel z nami tudi na politično torišče, se mora zavedati, da je tudi politika ena plat dejstvovanja katoliške ideje. Naše ljudstvo mora biti ljudstvo katoliških mož, ki jih ob volitvah ni treba še le z veliko

agitacijo zganjati na volišče, ker ve, da je tudi to dolžnost. Na to mora meriti politična vzgoja našega ljudstva v prvi vrsti. Kar pa sicer tiče politične agitacije, treba dati S. L. S. le hvalo in čast. Zares občudovanja vredno je, kako se žrtvujejo naši voditelji, da probude ljudstvo politično. Že kronika političnih shodov bi bila velika knjiga njihovega velikega dela.

Da dandanes neka stranka tudi gospodarskega momenta ne sme zanemarjati, tega ni treba posebej omenjati, celó pa ne, če govorimo o S. L. S. Po našem mnenju je S. L. S. pri zadnjih volitvah gospodarski momenat rajši preveč poudarjala. — Ljudstvu kruha, o tem geslu politike ni nobenega dvoma, nobenega dvoma pa tudi ni da stranka, ki bi se opirala najprej na materializem, ne bi bila tista organizacija našega ljudstva, ki se zanjo navdušujejo katoliški shodi in žrtvujejo katoliški duhovniki! Mogoča je med nami agrarna stranka à la »seljačka« bratov Radičev, a nikdar ne bo taka stranka predstavnica celokupnega slovenskega ljudstva, nikdar ne bo S. L. S. Prva vodilna ideja slovenskega ljudstva v vsem življenju je — katoliška ideja!

Vidim, da se mi je poročilo o naši politiki preveč zavleklo. Naj ga poročam tem krajše o drugih stvareh! Vprašujete me, kako je z našo »*Leonovo družbo*« in »*Slovensko Matico*«. Odkrito povem, da mi o tem vprašanju ni lehko govoriti. Moje mnenje je namreč menda skoraj samo moje. Po mojem mnenju naše razmerje do »Slovenske Matice« neugodno vpliva na delovanje »Leonove družbe«. Najprej je nekaj naših najboljših mož (tudi predsednik »Leonove družbe«) u odboru Sl. M. Že samo to, se zdi, da ni v prid L. dr.; odtegne ji mnogo dela in moči, ki jih je tako zelo potrebna. Potem pa radi tega tudi ne pridemo do jasnih pojmov. »Slovenska Matica« je kulturno društvo in »Leonova družba« je kulturno društvo. Ako nas nič ne loči, čemu z tolikim trudom vzdržujemo »Leonovo družbo«? Če nas loči pojmovanje kulture, kako moremo še sodelovati pri »Slovenski Matici«? Ako naj ima »Leonova družba« posebno kulturno polje, kje je tisto polje? To se mi zdi, da je vzrok neke nejasnosti, in tudi deloma vzrok da »Leonova družba« ni to„ kar bi mogla biti. Ne tajim pa argumenta, ki ga imajo naši odborniki pri »Slovenski Matici« zase: »Z nami pri »Slovenski Matici« ni vse dobro, brez nas bo še slabše; sicer je pa

ustanovljena Sl. M. izvečine z našim delom in našim denarjem, čemu bi se popolnoma izročil v roke nasprotnikov? Naj se tu dotaknem še osebe dr. I l e š i č a, ki se zanimate zanj. Čitali ste najbrže, kako se je izrazil o slovenskem katoliškem shodu, da je bil »nekulturna prireditev«. Dr. Fr. Ilešič je predsednik »Slovenske Matice«. Radi tistega izreka ga je naša manjščina tudi interpelirala, a liberalna večina mu je dala zaupnico. Mož je kratko povedano — fantast. Njegova vera (vsaj v javnosti) je slovenstvo; vedno pa je bolj prijazen pravoslavnemu kot katoliškem Slovanu. Kulturni pojem mu je zgolj liberalen; za socialno in gospodarsko plat kulture nima smisla. Zadnje dni mu je hrvatski ban dovolil, da sme na zagrebaški univerzi predavati o slovenski literaturi. Na univerzi v Zagrebu imamo že tudi drugega docenta, dr. B. Vošnjaka. Dr.Vošnjak je obenem izdajatelj »Vede«, ki izhaja v Gorici kot dvomesečnik in je glasilo »modernih znanstvenikov«, ki se zde sami sebi silno »znanstveni« in pod videsom znanstva oholo prezirajo in zanikujejo krščanstvo. Ti mladi so osnovali tudi še svoje kulturno društvo, »*Socialno Matico*«. Pravkar so izdali za l. 1913. 5 brošur. Kar smo pričakovali iz teh krogov, to se je tudi zgodilo. »Socialna Matica« je nova bojna organizacija zoper vse, kar je krščanskega. Z učenjaško pozo, a v resnici silno površno, govore, da veda »ne pusti nikjer nobene vrzeli za kakoršnekoli izvensvetske činitelje«.

Vse kaže, da nas čakajo v bodočnosti tudi na Slovenskem odkriti boji z ateizmom. »Leonova družba« bo imela torej vsekako v bližnji bodočnosti še večje naloge.

Toda o delu »Leonove družbe itd. drugič.

Fiat lux!

I. Dr. Dragutin Prohaska nudi nam brašno Husa i Bogumila - u ime kulture.

Commis voyageur idu uokolo i nude uz jevtinu cijenu svakojaku robu, te se kunu i preklinju, da je jedino njihova roba prava, dapače najbolja. I Dr. Dr. Prohaska nudi «svoju» robu u I i II sveski «Savremenika» pod zvučnim naslovom «Problem slavenske kulture.

U I sveski predstavlja nam se ovako: «U naših historika bilo je sintetičkog naziranja jedino u Natka Nodila. Nijesam nikada ljubio njegove nazore. Mene je šta više vazda nešto poticalo, da se bilo kojom zgodom izrazim u smislu protivnom njegovim pogledima» (str. 9). — Iza ovog komplimenta raspravlja u II sveski, koji je narodni značaj českog naroda. Konačno tvrdi, da je *osnova českomu bogatstvu baš u religiji česko-bratskoj.* Dapače kliče doslovno: «*Da je u nas ostalo bogomilstvo, mi bismo bili n a j k u l t u r n i j i narod na Balkanu i u dunavskom pozemlju*». (str. 67).

Slično je žalio O. Jozifek[1]), što česki narod nije bio toliko silan, da provede reformaciju, pa je pao natrag u katolicizam (koji da znači upadicu moralnu u svakom pogledu).

Kako dokazuje Dr. Prohaska svoju tvrdnju?

[1]) O ckarakteru českého národa, 1903.

Ovako doslovno: «Česki protestanti bili su za vrijeme katoličke reakcije lišeni zemljišta i smatrali se na českom tlu tudincima. To ih je prinukalo da traže hljeba na umjetan način u obrtu. U trgovinu u gradovima nisu smjeli, tu su sjedili Nijemci katolici, neprijatelji naroda i narodne vjere. Česka braća se skrivaju na istoku na česko-moravskoj visočini u orlickim gorama. Ondje se daju na tkalačtvo, na proizvod drvenog oruđa, na rudarstvo. I tu je osnova velikoj današnjoj českoj industriji tekstilnoj, staklarskoj, glinenoj, željeznoj i t. d. O sredovječnim sektama Albingeraza, Kotara i Patarena, pa i o našim Bogumilima bosanskim znade se, da su bili tkalci. Carnegie, a merikanski miljarder, sin je tkalca, iseljenika škotskoga. Da je u nas ostalo bogomilstvo itd.»

Jeli to tako?

1. Česka braća ili *Jednota bratrská* pojaviše se polovicom 15 vijeka u Českoj. Ta sekta kasnije se je raširila po Moravskoj, Poljskoj i Pruskoj. Začetnik je sekte neki Grgur, koji je bio uvjeren, da se je rimska crkva sasma iskvarila, te je zato i usvojio smjesu Husovih nazora. G. 1467. su se odijelili od utrakrista Husovih. Kada je Grgur Podéebrad kao namjesnik dao god. 1461 pohvatati prve članove ove nove sekte, drugi i oslobođeni pobjegoše u planine. Tu su držali sastanak g. 1464 s odaslanicima iz Česke i Moravske i proglašeno je temeljem sekte, da se opraštaju grijesi uslijed vjere i ljubavi. Pozvaše bogate, neka prigrle siromaštvo, te dobra neka brat posjeduje za braću. Duga je bila borba, dok ih god. 1620 iza bitke na bijeloj gori nije Ferdinand II. protjerao iz zemlje, te nekoji odoše u sjevernu Ugarsku, većina u Poljsku.[2])

Česka braća, koja su pošla u Ugarsku i Poljsku, nijesu unijeli tkalaštvo kao obrt, jer se je ondje već time bavilo katoličko pučanstvo tom domaćom industrijom. Još manje su česka braća ili protestanti unijeli tkalački obrt u Česku ili po Moravskoj, kako hoće dr. Prohaska. Ta u jednoj i drugoj zemlji davno prije protestanata, Husita i česke braće postajao je tkalački obrt. Da ovaj obrt procvjeta, pozvao je iz Flandrije Otokar II (1266) u

[2]) Gindey, Quellen zur Geschichte der böhmischen Brüder (Fontes Rer. Austr., 2 odio, XIX, 1859). — Po Dr. Prohaski izgleda kao da su česka braća bili načelno u neprijateljstvu s Nijemcima. To nije istina. G. 1533 napisao im je Luter predgovor apologiji njihove vjere. Isti Luter reče odaslanstvu Česke braće g. 1542: «Budite apoštoli Čehâ, ja ću s mojima biti kod Nijemaca».

XIII vijeku vješte učitelje tkalačke struke.[3]) Upravo u gradovima[4]), ne po selima, diže se onaj obrt. Poticajem vlade u II polovici 18 vijeka tkalački obrt u Moravskoj pretvorio se je u tvorničku industriju. Nu i prij Maksimilijan II i još više Karlo IV svim silama su se zauzimali za taj obrt. Da nije tih dvaju vladara i Josipa II bilo, tkalački obrt nikada se ne bi pravo bio razvio u Českoj i Moravskoj do znatne veličine.

Nu ne samo današnjoj českoj tekstilnoj industriji nijesu dali «osnovu» česka braća ili protestanti, nego tu osnovu nijesu dali ni staklarskoj, ni glinenoj, željeznoj itd. industriji. Sve ove industrije su postajale i cvjetale u Českoj i Moravskoj već prije 15 vijeka. Evo što o tome piše Mayer: «Zu den ältesten Handwerken gehörten das der Leinweber, denn Flachs wurde in Böhmen, Mähren und Schlesien seit *alten Zeiten angebaut, und das der Waffenschmiede* und Harnischmeister, das seinen Hauptsitz in Prag hatte. Mächtig blühte die *Tuchmacherei* empor, die in Prag, Eger, Friedland, Rumburg, Reichenberg, Troppau und Iglau sehr stark betrieben wurde. Aus dem Morgenlande rief Karl IV *Kunstweber* herbei, die er am Fusse des Laurenziberges in Prag ansiedelte, und die Teppiche u. Tapeten verfertigten. Aus Nürnberg kamen Lebzeltner, aus Italien Papiermacher herbei; die erste Papiermühle soll in Eger entstanden sein. In der

[3]) Mährens Schafwollspinerei u. *Weberei* waren ursprünglich Gegenstand der ländlichen Heimatarbeit; der Bedarf der Familie wurde von den Hausgenossen erzeugt. Doch schon in frühen Zeiten finden sich Anzeichen gewerblichen Betriebes. *Lehrmeister waren die Flamänder, welche um das XIII* Jahrhundert, dem Auswanderungs- und Besiedlungszuge nach Osten folgend, bis in die Sudetenländen vordrangen. Sie beherschten mit ihrer Technik ihren Innungs- und Städterechten den Anfang der handwerksmässigen Periode. An den Anheimischen fanden sie gelehrige Schüler, die in den zahlreichen über das Land verteilten Städten das zünftige Wollengewerbe zu hoher Blüte brachten. (Die österr.-ung. Monarchie in Wort und Bild, Mähren u. Schlesien, str. 466-7).

[4]) Die ersten Handwerker waren unfreie Leute, die zu Herrensitzen und Klöstern gehörten; in den Städten erst nahm durch freie Handwerker das gewerbliche Leben einen raschen Aufschwung. Ehe man zur Herstellung von Essgeschiren Zinn verwendete, waren diese aus Holz verfertigt; das Drechslerhandwerk war daher ein sehr einträgliches. Von besonderer Wichtigkeit waren auch Tuchmacher u. Goldschmiede. Feine Tuchwaren wurden aus den Städten der Niederlande herbeigeführt,, aber Ottokar II. bewirkte, dass sich Tuchmacher aus Flandern in seinen Ländern ansiedelten und da ihr Geschäft betrieben. Sie liessen sich in verschiedenen Städten nieder, so in Nimburg, Iglau, in der Braunauer u. Friedländer Gegend. Mayer, Geschichte Oesterreichs, I. Bd., str. 245-6.

Stadt blühte auch die Lederei. Mit Zinnwaren hausirten Venetianer und Lombarden, bis die Zinngiesserei im Lande selbst gedieh. Die Zinngiesser von Prag erhielten -371 eine Zunftordnung, und später blühte ihr Gewerbe im Erzgebirge auf. Die Arbeiten der Goldschmiede, Gürtler und Steinschleifer erfreuten sich eines weiten Rufes. Eine *Glashütte* bestand schon *vor* 1376 bei Hohestadt *in Mähren;* ein Glaslieferungsvertrag zwischen dem Glaser Nikolaus Queisser in Hohenstadt und einem Prager Bürger aus dem Jahre 1376 ist noch vorhanden. In Böhmen mag man die Erzeugung von Glas im 14 Jahrh. auch schon verstanden haben. Im Jahre 1442 befand sich eine Glashütte in der Nähe von Prag».[5]) — «Unter dem Luxemburger Johann[6]) war der Bergbau noch in blühendem Zustande. Die Silbergewinnung in Kuttenberg war noch immer bedeutend. Gold u. Silber wurden in Begreichenstein, Gold in Eule u. aus verschiedenen Flüssen u. Bächen gewonnen. Aber der Erzreichthum verlor sich mit der Zeit. Während des Erdbebens von 1328 stürzten bei Iglau viele Grubengebäude ein, und 1376 zerstörte eine grosse Wasserflut die dortigen Bergwerke, so dass sie keinen Nutzen gaben. Zwar wurde später wieder gearbeitet, aber während der Hussitenkriege litten die Werke wieder derart, dass der Bergbau nicht mehr empor kam». I baš Husiti osvojili su većinu gradova i istjerali ili podvrgli Nijemce katolike, te su mogli kao «prijatelji naroda i narodne vjere» podići obrt i trgovine. Ali toga ne vidimo, dokle se nijesu vladari zauzeli za trgovinu i obrt u osamnaestom vijeku. U tom vijeku česka braća imaju vrlo neznatan upliv.

Dakle *nije istina, da je osnova českome bogastvu baš u religiji českobratskoj.*

Dapače ne bi slijedilo da je osnova českog bogastva baš u religiji českobratskoj niti onda, kada bi baš česka braća i bili osnovatelji českog bogatstva. Ta poznato je, da uz Rajnu u Njemačkoj nalazi se trgovina i obrt u najvećem razvitku. I ipak je tu pretežno pučastvo katoličke vjeroispovjesti. Nu hoćemo li to pripisati vjeroispovijesti? Ne, barem ne pretežno, nego geografskom položaju, prirodnom svojstvu zemljišta i plovnosti rijeke, ugodnoj klimi itd. Dubrovnik, Mleci, mali gradovi talijanski itd. bili su bogati radi trgovine, obrta premda su bili vazda katoličke vjeroispovjesti.

[5]) O. cit. str. 561.

[6]) Ovaj vladar vlada od 1310 do 1346.

Dr. Prohaska je očevidno jednostran čovjek ili uže naobrazbe ili zlobno navlači jednostrane činjenice, da time per fas et nefas dokaže svoju tvrdnju i zagrije nas za «narodnu vjeru» česke braće.

Jeli bolje postupao glede *Bogumila?*

Da vidimo.

2. Dr. Prohaska piše: «O našim Bogumilima bosanskim znade se, da su bili *tkalci,* textores (Du Cange, Glossarium).»

I ovu svoju smionu tvrdnju Dr. Prohaska ne dokazuje, kao što je ne dokazuje Du Cange glede bosanskih Bogumila. U Bosni je bilo mnoštvo ruda, te se ne zove bez razloga «srebrna Bosna». Dakako tekar iza okupacije započeli su i vlada i privatna društva da iskoriste bosansko rudarstvo u obliku moderne tehnike. Ali od 11 do 19 vijeka nijedan povjesničar[7]) nezna ništa da kaže kao nešto osobita o tkalstvu bosanskih Bogumila. Seljaci su tkali za svoje kućne potrebe, pak i Bogumili kao i katolici; ali nema tekstilne trgovine, da bi prodirala u svijet. Još manje na to sluti trgovina iz Bosne za turske vlade. — U ostalom nije tekstilni obrt jedini uvjet kulture.

I ipak dr. Prohaska tvrdi, da su bosanski Bogumili bili tkalci takovi, da bi mi Hrvati bili najkulturniji narod, kada bi se bilo očuvalo bogomilstvo u hrvatskim zemljama. Beata simplicitas! Ta Bogumili nijesu htjeli pripomoći kralja Tomaševića proti Turcima, te je god. 1463. i propalo ovo kraljevstvo.

I taj dr. Prohaska u svojoj mržnji protiv katolicizma dolazi čak do toga, da zaključuje svoje jednostrano i krivo dokazivanje ovim riječima: »Izvor je engleskom bogatstvu u engleskom vjerskom pokretu, u puritanizmu. Kapital nastaje radom i prištednjom. Raditi i štediti umije samo *religijozan* čoviek i samo on umije, da kapital uloži u kulturne svrhe«. Drugim riječima hoće da reče: Evo mi Lrvati smo siromašni, jer nijesmo puritanci, česka braća, Bogomili, nego smo katolici, a katolik ne zna raditi i štediti, jer nije religijozan čovjek.

[7]) Moderne Handwerker kamen erst mit der Occupation nach Bosnien. Vorher gab es sogar in Sarajevo nicht einmal Tischler (in westeuropäischen Sinne), keine ordentlichen Schlosser, keine Anstreicher, Tapezierer, keine Maurer, welche anderes, als die primitiven türkischen Hütten aufbauen konnten. Auf wie einer niedrigen Stufe manche Gewerbe standen, mag z. B. daraus entnommen werden, dass Bretter vor der Occupation nicht mit Sägen geschnitten, sondern mit Beilen zurecht gehauen wurden; der Hobel war unbekannt. (Bosnien u. Hercegovina, Die österr. ung. Monarchie in Wort u. Bild, str. 494).

Kada bi ovo bilo istinito, onda ne bi nigdje i nikada katolik mogao da bude bogat, niti da ulaži kopital u kulturne svrhe; onda Strossmayer nije bio katolik, kada je ustanovio zagrebačko sveučilište; onda Karlo IV., koji je otac česke industrije, umjetnosti i agrikulture, nije bio tada katolik: onda...

Nad pisanjem dr. Prohaske čovjek se mora diviti smionosti ili »temperamentu i tendenciji«, koju on predbacuje Nodilu.[8])

II. „Hrv. Pokret" i na Božić psuje!

Ovaj list nije mogao propustiti katoličku svetkovinu, Božić, a da ne iznese koji članak religijoznog pravca. I iznio je o — molitvi.

August Strindberg piše odulji članak o molitvi u božičnom prilogu H. Pokreta. Tu se pisac hvasta, kako nije *nikada* molio slabog, mučenog Hrista«, jer da je na »temelju kategoričnog imperativa« zabacio »sve, što znanost sa svoga sadanjega stanovišta zabacuje«. Nu pisac je i liječnik. Nenadano mu se po noći razboli mala kćerka. Žena plače, on kao liječnik ne pozna već nikakove pomoći. Žena poče Boga moliti. I on za njom. Dijete zaspi i ozdravi. Kako to Strinberg tumači? Dijete je po sebi ozdravilo, te bi bilo ozdravilo i bez očeve i majčine molitve. Nu molenje je ateisti Strinbergu (kako se sam hvasta) ipak koristilo. Kako? Neprilika ga je navela da moli sa ženom, a time počeo »da misli na nešto izvan sebe (Boga)«, što opet natjera krv u organ svijesti, koji time zadobiva svoju snagu do »svjesnosti cerebralnog sistema« i svladava živčane centrume niže vrsti, t. j. Strindberg pobjeđuje samoga sebe, svoju slabost, zabunu. Znak te pobjede je: Opet ne vjeruje u višu moć nad sobom. Heureka!

Konačno zaključuje: »Stao sam odmah kod rezultata: Ako ima Bog i još jedan život iza ovoga, valja oboje ignorirati, jer dok se nadamo još nečemu iza smrti, zanemarujemo svoj život«. Zato je ateizam postao njegovom novom religijom.

[8]) Savremenik, I br. str. 9, g. 1914.

Tu je cijela zbrka pojmova i jednostranog ili hotimičnog izvrćanja.

1. Nije svako ozdravljenje »čudo«, niti plod ili učinak molitve. I kat. crkva to brižno i točno ispituje u pojedinom konkretnom slučaju. U ovdje konkretnom slučaju živčani napadaj je i po sebi valjda svršio, a valjda i po molitvi. ali to nije čudo u pravom smislu riječi. Tu je lako u ovakovim slučajevima da se učini pogrješku u zaključivanju »post hoc, ergo propter hoc«.

2. Ono što je molenje Strinbergu natjeralo krv u mozak i dovelo ga do svijesti o vlastitoj znazi i dosljedno utvrdilo u ateizmu, vjerujem da se je valjda tako dogodilo, jer je Strinberg a priori tvrd uz svoj ateizam i hoće silimice da vazda (ako nije u besvjestici) ostane uza nj. — Drugo je pak pitanje, jeli pametno pri svijesti odbijati svako razlaganje o opstanka Boga kao osobe, ili se držati kao pijan plota svog omiljelog stanovišta «*pro ratione stat voluntas*» i odbija svako umno razlaganje. Stari i moderni racionalizam uzvisuje previše čovječju moć; moderni monizam je čak obožava. Dosljedno ove nauke ili filosofska stanovišta moraju zabaciti već korist molitve, nego li to dozvoljava i Strinberg. Ateistično stanovište nemože nego ateizam biti i u svojim izvodima ili konsekvencjama.

3. *Contra factum non datur argumentum!* Ko uzme Bertrina o lurdskim čudesima, mora priznati tu vezu izmed molitve i događaja iznad djelovanja prirodnih sila. De Ridderu je slomljena bila donja tibija, kod preloma otpadali su dijelovi kosti. Liječnici, nesumnjive vjerodostojnosti, jamče za takovu činjenicu. Upotrebi prostu lurdsku vodu, koja nema u sebi ništa osobita što ne bi imale druge vode. I iza uporabe, skroz jednostavne, odzdravi i živi dalje zdrav za mnogo godina. Tu je kost zarasla; dapače u tren su narasle nove čestice.

Na ovakove činjenice odgovara moderni ateizam: Ignoramus. Nu to nije baš lijepa svjedoždba za onoga, koji tvrdi da može sve činjenice protumačiti naravskim načinom. Pametan čovjek mora priznati, da postoji nad čovjekom više biće, kome se pokorava priroda i svi njezini zakoni.

4. Krivo sudi Strinberg, što misli, da samo «slabi» ljudi, nižih sposobnosti, mole. Ne! Ovdje neću da nabrajam bezbroj katoličkih svetaca, koji su po molitvi preuzeli djela, koje su nadilazili njihove moći, kao n. pr. sv. Ciril i Metod. Kolumbo je imao silnih poteskoća, ali mu ništa ne bi bila pomogla molitva, po kojoj bi bio došao do svijesti o svojoj sobi. Magellan zahvaljuje molitvi, ako je otkrićem otvorio nova mora. O'Conell na zadnjoj sjednici parlamenta (toli osudnoj po irski narod) nije mogao govoriti, te je molio krunicu, da Bog uredi stvari i spasi njegovu domovinu. Princ Eugen je molio krunicu prije svake pobjede. Mallinkrodt je primao sv. Pričest prije svakog svog govora u parlamentu i Bismark je pred njim strepio. Naš Zrinski, Marulić, Gundulić, Kanižlić, Bošković itd. bili su ljudi molitve. I svi ti i drugi nijesu molili prigodom neprilike ili iz straha, nego iz uvjerenja da je Bog — svemoguć.

5. Isto tako je nestinito, da «zanemarujemo svoj život, dok se nadamo nečemu iza smrti. O' Conell vjerovao je u nagradu iza smrti, te baš zato je neumorno, neprestano radio za svoju Irsku. Slično Princ Eugen i drugi. Katolička crkva vjeruje u posmrtnu nagradu i ipak potiče na znanost, lijepe umjetnosti (slikarstvo, graditeljstvo itd.), beletristiku, karitativna djela, školovanje itd.; osniva redove za bolnice, zapuštenu djecu i ostarjele itd. Baš zato jer Bog opstoji i jedan život iza ovoga, ne ignorira to kat. crkva, nego potiče, bodri ljude, neka upriliče svoj život prema Bogu i njegovim zahtjevima, e da nam budući život iza groba bude u sreći nagrada.

6. Žalosno je i prekožalosno, što ovakovim pisanjem ustaje Hrvatski Pokret u hrvatskoj prijestolnici i ovako ljuto vrijeđa sve hrvatske katolike i to nas još vrijeđa na dan, pun mira i poezije; najsvečaniji dan — Božić.

I taj isti H. Pokret u istom božićnom prilogu uz ovaj članak donosi članak «Tri tihe mise» od Alphonsa Daudeta. Tu priča o kapelanu, koji brza s misama radi gostbe u plemićkom dvorcu iza Mise. I time hotio da se naruga H. Pokret i sv. Misama i katol. svećeniku na Božić. I na Božić hoće zlobno da nas grdi, *psuje*.

Dokle ćemo sve ovo trpjeti?

III. Ubijmo fratre!

U 1 i 2 broju «Savremenika» iznosi novajlija Mato Koščina (inače bivši klerik) pripovijest «U vrijeme svetoga poslanja». Sadržaj je pripovijesti: Tri fratra drže sveto poslanje u

Vučjemdolu kroz osam dana. Kroz to vrijeme jedu kod učitelja u pensiji Damjana Žliova. Ovoga kći Jelena je žena mladog fantaste, učitelja Ljepeša, koji misli da pred znanošću «ustupa vjera kao razbijena vojska hiljada». Jelena hoće da ga navede na ispovijed. On neće, niti njoj dozvoljava, već veli: «Svisnuo bih, kad bi Jelena klekla u ispovijedaoncu, da tuđemu čovjeku otkrije dušu». Ljepeša kao »slobodnog mislioca« hoće da premjeste iz sela na poticaj oca Laurencija trgovac Rilov i stari Žilov. Ljepeš bjesni, jer ga žena kori i odbija dok se ne ispovjedi. U bjesnilu ubi on oca Laurencija.

I sve to Košćina razvlači dugo i široko, da šumom fraza prikrije manjkavost ideje i poleta. Facit je svega: Ne idimo na sv. ispovijed, ne puštajmo na nju ni žene, ubijmo fratre. — I nehotice pisac je podao svome Ljepešu, punu histerizma, konac, koji je dostojan «slobodnog mislioca»: Ubije redovnika, koji neće da bude kao on — slobodni mislilac.

Cijela pripovijest je prostačka bljuvotina nabačena proti redovništvu, pak pokazuje što će jednom biti i u našoj Hrvatskoj, kada preuzmu u javnosti kormilo vlasti bezvjerski elementi oko «Savremenika». Ružna zora pokazuje, kako se ružno vrijeme sprema za nas katolike u Hrvatskoj, kada se obožavaju ovakove bljuvotine u ime čiste umjetnosti.

IV. Nolite jugum ducere cum infidelibus.

U 2 broju «Savremenika» nalaze se pjesma Matoša «Bogorodica i donator». Matoš u svojoj pjesmi opisuje Pinturicchijevu sliku, na kojoj Aleksandar VI kleči pred Madonom, ali ta Madona je Julija Farnese «papska priležnica». Istina Vasari[9]) piše o Pinturicchiu: «In detto palazzo (t. j. borgijska palača) ritrasse, sopra la porta d'una camera, la signora Giulia Farnese nel volto d'una *Nostra Donna,* e nel medesimo quadro, la testa d'esso papa Alessandro che l'adora». Nu kako se može Matoš rugati, da želi papa raj steći barem na slici i da je tu grješno prikazan? Matoš uživa, ako može u umjetnosti da iznese smeća i smradnih prizora, te ih nalazi i vidi, gdje ih ne vide drugi normalni ljudi.

[9]) Opere di Giorgio Vasari, Trieste, 1857, str. 402.

Odmah uz ovako «gadno» tendencioznu pjesmu nalazi se neposredno divna pjesma Marina Sabića o vjeri, pod naslovom »O tiha vodo...« Divni su stihovi završetka:

O tiha vodo, ti si voda živa,
što kraj studenca Jakovljeva tekla —
a s usta onih, s kojih Riječ se javi,
da blagom viešću zemlju s nebom smiri.

O tiha vodo, ti si voda živa,
što s Kristovijeh izvirala usta...
I tko te pije — nikad ne ožeduje,
o vodo živa, što u vječnost tečeš...

Uzmemo li preda se sve ono, što je izišlo prije protiv kršćanskog ćudoređa i kršćanskih načela u umjetnosti upravo u «Savremeniku», te i u ovogodišnjim već izišlim brojevima, moramo reći, da je žalibože ova Sabćeva pjesma zalutala amo. kao kada padne zrno bisera u svinjac. Izgleda ova pjesma čudnovato u «Savremeniku» kao nova, sasma čista, sjajna zakrpa na istrošenom, zamazanom radničkom ruhu; kao da viče: Ne spadam amo!

Što kaže na ovo g. Sabić?

Slično bih morao pitati i Alberta Halera, koji izvješćuje u istome broju o jednoj D'Annunzijevoj knjigi (Contemplazione della morte). Zna li on, što je iugum infidelium?

V. Iz „Savremenikova“ brloga.

Nemoralne spise, prizore, nemože se pobijati, nego konstatrati žalosnu nemoralnost. Time će naša katolička javnost vidjeti, kako lošu robu nude ljudi, što se okupljaju oko «Savremenika».

U I broju *Ljubo Wiesner* u pjesmi *«Marija i mudraci s istoka»* prikazuje, gdje su se ovi poklonili, a ona oklijeva bili pošla s njima. — *Milan Begović* napisao je komediju u jednom činu «Pred ispitom zrelosti». Događaj se događa u velegradu, u sadašnjosti, Tu je isprepleteno ljubakanje oca i sina s istom pjevačicom, te sa sobaricom. Najtrivijalniji prizori, dostojni bivšeg profesora, kakav je komedijaš Begović Milan. — Branimir Livadić pripovijeda u «Mater genetrix» o golotinji vlastite maj-

ke. — *Matej Koščina* u «U vrijeme svetoga poslanja» iznosi, gdje muž ne dozvoljava ženi da ide k ispovijedi, nego neka se njemu ispovijeda. Ona ode, te hoće da i on ide. On zato ubija fratra, ženina ispovjednika. — *Srđan Tucić* u «Ljeska pl. Šram. In Memoriam» piše, da «je pošla u daleke, maglene krajeve, nad kojima počiva noć vječne tajne... u krajeve, kojima ćemo svi mi jednoć lutati, da se tražimo i nikad ne nađemo». Eto kakav pojam ima Tucić o smrti i prekogrobnom životu. Valjda Srđan ovako traži po glavi pametne misli! — *Milan Ćurčin* donosi odlomak iz Nietzscheovih zapisaka «Ecce homo». O tome zapisniku veli i sam Ćurčin: «Jedini spis u kome se raspoznaje, da je Nietzscheovo duševno stanje u tolikoj mjeri uzavrelo, da se katastrofa poslije njega daje razumjeti», t. j. da će poludjeti. I ipak pristaše Nietzschenizma obožavaju i te teško shvatljive ulomke! Eto dokle dopire antireligiozni fanatizam.

U II broju *Dr. Prohaska* uzvisuje bogumilstvo i česku braću i puritanizam iznad katoličanstva. Odgovoreno mu je u I Fiat lux! — *Matoš* u pjesmi «Bogorodica i Donator» gadno prikazuje Aleksandra VI. — *Dinko Šimunović* nastavlja za ljubavne goliše «Ljubavne pjesme u prozi». — Mato *Koščina* svršava spomenutu svoju lakrdiju. — Milan*Ćurčin* nastavlja teško shvatljivi prijevod Nietzscheov «Ecce homo».

I ipak redovito zadarski «Narodni list» donosi sadržaj svakog broja «Savremenika» i inače pravi mu reklamu u prilog. Žalosno je, što se to čini pod uredništvom svećenika Jurja Biankinia u «Nar. listu». Isto se mora i uredništvu vladine «Smotre Dalmatinske» u Zadru zamjeriti, jer isto čini.

VI. Ad notam „Književnih novosti“.

«Književne novosti» vele, da će biti u prvom redu beletristički list, te će donositi što je moguće više i «boljih» i zanimljivijih pjesama, crtica, novela, romana i drama iz pera hrvatskih, srpskih i slovenačkih pisaca. Donositi će i zabavnog štiva. «bez obzira na književne vrste i pravce». Tako veli u svome programu ovaj novi časopis. Po programu je dakle već pravi panteon, kamo će se moći smjestiti dobro i zlo, sve i svašta.

Nu takav je ovaj časopis i po sadržaju.

U 1 broju Oton *Župančić* u pjesmi «V mesečini» opisuje ljubavni sastanak. — *M. Gotalovački* u »Smrt Tadije Rakara« govori o čovjeku, koji je tražio ženske ljubavi po Kranjskoj i sada umire. — Miroslav *Krleža* (Zagreb) u «Legendi» prikazuje Isusa gdje vodi s Lazarovom sestrom ljubavne govore. To je napadaj na božanstvo Isusovo. Napadaj je pravo pamfletski.

U 2 br. Miroslav *Krleža* nastavlja svoje kržljave bljuvotine na Isusovo božanstvo.

Dvije riječi - jedna istinita, druga laž.

Djed *Obzor* u svome podlisku 1 siječnja t. g. pod naslovom: «Hrvatska književnost u god 1913» piše ovo: «Mora se priznati, da izrazitih književnih smjerova, prema kojima piše ovaj ili onaj pisac ili pjesnik nema. Sve što se producira u nas je bolje ili lošije, ali sve *onako bez buzole*. Književnici kao da su u nas posve smetnuli s uma, koju veliku zadaću imade da riješi književna produkcija. Zaboravili su, da je svrha književnosti ona sama, ali u višem estetičkom smislu, da književnost time, što se postavlja na stajalište l'art pour l'arta riješava jedan veliki i vječni problem — problem istine i ljepote. Ovaj viši smisao i ovo više shvaćanje fali našoj književnoj produkciji, i moguće baš se i za to dojimlje čitava književna produkcija već od više godina natrag nekako prazno i bezsadržajno».

Stari «dedo» sigurno pozna svoju djecu u odboru «Matice Hrvatske» i «Društva hrvatskih književnika». Ta njegova djeca su jedini gospodari javnog književnog poprišta kod nas: prvi puštaju svoje ljude u pritanej (izdanja i nagrade iz zakladâ Matice), drugi produciraju za javnost. Ali eto stari «dedo» nije zadovoljan radom svoje djece i dovikuje im, da pišu «onako bez buzole». To je istina. Ono potpisujemo.

Kako tome pisanju «bez buzole» da se doskoči?

Očevidno ovo teško zabrinjuje dobro očinsko srce starca «Obzora»; vas je uznemiren nad dobrim i trajnim književničkim glasom svoje djece.

Ima li lijeka? Dakako. Starac ima staro iskustvo i sjeća se da je nekoć imala magičnu moć stara riječ «l'art pour l'art».

Tu ćemo poštovanog starca upitati: 1. Što znači l'art pour l'art? 2. Ne dovodi li upravo to načelo do svih mogućih smjerova

i da se piše «onako bez buzole», ako nije popraćeno s načelima kršćanske etike?

Neka se o načelu L'art pour l'art pročita naše prvo godište str. 529-537. Tu je dokazano, kako umjetnost, ako hoće da oplemenjuje ljude, može i mora prihvatiti načela morala. Ova prava načela možeš jedino naći u kršćanstvu. Ljepota, istina i dobrota idu skupa. Zato i najveća djela u svjetskoj književnosti, koja ima trajnu vrijednost, nijesu bez tendencije, nego hoće da dižu i oplemenjuju. Zar nemože oplemeniti Homer pomoću poganske etike? reći ćeš. Dakako, ali to je zora naprama sjajnom i toplom podnevnom suncu.

Istina je dakle, da je hrv. moderna bez sadržaja i buzole, ali je laž da je kadra predati i zadržaj i buzolu «l'art pour l'art».

Kada se starac „Obzor" nakostruši,

onda ovako piše o «*Kolu hrvatskih književnika*»: «U prošloj godini medjutim javila se u našoj književnosti i još jedna neugodna pojava. Klerikalni elementi, koji su vazda i svuda nezadovoljni sa slobodnom književnosti, koju ne mogu upregnuti pred anacijonalna kola ultramontanizma, pseudomorala i slatke ljepote, osnovaše društvo pod imenom «Kolo hrvatskih književnika». Svrha je tome društvu gojiti kršćansku i katoličku, a uz to hrvatsku književnost, koja će imati da obrani čitalačku publiku od loše i po njihovom mišljenju amoralne i anacijonalne književnosti, kako ju u svijet tura «Matica Hrvatska» i «Društvo hrvatskih književnika». Sam osnutak ovoga društva već se davno snovao, ali se ukazaše medju osnivačima dvije grupe, jedna radikalna i jedna umjerenija. Radikalnija je pobjedila i osnovala ovo društvo. Osnivači su mislili, da će osnutak ovog novog posve suvišnog književnog društva učiniti kakav dojam u našoj javnosti. Nu tome nije bilo tako. Stvar je prošla posve neopaženo u našoj javnosti. Što više ni pozvana književna fora nisu ovome društvu pripisali osobitog znamenovanja ma da je sama tendencija toga društva agresivna i u prvom redu uperena na to, da se osvoji «Matica Hrvatska», da se svuda provede katoličko-kršćanski duh i «Društvo hrvatskih književnika» da se uništi, jer je leglo jedne loše i zatorne književne produkcije. Društvo je obećalo izdavati početkom godine 1914. svoj posebni list, a ujedno je i

raspisalo natječaj za najbolji izvorni roman. Po izvanjskim simptomima društvo je učinilo sve, što se u početku učiniti može, a gledom na njegov kratki opstanak i specijalizovanu književnu tendenciju ne može se učiniti nikakova prognoza».

Ovako piše on — stari «Obzor» — s visoka u 1 broju ove godine. Nu jeli da je ipak pri svrhi mio, kada pri svrhi opazke priznaje, da je odavna izgubio donum prophetiae i neće da proriče? Po svoj prilici ovako priznanje dava stoga, što ga je često proricanje baš ondje izdalo, gdje se je on rugao našem mladom katoličkom pokretu i proricao mu kratki opstanak.

Jedno ipak Obzora ni u starosti ne ostavlja, a to je — *grđenja i potvora*. Njemu su pothvati klerikalnih elemenata «neugodna pojava»; klerikalni elementi su «vazda i svuda nezadovoljni sa slobodnom književnosti», slobodnu književnost hoće da upregnu pred svoja «anacijonalna kola ultramontanizma i pseudomorala».

Jeli starče stari, Isusov moral je pseudomoral? mi katolici smo anacijonalci? ultramontanci?

Ovo baš zaudara po «*marasmus senilis*» i grjehota da na nisko grđenje dalje trošimo riječi.

Neće li ipak ovo otvoriti oči onima, koji još «Obzor» drže svojim leibžurnalom i priznaju se po zvanju i tobožnjem uvjerenju katolicima?

Van iz kršćanskih kuća s neprijateljem katoličkih načela!

Upiti i odgovori.

I. Genij i ludost.

Upit. Čitao sam u *Lombrosa,* da *genij i ludost* idu skupa, kako se to vidi kod mnogih ljudi. Što je u stvari?

P., sveučilištarac.

Odgovor. U svesci listopada 1913 *Contemporany Review* neki *Ellis* proučava život 130 glasovitih Engleza, te nije našao nego 2%, kojima su roditelji poludjeli. Tu se i osvrće na Lombrosove dokaze, koji tvrdi da su epileptičari bili Julij Cesar, Muhamed, sv. Pavao, Richelieu, Mozart, Händel, Schiller, Napoleon, Flaubert. Jedini Svetonij spominje, da je zadnjih godina Cesar bio podložan epilepsiji, te očevidno tu se ne radi o epilepsiji u mladosti, o kojoj je govor. Glede Muhameda mnogi misle, da je ono činio Muhamed neka mu ljudi vjeruju. Glede sv. Pavla, što je pao na putu u Damask, nije dovoljno za liječničku diagnozu (Op. *Dakako moderni ne vjeruju u čudesa!).* Teško je o Richelieuu kazati nešto pozitivna, jer to jedino spominje regentova majka u jednome pismu. O Händelu, Mozartu i Schilleru nigdje *Ellis* nije mogao naći sigurne podatke. Talleyrand pripovijeda, kako ga je jednom iza objeda Napoleon uzeo za ruku i poveo u sobu, naredio mu da zaključe vrata, te da je upao u konvulsiju. Napaleonov tadanji tajnik Bourienne nikada nije opazio trag epilepsije na njemu. Flaubert je bio podvrgnut napadajima tekar iza 22 godine, ali nije gubio svijest. Jedini Dostojevski je sigurno bolovao na epilepsiji. Trpio je u mladosti i kroz čitav život. I zadnje godine života je pokazivao intelektualne dekadence.

Genij i ludost (bilo kod genijalnih osoba, bilo kod njihovih pređa ili roditelja) nemoraju biti u svezi.

II. San.

Upit. Želio bih čuti nešto o snu.

Odgovor. Do zadnjih 20 godina malo se je znanstveno bavio o snu. Učenjaci su i kasnije obično samo opisivali pojave sna. Turham, Hammond, Howell, Mosso uzrok sna pripisivali su anemiji mozga. Kemične teorije pripisivali su otrovanju organizma. Prvi su došli do svog zaključka, jer nadolaze uistinu za sna neke modifikacije u kolanju krvi. Drugi su naglasivali otrovanje, jer se za bdijenja nakupe u krvi otrovni elementi. U novije doba iznio je novu teoriju amerikanski psiholog Boris *Sidis.* On je pravio razne pokuse i došao je do zaključka, da je uzrok snu psihična monotonija. Stoga su (veli) djeca na san sklonija nego li odrasli. Uspavamo se, jer razna ćućenja ne djeluju dovoljno na našu svijest. Raznovrsnost može objektivno opstojati, ali ipak za nas postoje monotonična. Kada legnemo, umanjimo hotimične pokrete, zatvorimo oči i ograničujemo osjećanje. Ovu teoriju prihvatl su Werworn i Huebel. Protv nje je ustao *Dr. H. Coriat* i veli, da uzrok sna nije upliv monotoničnih poticaja, nego živčani odmor. Protiv ove teorije stoji činjenica, da konjanici zaspu na konju i jednako se kao u budnom stanju drže, kao i to što vojnici u maršu zaspu i ipak hodaju i drže pušku u ruci. Tu živci ne miruju. Ako bi mirovanje živaca bilo uzrok sna; ne bi ga bilo. Obratno djelovanje živaca može opstojati po teoriji monotonije. Dapače ova može protumačiti i anomalije u snu. Dječaci po ovoj teoriji pospani, jer im razum nije razvijen i nemaju interesa kod predmeta. I idioti više spavaju. Napoleon Veliki, Humboldt, Schiller spavali su samo 4 ili 5 sati. Više spavaju ljudi, koji se bave monotoničnim poslom. Postepeno možemo se naučiti na kraći san, ako se bavimo zanimivim umnim stvarima. Ako trpimo na besanici (svjetuje Sidis), postavimo dobnik blizu i poluotvorenim očima gledajmo ukočeno u jednu tačku na zidu.

Izgleda mi ipak, da će biti istina po srijedi; da tu sudjeluju i fisiološki i psihični uzroci, te katkada pretežno jedni ili drugi.

Ocjene novih djela.

Civiltà Cattolica. Pred nama je 11 brojeva ovoga časopisa, kojim nas je uredništvo već do sada ove godine obdarilo. Nama su doduše samo puste želje i misliti na takav jedan časopis, kada nam je teško uzdržavati i izdavati sličan časopis i svakoga drugoga mjeseca.

Kad bih i u najkraćim crtama htio prikazati najznatnije članke i rasprave u svim ovim brojevima izašle, morao bi napisati omašnu raspravu, ali toga ne kanim; a opet nebi sigurno čitatelji ni tako uvidjeli, što sve lijepa ima u ovom časopisu. Ipak ću spomenuti neke članke, da tako pobudim interes za ovaj strogo katolički, veoma dobro uređivani časopis. Budući da ovaj časopis živi u najtjesnijoj vezi sa životom kat. crkve, to je razumljivo, da svi ovi brojevi obiluju člancima o Konstantinovu jubileju, jer je i uspomena tog događaja od dubokog značenja za kršćanstvo. U jednom se broju raspravlja o dužnostima pravih kršćana prigodom ovog jubileja. U članku: La conversione di Constantino Magno e la Chiesa all'inizio del secolo IV.« prikazuje se čudnovato obraćenje Konstantinovo, i njegov rad oko podizanja kršćanstva i tadašnje stanje crkve kršćanske na istoku i na zapadu. U članku »La guerra di Constantino contro Massenzio e le apparizioni miracolose della Croce e del Salvatore« dokazuje pisac veoma uvjerljivo, da je po svjedočanstvu Euzebijevu i drugih doista istinito čudnovato znamenje očitovano Konstantinu, koje ga je privuklo u krilo kršćanstva i donijelo mu pobjedu nad neprijateljem. U jednom broju čitamo raspravu: »L'arco di Constantino«, gdje se govori o triumfalnom luku, koji je u Rimu do danas sačuvan, a podignut je bio u čast Konstantinove pobjede nad Maksencijem. Još u većini svojoj poganski senat zaključio je tom prigodom, da se na luku postavi natpis, u kojem se spominje, da je Konstantin pobijedio »instinctu divinitatis«, a to jasno pokazuje, da je senat znao za čudnovato znamenje i da je poznavao raspoloženje svoga gospodara prema kršćanstvu, jer smo inače naučni, da u sličnim slučajevima čitamo u laskavim hvalo-

spjevima caru uzdizanje samog njegova blaženstva ili osobitu naklonost bilo Jupitra, bilo kojeg drugog božanstva prema pobjeditelju.

Između drugih je članaka osobito zanimljiv onaj: »La conversione di A. Manzoni dal carteggio di lui«, koji se još nastavlja. Na temelju štampom netom izašlog privatnog dopisivanja Manzonijeva osvjetljuje se u tom članku još bolje njegov povratak u krilo kat. crkve. U nastavku ćemo sigurno još bolje razabrati, kako je ovo obraćenje djelovalo i na književni rad pjesnika »Inni Sacri«.

I stogodišnjica rođenja Fridrika Ozamana nije prošla neopažena u časopisu, koji revno prati sve događaje u životu kat. crkve. U lijepom članku: »La memoria di Federico Ozaman nel centenario della sua nascita« raspravlja se o tom zaslužnom Francuzu i katoliku. I o najnovijim smo nepravdama talijanske vlade prema pravicama i slobodi kat. crkve i njezinog poglavice upućeni iz časopisa, a osobito glede pitanja popunjenja nadbiskupije genoveške.

U časopisu se prate i najnoviji događaji na Balkanu, a tom se zgodom osvrće i na odsjek balkanskih pobjeda kod njihove braće Slavena u Austriji i spominju se oduševljene svečanosti u našim krajevima. Zgodno bi bilo, kada bi netko od naših poslao i opširniji možda izvještaj o svim našim prilikama, da tako naše hrvatsko pitanje u pravoj slici upoznadu mnogobrojni čitatelji »Civ. Cattolica«.

U časopisu ima dopisa iz raznih krajeva svijeta, a redovito se raspravlja o talijanskim i rimskim najnovijim pitanjima. Ako spomenem, da se u časopisu ocjenjuje obilna literatura raznih struka, to sam mislim, pakazao, da zaista zaslužuje, te ga prate i čitaju oni, koji poznaju talijanski, a osjećaju potrebu stranog časopisa.

F. J. Omenin.

Ispravak. U »Hrvatskoj Straži« god. XII. br. 2. str. 90. preporučuje se djelo bavarskoga franjevca P. Dr. Heriberta Holzapfela prevedeno na latinski od P. Galla Haselbecka »Manuale Historiae Ordinis Fratrum Minorum.

O tom se povjesnom djelu izrazio sam sv. Otac Pijo X. u apošt. pismu 1. stud. 1909. XIV. ovako: Qua de re... recens quoddam **Manuale Historiae Fratrum Minorum** (ubi alia non pauca insunt minime probanda):.... Na temelju česa »sv. Zbor za redovničke poslove« 15. rujna 1910. izda slijedeću (3.) normu: **Manuale Historiae Ordinis Fratrum Minorum exaratum,** a R. P. Holzapfel et latine redditum a R. P. Haselbeck, quod maximo dolore replevit Summum Pontificem, pluresque alumnos triplicis Franciscalis. Familiae nullatenus debet relinqui in manibus religiosorum, praecipue junio rum sive clericorum seu studentium sive sacerdotum, neque divulgari, neque laudari, quum illud apertis verbis Summus Pontifex censura dignum duxerit: imo a publico commercio totis viribus removendum est«.

Toliko samo bez komentara, kao ispravak na gorispomenutu, stalno nehote izmaklu preporuku Holzapfel-Haselbeckova djela sa strane naše u svemu katoličke »Hrvatske Straže«

Franjevac-konventualac.

Najtoplije preporučamo izvrsno uredivanu katol. tromjesečnu smotru pod naslovom »Revue Neo-Scolastique de Philosophie«, što no izlazi u Louvainu pod uredništvom sveuč. prof. Maurice de Wulfa.

Ovu je smotru osnovao god. 1894. današnji stožernik Mercier, a u njoj se objelodanjuju izvorne radnje, neizdati tekstovi, bibliografične bilješke, prikazi i ocjene knjiga, osvrti na neo-skolastični pokret i t. d.

I ako je »Revue Neo-Scolastique de Philosophie« u glavnom namijenjena, da služi neo-skolastičnoj filozofiji i da osuduje eklektizam, ipak prepušta najveću slobodu nazorima svojih suradnika.

Godišnja pretplata iznosi za inozemstvo 12 franaka, a dobiva se preko adrese: M. l'Administrateur de la Revue Neo-Scolastique, 1, Rue des Flamands, Louvain (Belgique).

A. L. Gaučević, O. M.

Zadaća književnosti i umjetnosti. Nedavni francuski obraćenik, Charles Morice, ovako piše o zadaći književnosti i umjetnosti u jednom od zadnjih brojeva pariškog »L'Universa«. »Mislim (veli Morice) da književnost i umjetnost imadu evanđeosku misiju, jer pjesništvo i umjetnost su biti i u načelu vjerske. Prema tomu književnici i umjetnici sjećaju li se ovoga načela ili ga zabace, postaju dobročinitelji ili zločinci. I mislim, slijedi učenjak Morice, da je nužno uprav sada podsjetiti književnike i umjetnike na ovo načelo; utvrditi ga protiv onih, koji ga zabacuju; potražiti s onim, koji ga prihvaćaju, kako on mora oživiti njihov talenat i njihov rad; pokazati u kakovu je on skladu sa bezbrojnom različitosti duhova i ćudi; i da je ono načelo skroz katoličko i općenito u tom smislu, da se ne odnosi samo na umjetne i književne proizvode, koji imadu vjersku istinu za predmet, dali na čitavu književnost i umjetnost u svako doba, jer i profano treba da je prožeto tim istinskim načelom.

Žalosno je gledati, kako, inače dragocjeni, duhovi troše u ludo svoje sile na teret čovječanstva, koje oni uvrijeđuju i varaju, te tako svoju slavu kaljaju! Zato bez straha podižimo jako naš glas, ako hoćemo uzbuditi savremenu savjest strahovite ukočenosti i mlitavosti, koja prouzrokuje smrt, i plemenitijim srcima!«

Tako govori svaki onaj, koji na očima nema nikakove mrene, što bi mu smetala prozrijeti u stalnu istinu, neprevarnu ljepotu i pravu dobrotu.

Čengić.

I. Vjersko pitanje:

Muhamedanizam nekoć i sada. Po starom muhamedanizmu jedan je Bog. Vjernik je dužan samo 5 puta dnevno moliti, jer je molitva ključ i stup neba; mora postiti obdan u mjesecu Ramadan i bar jednom po mogućnosti hodočastiti u Meku. Milostinja je obvezatna. Vjera nije imala svećenika, te ni sada nema pravog klera. Mošeje su bez slika, kipova; mjesta su molitve, raspravljanja i poduke. Dandanas? Čašćenje svetaca i bratovštine su svugdje bezbrojna. Mnogi se dadu na asketičan život i narod ih smatra svecima i zove ih **Sidi** (moj gospodin), **vali** (časni), **amni** (moj stric). U Libiji, Tunisu, Alžiru zovu te svece **mozabut.** Kuću ili grob takove osobe pretvore u svetište. Ettore **Passadoro** ih je proučavao iz bliza, te veli u **Rivista d'Italia** (15. listopada 1913.) da njihov život nije vazda uzoran i radi toga protiv **svetaca** su i ulema i teolozi, jer da su protivni i koran i sunna i Muhamed. Često ti sveci za plaću posreduju pri svemu, pak i pri krađi okradeni plati odredeni novac, koji razdijeli lupež i morabut. Najlakše se dođe do glasa morabuta, ako si na čelu koje bratovštine. Neke od tih bratovština imaju čudnovati cilj, n. pr. da 70.000 puta opetuju jedan versikul korana s ritmičnim kretom tijela i gibanjem glave, što uništuje duševne moći.

Protestantizam u Njemačkoj pada. Neki pseudonim objelodanjuje u Christian Work and Evangelist u New-Yorku usporedbu protestantizma i katolicizma u Njemačkoj. Tu iznosi ove misli: Katolički sastanak u Metzu pokazao je, da knezovi i radnici, kardinali i đakoni, bogataši i siromasi, svi da su jednako uvjereni o budućnosti svoje crkve. O svojoj vjeri toga nemaju protestanti. Statistika je porazna za protestante, jer vjera Rima dobiva sve više zemljišta na štetu vjere Lutera«. Uzalud je luteranizam napao katolike u Bavarskoj i reinanskim pokrajinama, dočim eto se katolici množe u čisto protestantskim zemljama, kao što su n. pr. Pomeranska, Brandeburg, Mecklemburg. U mješovitim ženidbama katolik rijetko ostavlja svoju vjeru, obratno pak protestant. Djeca iz te ženidbe gotovo su vazda katolička. Broj poroda pada kod protestanata, dočim raste kod katolika, osobito u slavenskim porodicama. Broj ženidaba kod protestanata također pada i katolici obično se

združuju u ženidbu pred svećenikom. Protestanti obratno. Ovi bito radnici, ne mare da ih pri pogrebu prati svećenik. Proporcija pram broju pučanstva i krizme stoji; kod protestanata je i tu žalosno. Isto glede sv. pričesti. U protestanskim crkvama grada Berlina rijetko muški pristupi pričesti. Katolici obratno. Protestanski svećenik u politici nema upliva i osamljen je. Katolički svećenik ima silni upliv, jer svugdje radi i socijalno i karitativno i politički i kao svećenik. Javni život mora računati na kat. svećenika kao najuplivniju osobu.

Krasne riječi! Nema upliva na narod, ko nije vazda iznad naroda i ne radi socijalno, karit. i politički!

Jeli od Babilonaca subota Starog Zavjeta? Noviji neki prijatelji babilonske prošlosti pravi su panbabilonište, t. j. svugdje vide babilonske uzore. Ti i vele, da je **subota** kopija starog babilonskog brojenja **sedam dana.** Istina stari Babilonci su imali brojenje sedam dana, ali to je bilo važno samo za vladare, magijce i liječnike; za građanski život taj broj nije imao upliva. Sedmica kod Babilonaca iznosila je pet dana, jer su mjesec od 30 dana dijelili u šest dijelova praktično u 3000 god. prije Kr. (fr. Hehn, Der biblische Sabbat u »Biblische Zeitfragen«). — Drugi su pokušali, da dovedu u odnošaj babilonski broj 7 i subotu sa štovanjem sedam planeta (sunce, mjesec, Mars, Merkur, Jupiter, Venera i Saturn) i subota bi bila dan crnog, nesretnog Saturna. Ali stari Babilonci nijesu imali toliko znanja. Tekar grčko aleksandrijska spekulacija u 1. vijeku pred Kr. počela je pojedine dane predstavljati pod vlast posebnog planeta.

Istina prorok Ezehijel za babilonskog sužanjstva osobito ističe subotu, čak kao znak zavjeta Izraelova s njegovim Bogom Jahve. To je shvatljivo. Žrtve se tada nijesu prinosile, jeruzolimski hram je bio porušen, jedino štovanje subote bio je vanjski znak, koji je židove dijelio od pogana.

II. Iz filosofije:

Novi profesor kršćanske filosofije na bečkoj universi. Na 14. travnja prošle godine držao je svoj nastupni govor novoimenovani profesor kršćanske filosofije na bečkom sveučilištu, **dr. Martin Grabmann.** Dr. Grabmann predavao je do sada na liceju u Eichstättu (Bavarska). Njegova mnogostručna istraživanja o sredovječnoj filosofiji, a naročito veliko djelo u tri sveska **Die Geschichte der scholastischen Methode,** od kojih su dva već izišla (I. Band od početka pa do XII. stoljeća, u 8° str. IV.-354. Freiburg, Herder 1909.; II. Band, XII. i početkom XIII. vijeka, str. XIV.-586. Freiburg 1911.), podiglo mu je glas u učeničkim krugovima, i učinilo da kao stručnjaku bude povjerena katedra filozofije na bečkoj universi.

U nastupnom govoru raspravljao je o važnom predmetu: Koju vrijednost ima danas povjesno istraživanje sredovječne filosofije (Der Gegenwartswert der geschichtlichen Erforschung der mittelalterlichen Philosophie, Wien, Herder, 1913., str. 94). Zbog svog stručnog zanimanja i obilnih rezultata do kojih je dopro dr. Grabmann bio je doista ovlašten više nego iko drugi da dade odgovor na ovo pitanje.

Njegovo se raspravljanje svodi na tri glavne misli:

1. Samo ozbiljno istraživanje sredovječne filosofije kadro je upoznati nas sa njezinom naravi i pravom vrijednosti. Ono pokaziva, koliko su neispravne i nepravedne tolike predsude proti skolastičnoj filosofiji.

2. Proučavanje povjesnog razvoja sredovječne filosofije doprinosi da se pravo shvate koli pojedine nauke toli sinteza skolastike.

3. Skolastična filosofija nije tek zanimljivi predmet povjesnog istraživanja, ali bez savremene vrijednosti, nego je naprotiv skup temeljnih nauka, koje i u današnjem vijeku ostaju žive i svježe, kadre da zadovolje um i riješe pitanja života. Dr. F. K.

Kako nastaje predodžba u moždanima? To pitanje svakoga filosofa i prirodoslovca zanima. Materijalisti, i stari i novi, htjeli bi sve svesti na materiju i njezinu djelatnost.

Čujmo ipak jednog modernog strukovnjaka, što veli o predmetu:

»Kada bismo sve znali, što se događa u moždanima kod njihova djelovanja, kada bismo mogli progledati u sve kemične, električne i t. d. procese, što bi nam to koristilo? Svi titraji i vibracije, sve električno i mehanično još uvijek nije nikakovo stanje duše, nikakova predodžba. Kako to može postati, — ova zagonetka ostati će neriješena do svrhe vijekova«. (Griesinger, Pathologie der psychischen Krankheiten).

III. Socijalne ustanove:

Obrana djevojke. Od 20 godina postoji protestanska ustanova na obranu djevojke (Oeuvre des amies de la fille). Nu veću djelatnost je pokazaše katolici. U Friburgu (Švicarska) ustanovljena je g. 1897. internacionalna organizacija »Oeuvre catholique internationale de protection de la jeune fille«, te daje ženskinjama informacije, savjete, pomoć i ide im u susret pri dolasku vlaka i parobroda, pazi na zloporabu, daje stan i hranu jevtinu, brine se za povratak, nalazi zarade. Postoje i podružnice u Engleskoj, Njemačkoj, Italiji, Austriji, Španjolskoj.

Kongresi u Londonu god. 1899. i u Parizu 1902. svratili su po-

zornost glede bijelog roblja, te se ovim pitanjem zanimaju i parlamenti i stvaraju zakone.

God. 1891. baronica de Bully ustanovila je u Parizu (rue de Lille, n. 101) kuću, u kojoj obitavaju telefonistice, daktilografice, modiste i plaćaju 90 franaka mjesečno, ako uzmu posebnu sobu ili 55 i spavaju u ovećem spavalištu. Hrana je: kava i mlijeko (nedjeljom čokolada), u podne meso sa zelenim voćem, u večer juha, pečenka, zelen, voće. U 35 časa posluži se 100 osoba. Ko ne pije vina dobije mlijeko. U večer mora svak biti kod kuće u 10 sati. Gospodarica dade pismenu dozvolu rijetko za kasniju uru i vratarica inače ne pušta u stan. Ovakovih kuća ima sada u Parizu 77 i plod su ustanove »L'ouevre des maisons de famille« i ima načelo da se mora živjeti kao u obitelji.

Hodočašće za Sv. Zemlju kreće 1. rujna iz Zagreba preko Trsta, te tiče Gruž 3. rujna. 7. rujna dolazi u Jafu i Jeruzolim. Pohoditi će osim Jeruzolima Betlehem, Mrtvo more, Emaus. Povratak (u Gruž 20. rujna) u Trst 21. rujna i Zagreb 22. — Cijena I. razred K 500.—, II. razred 430, III. razred K 300.— Potanje obavijesti daje Franjevački samostan u Zagrebu.

Radnici i bolest u Njemačkoj. Uslijed zakona god. 1883. (koji je ušao u krepost 1. prosinca 1884.) radnici u Njemačkoj su dužni osigurati se proti bolesti. Tako i činovnici, kojih prihod godišnje ne prelazi 2500 maraka. Osiguranje proti invalidnosti je uvedeno zakonom god. 1889., koji je ušao u krepost 1. siječnja 1891. Posebna uprava pobire od radnika i gospodara dotične svote. Spomenutim zakonom je uvedeno osam raznih tipova kasâ (nu 6 ih je već prije postojalo radi fakolt. osiguranja). Kase su autonomne i nadzire ih ili općina ili država; djelovanje je ograničeno na vrst radnika i odredeni prostor. Upravu pojedine kase biraju dvije tretine osiguranici i 1 tretinu poslodavaci. Tih kasa ima (god. 1910.) 23000 s 13,955.000 članova. Dakle trećina radnika je osigurana, ako se uzme u obzir obitelji tih članova. Novi zakon god. 1911. proteže obveze sada na veći broj i domala će doseći 19 milijuna taj broj ili ti odnosno dvije trećine radećeg naroda.

Osiguranicima kasa daje liječnika za 26 sedmica, lijekove, podveze, fakoltativno liječnika za 52 sedmice, babenje, lijekove za članove obitelji. Kase mogu dati pomoć i u novcu mjesto spomenutih stvari.

SADRŽAJ

III.-IV. broja „Hrvatske Straže".

Na znanje i ravnanje.

*Rukopise za „H. Stražu" treba odsada slati na dra **Antu Alfirevića**, urednika, **u Splitu** (Dalmacija).*

***Pretplatu** treba slati samo na „**Kuću** dobre štampe" (oo. Kapucini), Rijeka.*

Uredništvo i uprava.